

Várád

IRODALOM
MŰESZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2015

8

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2015

XIV. ÉVFOLYAM 8. (125.) SZÁM

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő,
Szilágyi Aladár (társadalom),
Potozky László (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet),
Megyesi Antónia szerkesztőségi titkár,
Benkő Zoltán műszaki szerkesztő,
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal, Varga Gábor
főmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér 12.,
I. em.

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447–060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyvárad Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja fél évre 25 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a belső oldalakon Ujvárossy László munkái láthatók

Kehely, Nobuyoshi Araki-parafrázis, 2014

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

3

SZŰCS LÁSZLÓ

Kerten innen s túl

4

Irodalom

VARGA MELINDA

Inger a távolság idegrendszerén; Alkony
májussal; Átmenet; Mámor; Képzeltetés (vers)

6

FLEISZ KATALIN

Kilátások (próza)

8

MOLNÁR ZSOLT

Bekörfalazva; Félve kérdező; Szembesülés (vers)

10

KRÓMER ÁGNES

Elméleti szeretők; Melegség; True love; Hanta
Beach; Monogám respect; Papírguár; In memoriam Ő (vers)

14

MIKA GABRIELLA

Csend; Észrevétlenül; A megszállott (próza)

26

NOVÁK ÉVA

Bajnok; Hősöm; Olyan ez a világ;
Jártodban-keltemben; Tudás; Csak meg
ne érjem; Kit érdekel (vers)

30

MÁTYÁS ZSOLT IMRE

Bach: Air (próza)

36

DEBRECZENY GYÖRGY

hisz úgyis csak a csend; alig tizenhat; ne tégy
most semmi többet; egyesült álmok; elengedni
végre; ilyenkor kognitív mentés idején; itt
éjszaka versek járnak (vers)

A CÍMLAPON Sakralizator for Standing in Line,
Viktor Pivovarov-parafrázis, 2013

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Művészet

44

KÁNYÁDI IRÉNE

1+1=? – Kultúrpuzzle. Ujvárossy László
sepsiszentgyörgyi kiállítása

58

TÓTH HAJNAL

Zarándokutak, átlényegülések, koordináták.
Beszélgetés Jakobovits Márta
kerámiaművésszel

64

FARKAS SZABOLCS

Leleplezett hazugságok (tanulmány)

75

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE

Támpontok a nagyváradi Állami Bábszínház
korai történetéhez (tanulmány)

84

PÉTER I. ZOLTÁN

Gyermekkorom városa: Nagyvárad az '50-es
években. Részlet egy készülő szubjektív
váradi korrajzból

94

BALOG HANNA

Szabadság – megint? (Király Levente *Égre írt
könyv* c. regényéről)

97

SIMON JUDIT

Valami meglepő próza (Forgách András
Valami fiatal szélhámos c. novelláskötetéről)

A tudományok
kertje

Társadalom

Kritika

A HÁTSÓ BORÍTÓN Felvonulás előtti önarckép, 1983

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Kerten innen s túl

Az ő kertjükben, udvarukon még az augusztusi hőség is elviselhetőbb. Másodlagos tényező. A *Spanyolnátha* internetes művészeti folyóirat (SPN) vendégei vagyunk úgy ötvenen, Miskolc közelében, Hernádkakon. A huszadik *Önök kerték* fesztivál az alkalom, egy különös könyv bemutatójával (a *20imádók* beolvasásával). Az SPN-hez kötődő írók, barátok, társművészek húsz-húsz, ez alkalomra talált vagy megtalált szavából rakták össze a válogatást. Lehet benne úgy kétezeröt száz szó. (Elhangzik, négyen is az Annamari szóval kezdik a maguk szósorát, nem feledik itt a kertben Kinde Annamáriát.) És a szavak, szavaink mellett majd ugyanannyi fotó őrzí s mutatja meg a hernádkaki pillanatokat, arcokat, gesztusokat. Van, ki játszik, más versbe rendez, szavakat alkot, összerak, szétrobbant.

Valóságos kortárs művészeti, irodalmi centrum ez a kert, ez a ház az Ifjúság utcában. Stílusa van, kohéziója ennek az alkotói közösségnek, méghozzá légies természetességgel. A virtuális folyóiratot az ilyen találkozások teszik emberivé és élővé (s a kertfesz mellett sok egyéb).

A felolvasások, beszélgetések, happeningek mellett az idén formálisan is jelentős mozzanat: Vass Tiborék kertjében

formálisan is megalakult a Magyar Küldeményművészeti Társaság. (*Mail art néven talán ismertebb lehet az elnevezés, az új szerveződés részleteire egy későbbi lapszámunkban visszatérünk.*)

S ugyan a húszszavasok sokféle alkotói világról árulkodnak, ez a közeg kiüresített szólamok helyett egyszerűen az irodalom, az alkotás örömét visszhangozza. Nyitott, érdeklődő, érzékeny. Mintha kicsit szomorkásabbnak látszana mostanság a társaság. De lényege óriási kontrasztban áll az alig pár nappal korábbi tokaji szólamsziporkákkal, közhely-tűzijátékokkal, politikusi intelmekkel az írók feladatáról.

Jó látni, hogy mindez a Hernád partján a kertkapun kívül marad.

VARGA MELINDA

Inger a távolság idegrendszerén

Ahogy az idő meszet olt az érfalon,
a csontok váza lassan, porladón jelzi,
a szépség törékeny, illanó vonás,
a vér lusta folyó a bőr alatt,
nikotinnal táplálja a szívszobát,
úgy lettél gondolat a lélek ráncain,
mi sebben edzett százfokos pokol,
ne firtasd, miért, nem kívánt otthon ez,
úton felejtett zöld lakókocsi,
nem csoda, ha benne nem leled helyed.
Nem kérem, hogy cipeld hátadon a hót,
csak a tavaszi fákat engedd látszani,
a szerelem ma nem más,
egyszerű, állatias, félszeg rettegés,
hogyan el ne ragadjanak
tőlem idegen reggelek.

Úgy simulj mellemhez, mint papírhoz
az ölelkező rímek, amikor a testek
megismételhetetlen ritmikáját éneklik meg,
ne csitulj várni, szüntelen keress,
s látni fogod, amint ajkam pirosba borul.
Bitorolj, mint csöndet a sötét,
vagy a lármát a szóke hajnalok,
torkodat csiklandó tüzes víz legyenek,
tenyeredbe simuló puha kéz a perc,
tenyered ívére rajzolt időtlenség leszek.
Követlek a poklok macskakövein,
a menny karavánján leszek a fény,
homlokodra hulló finom hópihe,
inger a távolság idegrendszerén.

VARGA MELINDA költő,
újságíró (1984,
Gyergyószentmiklós).
A Babeş-Bolyai
Tudományegyetem
újságírási szakán szerzett
diplomát. Jelenleg
Kolozsvárott él, az Irodalmi
Jelen munkatársa.
Legutóbbi kötete: *Ürezüst*
(Irodalmi Jelen Könyvek,
Arad, 2013).

Alkony májussal

kávébarna arcú ez az alkony
a bágyadt nap a tömbök hátán
elterül
narancsszín kendő
ami fáradt vándor
vánkosa lesz

Átmenet

a szomjas este
torkán akadt a lélegzet
az élet átmeneti bizsergés
valami földöntúli bódulat után
erőpróba egy ismeretlen
valósághoz

Mámor

a pillanat bűnös almaként
ropog a számban
ha ujjad zsizseg a bőrön

Képzeltetés

mormota délutánban
huncut nyári eső kopog
a gondolatokra
magamra ölténélek
sikolyomra fűzném fel
e versidomot

FLEISZ KATALIN

Kilátások

A padlásfeljárón lépeget felfelé lassan, miközben szeme a félhomályban erőlködik, de csak megszokásból, mert a sötétben is eligazodik itt. A hangok is segítik, amikor a száradó paszulyszemek zaját hallja, és ahogy a koszos sárgává mumifikálódott újságpapír egyáltalán nem papírhangon zörög, amikor rálép. Az újra kipróbálás izgalma járta át megint: belenyomja a kezét a búzába, míg elmerül, és a barna tengerbe is belefekszik majd, hogy csak az orra lesz kinn, és ha megpróbál mozogni, hullámszik az egész, pedig csak ő mozog.

A padlás porcsíkosan separt sarkaiban már nem lehet találni semmi érdekeset, nincsenek ládafiák, komódok, kiselejtezett fényképek, amik közé olyan jól el lehet bújni, mert akármit hall lentről, ő nincs itt, épp egy sárgává fakult képet nézeget, amin a menyasszony fátyla szinte egy finom, csipkemintás pókháló. Sok-sok kép kell pedig, mindegy, hogy egy halom szétterített fénykép, vagy egymásba kapaszkodó sűrű betűk, mert akkor minden hang egyformán messzire kerül, még az övé is, amikor megszólal, de pont az a jó, hogy ilyenkor nem is kell beszélni.

A padlásra felhallatszó hangok közel vannak, és nincs bennük rend, csak kényszer: nem tudod, hogy mikor kapod fel a fejed egy kiáltásra – ami lehet, csak egy köszönés az utcán –, és már el is tűnt. Fel kell húznod egy üvegcserepet, hogy kiszabadulj a hangok börtönéből, vagy legalább a helyét lásd a lentről körülvevő szorongásnak, és hogy belülről lásd, ahogy a szomszéd kisváros vasárnapiasan tiszta utcáihoz jól illenek a lombos gesztenyék. Csak a dolgokat nézni kevés; hiába figyeled kellő távolságból azt a fát sokáig: vastag, erős, göcsörtös törzs és ágak, finomra csipkézett, japános lomb (közvetlenül mellette egy trágyadomb), nem elég önmagában. Ahhoz, hogy a fát lásd, hol a felhőn átszűrte napfény kell, hol a nyári szitaajtó kerete, hol a padlás cserép nagyságú ablaka. A fa mégis csak fa marad, a széttárt tenyér, az iskolában rajzolt érhálózat, vagy a napfény felé tartott levélerezet csak diletáns erőlködés.

Nemsokára megint sötét lesz, és megint egyedül marad a hangokkal, mint a múltkor is, amikor nem ment le, és senki se tudta, hogy hol van, messziről hallotta, ahogy anya a nevét kiáltja, merthogy elkészült a vacsora. De mást is hallott akkor. Hallotta az első éles kiáltást, majd közvetlenül utána mordult a másik öblös hang, tompán ugyan, a szavakat nem is vette ki tisztán, de erősebb és mérgezőbb így, hogy nem érti jól a szavakat. Tudta, ezért nem is kellett értenie. Megint kezdődik, gondolta, mert minden felcsattanó hanggal egyre feljebb

FLEISZ KATALIN (1978, Nagykaroly) irodalomtörténész. Doktori tanulmányait Debrecenben és Finnországban végezte. Tanulmányt, könyvkritikát és rövidprózát publikál.

kúszott valami az agy felé, egyre jobban megszilárdult, amíg már valami súlyos volt a feje helyén. Mindig, amikor a kiabálás valami más hangba vált át, aminek nincs is neve, érzi, ahogy mozdulatlanra mered. Mert ha ez a hang egy kicsivel is tovább tart, azután már csak a csend következik. Olyan csend, amit nem is lehet elképzelni, amikor már teljesen mindegy, hogy rettegsz-e vagy nem, minden semmi lesz. De mégis engedett a súly végül, az a hang csak egy pillanatig tartott, utána már megint kiabálás hallatszik, de már nem fut fel annyira a fejbe, csak egyenletes ritmusú, mintha már csak ismételnék, vagy talán unnák is magukat, hátha most már vége lesz... De csak soká lesz vége, tudja. Mert ha ilyenkor lemegy, és bekuckózza magát a rugós hencser sarkába, azután berohan az anyja, és neki fogja mondani, újra és újra elkezdeni, vagy lehet, nem is neki, csak úgy magának, a lényeg, hogy ki kell mondania, nem tudja magában tartani, pedig ő mondaná, hogy anya, ne kiabálj, csak mi ketten vagyunk a szobában. De ő ilyenkor semmi, nem is létezik, csak úgy ott van, rá ilyenkor nem figyel senki, ő sem szólhat senkihez, az ő hangját nem hallják meg. Mégis ezt kell várni legalább.

De még nincs este, és anya világos nadrágban, lógó kétsoros nyaklánccal a nyakában jön-megy (mindig elütött a parasztasszonyoktól), mivelhogy vasárnap hamarabb hazajön a gyárból, és úgy felöltözve még megeteti a csirkéket, és fentről, ahogy tolakodva körbeállják, csak egy mozgó fehér kupac az egész. Most még minden fénylik a naptól, ha most kiabálnának egymással, a hangjukat még messzire vinné a szél, és anyának el lehetne futni messzire, hátra a málnabokrok közé, ahol ők is sokat bújócskáznak. Este nem lehet ezt, amikor a villanyégő alatt le kell ülni vacsorázni, és muszáj az asztal köré ülni, és az ajtókat is bezárják, és a zárt szobában minden hang a falhoz ütődik, és még kilátni se lehet a sötétből, mert apa mindig csak sötétben jön haza, hiába melegítik sokáig az ételt. Este rajzolás közben a legrosszabb, mert mindig, amikor nyikorog a kisajtó, felkapja fejét, és megáll a kezében a ceruza, de hiába, mert csak a szomszéd jött át valamiért. És anya most is csak a szomszédokkal beszél nagy hangon, de akármit is mondanak egymásnak, úgysem számít, nyugodtan lehet nézni, mert messziről kiáltanak át egymáshoz, és ott van köztük a kerítés. És különben is, ilyenkor nappal azt is meg lehet figyelni, ahogy egy egyenletesen kattogó szekér közeledik, egyre közelebb ér, vágott fával telepakolva, és az, hogy friss a vágás, onnan látszik, ahogy az a néhány otffejejtett leveles ág halott módra vonszoltatja magát. Innen fentről szinte végig lehet követni a szekér útját, ahogy az alsósoron kanyarog, a néhány kőalapú, cementtel kivert ház melletti gizgazos senkiföldjén keresztül, ahol már csak egy pár, tornáccal megtámasztott vályogház meredezik, vaksi ablakszemeikkel a lakatlan szembesorra nézve. És jó ezt látni innen, és tudni, hogy csak ő látja így. Most még csak anya és a szekeres beszélgetnek, és anyának hiába olyan arányos a teste abban a világos nadrágban, úgyis csak fára alkudozik, és ezen össze fognak veszni este, és úgy látszik, ezt is csak ő maga látja, és hiába mondaná anyának, úgysem hallgatna rá, mert ezt most muszáj megvenni. A padlásról kell tudni ezt is, és egyedül kell lenni, vagy várni, amíg egyedül lehet.

MOLNÁR ZSOLT

Bekörfalazva

f
ü
g
g
ő
l
e
g
e
s
í
t
i
k

e
m
l
é
k
e
z
e
t
e
d
e
t

MOLNÁR ZSOLT költő (1983, Nagyváradi). Születése óta mozgássérült, tanulmányait magánúton végzi. Első kötete, *Kapaszkodom* címmel, a 2009. évi Könyvmaratonra jelent meg, a második, *De te itt maradsz* címmel, 2011-ben, a Varadinum Alapítvány kiadásában.

köréd építik a láthatatlan
hazugságfalat és megkerülhetetlen
elméd szétromboló átugorhatatlan
mindened beborító áttörhetetlen
bevehetetlen kidönthetetlen
lebonthatatlan megmászhatatlan
átfúrhatatlan kivéshetetlen
szétrepeszthetetlen szétverhetetlen
fölrobbanthatatlan és alááshatatlan
és középen végül senki sem marad

Félve kérdező

Árnyékod tengelyébe zuhan
égtájak rendezetlensége.
A megunt test felcserélődik
a lélek kormos vetületével.

Nem te vagy az, és más sem lehet.
Egy végtelen tér korlátai.
Vonatkoztatási rendszernek
mégis magadnak maradsz itt.

Körbeinog, így Naptalanul,
ezért nem tudod, hogy mi hajtja.
A változatlanság évszaka,
ami benned át- meg átalakul.

Emlékedből nézel csak kifelé,
de már az irány bizonytalan.
Ki vagy most épp, megkérdezhetnéd,
tán magadra lelsz a néma válaszbán.

Szembesülés

Átfázom a szavak dagályát.
Csendszálkák lobognak kitűzve
arcod pusztító Holdviharában.
A reggeli leszámolás műve
egy nap félhalott tántorgása.

Elmentettelek már többször is.
Oldalról nézem valóságok
időszélesítette zárt falát.
Hogy épp melyikhez közelebb állok,
önféléstől nem gondolom át.

Egyszer talán a fal elfordul,
és szemben leszek akkor terem
tükörbe átkarcolt határával.
De léket üthetsz majd emlékemen,
hogy elszámoljak önhibámmal.

KRÓMER ÁGNES

Elméleti szeretők

*Ma sem tálaltam fel magam szusinak neked,
ribancnak túl öreg vagyok,
nem rendelsz magad alá sem, felé sem már.
Erekció helyett csak a derekad merevedik,
nehéz eldöntened, apáskodj vagy megdugj,
alsógatyáddal letörölnéd igazi könnyeim.
Egészségtelen románc ez nekünk, kedves,
szeretnél megszabadulni tőlem,
megkapni és elengedni is igazán macerás.
Drága a koton, a tej, mellem között a hely,
de egymás karjaiban megdöglenni nem végzetes.
Míg te felületesen átfogod a derekamat,
én kést szorítanék a nyakadhoz és önmagam,
boldogtalan órákban boldog pillanatok vagyunk,
alattam mozgó csípőd hazudik, én már tudom,
orgazmust színlelni lusta vagyok.
Te létezel, én még vagyok.*

**KRÓMER ÁGNES (1979,
Nyíregyháza) versei eddig
a Helikonban
és a Holdkátlanban jelentek
meg.**

Melegség

*Bántóan romantikátlan ez most így.
Csak nézem, ahogy kifújod a füstöt,
a 38-as út mellett elszalad az időnk.
Arra kérlek, ne kérdezz már semmit,
miért vagyok szőke és milyen nem vagyok.
Én csak hallgatom most a csended.
Mi nem hangoskodnánk az ágyban sem.
Látod, a szemem sem rebben már,
lágú a szél és mellbevágó szavak fárasztanak.
Külön fekszünk, járunk, homlokcsók sztornó.
Megbocsátjuk egymás frigidségét könnyedén.
A forróság tőlem neked egy tányér gulyásleves.*

True love

*A szerelem egy rózsaszín elefánt,
nem egy rossz dugás a kanapén.
Letérdel eléd a kietlen vágyakozás,
gonosz kis vörös ördög képében.
Leszívja energiádat Te elröpi.
Egyetlen, amiben kedved leled.
Vérvörös fák levele egy ítélet.
Nem szereted igazán magad.
A nő, kinek mellét csókolta,
lassan már el fog csendesedni.
Halálosan fáradt vagy élni is.
Színtelen lepkévé változik a lét.
Vörös Kárhozattá válik a csend.
Poshadt zöld szobanövények
lehullatják apró leveleiket neked.
Bele lehet fulladni ebbe az éjbe.
Belesüppedsz az elégedetlenségbe.
Magömléssel távozó apró örömök
felszisszennek a tudatod mélyén.
Tudod, az a ringó csípő öledben,
szánalmasan őszinte volt hozzád.
Hiányzik valami, de nem érted.
Talán a rózsaszín elefánt belőled.*

Hanta Beach

*Álmomban külföldön jártam,
pálmafák alatt futottam reggel.
Nudista strandon feküdtem.
Nem tigrisnek való ez a vidék,
tengerparti cápák zabálják egymást,
forintos vágyaim lehúzhatom a klotyón.*

Emlékszel, amikor szőlővel etettük egymást?
A szomszédtól loptuk, akár a szép napot.
Vörösre színeztem vele az arcod.
Életet játszó két kis gyerek voltunk.
Három nap ragyogott az égen ott.
A Tiszában fürdettük egymást,
rózsaillatú tested volt a támasz.

Ukrán cigire nézek, megöl a honvágy,
műmellű nők testüket rázzák, eladó,
homlokomra barázdát vésett az idő,
tagadhatatlanul vénül már testem.
Nézd, itt full extrás minden perc!
Ugye tudod, el kell innen mennünk?

Monogám respect

Fején koppant az eső,
szívében ott volt a nő,
lekvárt főzött kevélyen,
csókjában fürdött a nap,
átrohant a kereszteződésen,
talpa alatt reccsent a gally.
Valahol már eltűnt egészen.
Szeme még zölden villant,
emlékezz rám tekintettel.
Zsebében csak egy százas,
szája szögletében mosoly.
Inge ujjában játszott a szél,
mintha csak falevél lenne,
hajában megpihent a fény.
Szellemvilágban tévelygett,
cipője nyomát formázta a föld.
Átlibbent a csendes emlékezetbe,
kezében nem volt virág, sem gaz,
szeme mesélt halvány kis reményt.
Rövid beszéd és hosszú szünetjel,
valaki mondhatná, még ne menj el.

Papírjaguár

Néma sárga halakat etet,
pillangó pihen a vállán.
Széllel szemben rohan,
néha fehér vonalon jár.
Szemében mező csillan.
Never don't cry Papírjaguár.

In memoriam Ó

Ő meghalt a macskával együtt.
Mi zokogtunk a ravatal előtt.
Ők jöttek a látványosságra.

Tudod nagyon sajnáltak téged.
Hála neked minket is rettenetesen.
Kifestettük a házat és eladtuk veled.
Csak remélem kísérted az új tulajokat.
Emlékszem mennyi könyvet olvastam.
Mindezt csakis a Te kedvéért tettem.
Most mondd kinek a kedvéért tegyem ezt?

Ő meghalt a macskával együtt,
bennünk valami megszűnt élni.
Gondoltad volna hogy ez lesz a vége?

MIKA GABRIELLA

Csend

Elkéstem. Mire az órára néztem, már fél óránál több volt, mint amire számítottam. A lakás szokatlanul csöndes volt. A fürdőszobában álltam, kinéztem az ablakon. Az iskola előtt jó pár gyerek rohangált, a szülők beszélgettek, de én nem hallottam semmit. A rádió nem szólt. Elromlott? A kijelző viszont mutatta a kedvenc csatornám sávját. Furcsa.

Az utcán némán suhantak el a kocsik. A buszon mellettem két nő beszélgetett. Az egyik folyamatosan fintorgott, a másik hevesen gesztikulált, de nem hallottam semmit. Kezdtém pánikba esni. Megjelent előttem a kimutatások egész garmadája. Te jó ég, még azt is gyorsan meg kell csinálnom. A megrendelő fél tizenkettőre jön. Addigra kész lesz! Aztán soha többé... mindig leadok mindent időben, az órát hozzám lehet majd igazítani!

A portás barátságosan mosolyog. Köszönök, vagy inkább azt hiszem, mondok valamit. A portás bólint, ő is mond valamit. Még mindig barátságosan mosolyog, talán nincs semmi baj...

Az irodában feszült a hangulat, igyekszem úgy viselkedni, mint máskor. Köszönök, majd gyorsan bekapcsolom a gépemet. Senki nem figyel rám. Kapkodok... sok a munkám... elküldöm a kimutatást e-mailben... kész! A főnök még éppen megkapja, áttanulmányozza, mire a megrendelő megjelen. Fél tizenkettőig még van idő... és ekkor belép az ajtón a megrendelő. Ledermedek.

Bemennek a főnök irodájába. Mindenki rám néz. Mit néznek? Nem történt semmi különös. Kivágódik az ajtó. A főnök hatalmas léptekkel az asztalomnál terem. Ordibál, gyorsan jár a szája, a nyakán kiduzzadnak az erek, az öklével az asztalomat veri, aztán jó pár perc után elhallgat. Mondani kéne valamit. Védekezni. A könnyeim folynak, kétségbeesetten megnyitom a levelezést, de akkor már régen visszament az irodájába. A levelet tíz perc múlva kapom meg. Vegyem fel a kapcsolatot a munkaügyi osztállyal. Majd holnap. Némán szedem össze a cuccaim. Tulajdonképpen nincsen sok. A kardigánom, a poharam... nemsokára jön valaki, elfoglalja a helyemet, és amikor ő is elmegy, mi marad utána? Semmi, talán egy-két napig még emlékeznek rá. A többiek némán dolgoznak. Senki sem néz rám... mondok valamit... aztán becsukom az ajtót.

Hideg, szürke idő van. Ónos eső szitál, pingvinléptekkel araszolok a buszmegálló felé. A busz késik. Sokat. Az emberek idegesen topognak, van,

MIKA GABRIELLA (1976, Budapest) könyvtárosként dolgozik. Versei, novellái, meséi jelentek meg magyarországi lapokban és antológiákban.

aki az óráját nézegeti türelmetlenül. Aztán csak bevánszorog. Alig lehet elférni, kitekert pózban, akár egy kígyóbűvölő, kapaszkodok. A közértben veszek valamit ebédre. Otthon tűnődve nézem a mikrohullámú sütő kijelzőjét. Húsz másodperc... tíz másodperc... kész. A fény elalszik, kinyitom az ajtót. Bekapcsolom a számítógépet. Nincs új üzenetem. Mi történt a nagyvilágban? Semmi különös. Az ellenzék a minisztert csalással vádolja... mint mindig... a gazdaság recesszióban, nő a munkanélküliség... az újságok kedvenc botrányhőse ismét randalírozott egy bárban. Előttem egy üres délután.

Az asztalra siklik a tekintetem. A könyvnek nagyon megörülök. A könyvtár egyik kiadásán vettem, a szokásos romantikus regény, szép lányok, jóképű férfiak, vad trópusi illatok, palmafák... ez kell nekem!

Még szerencse, hogy a mobilomat a közelemben raktam. Anya. Gyorsan felveszem, beleszólak, süket csend. Több mint egy perc után ugrik vissza a kijelző az alapállapotba. Ekkor már zokogok. Mi van, ha kiment az ónos esőbe? Olyan felelőtlen... mert bevásárlás nélkül nem lehet élni! Biztos, ott fekszik egy kórházban magatehetetlenül, felhívja az egyetlen gyermekét, aki csak szórakozik vele. Kétségbeesetten gondolkodom. A számítógépről azt sem tudja, micsoda, az sms-t nem ismeri, nincs is mobilja...

Leszállt az est. A televízióban a bemondó faarccal darálja a híreket. Robbantás, éhező gyerekek, gyilkosságok. Néha egy-egy felirat is megjelenik, mohón kapaszkodom az információba.

Kedvenc vetélkedőmben éppen egy anya és lánya páros játszott. Kérdőn néztek egymásra, aztán a lány széles gesztusokkal magyarázott valamit, az anya bólogatott, majd kiválasztották a helyes választ.

A zuhanyzóból erősen spriccelt a víz. Az ágynemű hideg volt. Most már tényleg be kéne kapcsolnom a fűtést.

Másnap korán keltem. A felső szomszédom üvöltözött a feleségével szokás szerint.

– És hol van a pénz, amit a múltkor adtam? Elköltötted mind, te bűdös kurva?

Ütések, keserves gyermeksírás.

Ültem az ágyon és rázott a zokogás. Talán még sosem voltam annyira boldog.

Észrevétlenül

Amikor elvégeztem az egyetemet, igencsak nagy pácba kerültem. Már előtte is éreztem, hogy tenni kellene valamit, mielőtt késő lesz, de győzött a lustaság, és egy ráérünk arra még felkiáltással jó időre megnyugtattam magam. Így amikor mindent megünnepeltünk, és már kezemben volt a diploma, igencsak bajban voltam. Kiderült, ha jobb állást akarok, vagy zseninek kell lennem huszonhárom évesen (mondjuk, fel kellett volna találnom a mániás depressziósok kezelésének egyetlen hatásos módját), vagy ha nem vagyok az, és nem vagyok valakinek a valakije, akkor fel is út, le is út. Elbaltáztam a dolgot, pedig már az egyetemen kapcsolhattam volna. Három év után szakosodtunk (már mindenki alig várta, az első két év kegyetlenül nehéz volt, a matematikát és a statisztikát mindenki utálta), lehetett választani a humánmenedzsment (amit akkor indított egy külföldről hazatért ambíciózus tanár), az egészség- és a munkapszichológia között. A legjobb helyeket a legélelmesebbek és a leggátlástalanabbak persze már előre lestopolták, a humánmenedzsment összes helyét elfoglalták már a jelentkezési lapok leadási határideje előtt, és csak később, amikor kitört a balhé, engedték meg, hogy egy OTDK-t nyert lány csatlakozzon az elit alakulathoz. Az egészségpszichológiát mindenki lenézte, oda csak néhány fanatikus ment, aki kórházakban a haldoklók lelkét akarta ápolgatni. Maradt hát a munkapszichológia. Eleinte lelkesedtem, érdekes dolgokat tanultunk, de amikor szakmai gyakorlaton – egy megszűnőfélben lévő állami monstrumnál – elkezdtem sorolni, mit kéne csinálni, hogy a dolgozók lelkiállása jobb legyen, a főnök laposan letorkolt: szálljon már le a földre, nincs pénz!, mondta. Pedig volt, csak a főnököt akkor már az érdekelte, hogyan tudná a legjobb gépeket kicsempészve és a legjobb embereket elcsábítva saját kis vállalkozását elindítani.

Különben is, amikor ott maradtam a gondjaimmal, éppen zajlott a nagy változás. Senki sem tudta, hogy mi lesz, megszűntek a régi jó intézetek, ahová a kollégák befészkelhették magukat, s amiknek nevében utazhattak, éltek világukat, mert akkor még nem volt akkora hajtas. Az egyetemen az okosabbak már megszimatolták a változást, nyelvet tanultak (aki gyengének tartotta az egyetemi órákat, magánórákra iratkozott), felvették más szakok óráit (ez elméletileg tilos lett volna, de a tanárok látták, mi folyik körülöttünk és félrenéztek), s már negyedikben megfordultak minden állásközvetítőnél. (Ezek akkoriban kezdtek beindulni, az egyetem is elkezdett foglalkozni a hallgatók ügyeivel, miután egy csomó diák petíciót nyújtott be, hogy az egyetem tájékoztassa a végzős hallgatókat az álláslehetőségekről, mert az nem állapot,

hogy senki nem tud semmit.) Igaz, az ő helyzetüket az is nehezítette, hogy időközben azok a tanárok is kapcsoltak, akikben még volt egy kis ambíció, és nem álltak a nyugdíjkorhatár küszöbén. Igyekeztek minél előbb valami jó állást találni és elhagyni az alma matert, vagy legalábbis egy kis mellékállással bebiztosítani magukat, hogy éhen ne haljon a családjuk.

Egyszer az utcán találkoztam egyik eminens diákkal, s büszkén mesélte, hogy egy híres-neves cégnél az ő véleménye alapján választják ki a pályázók közül az igazit. Ő íratja a jelentkezőkkel a tesztek (amelyeket ő is állít össze), és a személyes beszélgetésen is jelen van, sőt kérdezhet is. Sokat adnak a véleményére, és ő igyekszik a legjobb lenni, folyamatosan tájékozódik a kiválasztási módszerekről, most éppen Angliába küldte a cég. Egyszóval pénz, paripa, presztízs, minden együtt van. Kérdezte, mi van velem, én meg csak hümmögtem, még keresgélek, nyögtem ki a végén.

Szóval hülye voltam és lusta. Ráadásul kezdett kínos lenni a helyzet, már az egész rokonságban rólam volt szó, és anyámék (akik sosem tudták, mit akarok a pszichológusi diplomával) megjegyezték, bezzeg tanultál volna jogot, ügyvédre mindig szükség van! A szomszéd Bercikével példálóztak, aki milyen jól járt, egy neves ügyvéd mellé került gyakornoknak, az mindenkit bemutat majd neki, aki számít a szakmában, válogathat majd az állások között. Csak két szépséghibája volt a dolognak, az egyik, hogy az ügyvéd Bercike apjának a legjobb barátja volt, a másik, hogy az apa még így is fizetett az ügyvédnek minden hónap elején azért, hogy Bercike maradhasson, mert ugye semmit sem adnak ingyen... Ráadásul abszolút alkalmatlan vagyok arra, hogy azokat a hülye törvényeket meg jogszabályokat magoljam.

Minden nap böngészttem a hirdetéseket, csakhogy itt nem nekem való hirdetések voltak, de nem volt mit tenni. Akkor szűnt meg az egyik legnevesebb szaklap, amelyből régen mindenki tájékozódott. Az egyetem saját hallgatóinak szánta a faliújságra kitett állásajánlatokat, ráadásul minden állásra legalább öt jelentkező jutott. Egyre jobban felkészült, ambiciózus kollégák. A szakmai gyakorlatokat is átszervezték, mindenki magának szervezte meg, hová megy, az egyetem nem vállalta többé a gyakorlati helyek felkutatását.

Szóval hirdetési újság. Gyanús kft.-k, bt.-k, még gyanúsabb szöveggel. Némelyik hirdetésről úgy tűnt, hogy csak poénból adták fel, a másik szövege meg annyira homályos volt, hogy az jelenthetett akármit. Persze elmehettem volna sztriptízbárba konzumnőnek akár azonnal, de öt év kemény tanulás után nem fűlt a fogam hozzá.

Végül is döntenem kellett. Egy kft. hirdetését szúrtam ki („jó kommunikációs készségekkel rendelkező, emberekkel bántni tudó munkaerőt keresünk kellemes munkahelyre”). Csak telefonszám szerepelt, cím nem. Ez egy kicsit furcsa volt, de a többihez képest legalább úgy tűnt, használni tudom azt is, amit tanultam.

Már amikor először beszéltem a főnökkel, gyanús volt a dolog. Túl kedélyes volt, és azt mondta, bármikor jöhetnek. Tudtam, egy jó cégnél versenyez-

tetik a jelölteket, először tesztet íratnak velük, aztán jön a beszélgetés, de Józsi bátyó (így hívták a főnököt) hozzáállása nem sok jót ígért. Amikor megláttam az irodát, azt hittem, elrohanok, a kis helyiség egy koszos, romos bérház hátsó udvarának legsötétebb sarkában volt. A berendezés tűrhető volt, de a kollégáimból nem néztem ki túl sokat. Ott volt Józsi bátyó, egy hájas, kedélyes férfi, akinek a szájából dőlt a nyál, és folyton azt hajtogatta, hogy „megoldjuk, haver!”. Bratyizós stílusa már a kezdetek kezdetén irritált, és később megtudtam róla azt is, hogy már fiatal korában is jobban szeretett a munka mellé, mint a munkahelyére járni. Még a régi rendszerben megtörtént, hogy beült reggel a kocsmába, délután bement egy kicsit dolgozni, majd este megint a kocsmába következett. A művezető nem szólt semmit, együtt iszogattak, igazán nem volt mit a szemére hánynia. Nagy volt a gyár, az a két ember nem tűnt fel senkinek, úgysíbben voltak, mint kellett volna, ha elment kettő, a szorgalmasak még örültek is, hogy lesz elég munkájuk, mert volt, aki rosszul bírta a félnapos semmittevést. A változás hajnalán Józsi bátyának mégis elkezdett rosszul állni a szénája, valakinek feltűnhetett a mindennapos kocsmakörút (vagy a művezető nem volt annyira jó haver, amint élesre fordult a helyzet), mert Józsi bátyó már az első körben repült, de úgy, hogy a lába se érte a földet. Egy darabig úgy tűnt, hogy osztoznia kell a hajléktalanok sorsában (aktuális felesége is éppen akkor rakta ki, a lakás sajna az asszony nevének volt), de a szerencse vak, és Józsi bátyó szép kis summát örökölt valami sosem látott magányos rokontól. Akkor indította az irodát.

Ott dolgozott a fia, Henrik is, aki csak Henrynek hívatta magát. Apja jó szokása szerint reggel bejött egy kicsit dolgozni (vagyis megcsináltatta velem a kávéját), végigtelefonálta az összes ismerősét, majd elment, és csak másnap került elő. Állítólag úgy került ide, hogy anyja – Józsi bátyó valamelyik alkalmi kapcsolata – megszarolta Józsi bátyót, hogy a bírósággal hajtatja be a hiányzó tartásdíjat, ha nem veszi fel Henryt.

A harmadik kolléga Ildikó volt, egy csendes, szelíd, szemüveges teremtés, aki nem sok vizet zavart. Ő Józsi bátyó egyik kalandjának a húga volt, akit Józsi bátyó csak száanalomból vett fel.

Már az elején megszólalt bennem a vészcsengő, de mit tehettem volna, állás nem volt, Józsi bátyó pedig szép summát ígérgetett (szavát be is tartotta), anyáméknak pedig az volt a fontos, hogy eldicsekedhessenek a rokonoknak, hogy a pszichológus lányuk milyen sokat keres (azt már nem mondták meg, hogy mivel).

A munkám nevetséges volt. Józsi bátyó zavaros üzleti leveleit és csöpgős stílusú, „szép kislányoknak” írt üzeneteit gépelgettem, furcsa, a jó ég tudja, mivel foglalkozó haverjai telefonüzeneteit jegyeztem le, na meg én főztem Henry reggeli kávéját is. Néha az irodát is kitakarítottam, ha már túl koszos volt, mert a takarítónő ritkán jött, Józsi bátyónak ez is mindegy volt, ő ritkán tartózkodott az irodában, és mindig azt mondta, hogy a takarítás huszadrangú kérdés, első az üzlet.

Az üzlet azt jelentette, hogy gyanús eredetű, olcsó, giccses dísz tárgyakkal kereskedett, hogy kikkel, nem sikerült kiderítenem, ezt üzleti titokként kezelte, hátha „megtudja a konkurencia és nekünk annyi”.

Neki csak az volt a fontos, hogy szép asztalnál, előkelő helyen lebonyolíthasson pár üzleti vacsorát (amit sosem ő fizetett, hanem csőbe húzott üzleti partnerei), és elmondhassa, hogy a tárgyalás sikeres volt. Ez egy ideig ment is, csak aztán kiderült, hogy a giccsekkel valami nincs rendben, munkavállalási engedély nélküli dolgozók készítették őket egy kiürült gépipari csarnokban, amely valami felszámolás alatti cég tulajdona volt, de semmi esetre sem Józsi bátyóé. Ráadásul a cég adósságai is igencsak sokasodtak, kiderült, Józsi bátyó hitelből finanszírozta összes tevékenységét. Szorult körülötte a hurok, de végül úgy tűnt, kivágja magát, ennek ellenére a biztonság kedvéért délre szökött, készülődött ott a háború, biztosan ott akarta megsütni a maga kis pecsenyét. Henry is villámgyorsan felszívódott. Ketten maradtunk Ildikóval. A kivárás taktikájához folyamodtunk.

Egyszer csak megjelent egy őszes úr, és valami ismeretlen férfit keresett. Közölte, hogy ő az iroda tulajdonosa, és nem értette, mit keresünk mi itt. Józsi bátyóról nem hallott, de sűrűn emlegette egy barátját, akire két éves külföldi távolléte idejére rábízta a céget. Abszolút megbízott benne, ismerte rég, együtt dolgoztak egy külkereskedelmi vállalatnál. Később kiderült, a férfi a rendszerváltozás okozta frusztráció miatt alkoholista lett, ráadásul még sikasztott is az előző munkahelyén, amire Józsi bátyó valahogy rájött, hiszen haverok között nincs titok, és megfenyegette, ha nem adja át az irodát, szól a rendőrségnek. A hapsinak más zűrös ügyei is lehettek, mert egyszer csak egy sötét utcában megölték. Annyira reménytelen eset volt, hogy a rendőrség szinte nem is nyomozott utána. Ezt később a felesége mondta el nekem, amikor tudni akartam, mi lesz velem, és idegességemben a sztori összes szereplőjét felkutattam, hogy tisztán lássam a helyzetem.

Az új főnök elborzadt, amikor minden kiderült. Józsi bátyó csődhelyzetet hagyott maga után, a kasszában egy fillér sem volt, ráadásul a dísz tárgyak rossz minősége miatt a régi partnerek elfordultak a cégtől, csak Józsi bátyó gyanús kapcsolatai maradtak, akikkel Takács úr, az új főnök érthető módon nem akart üzleti kapcsolatban maradni.

Legelőször kárfelmérést végeztünk. Bevételek, kiadások, fellelhető számlák egyeztetése. Sajnos Józsi bátyó valami haverjával készítette a könyvelést, s az események után természetesen rögtön ő is eltűnt. A zűrzavaros okmányok miatt nem tudtunk képet alkotni adósságainkról, és gyakran előfordult, hogy ismeretlen emberek mutattak olyan fizetési felszólításokat, amikről mi semmit sem tudtunk. Takács úr kénytelen volt újabb hitelek felvételét adósságaink törlesztésére, és meghirdetette a racionalizálás programját. Feliülvizsgálta a cég tevékenységét, és profiltisztítást hajtott végre, megszüntetett fölösleges tevékenységeinket, emellett alaposan megvizsgálta prosperitásunkat, hitelképességünket.

Végül egy szép napon leült kettőnkkel beszélgetni. Ildikónak megköszönte a munkáját, és azt mondta, nem tart rá igényt a továbbiakban. Engem viszont hajlandó foglalkoztatni, mondta. Értékelte pszichológusi végzettségemet, és közölte, az üzleti világban óriási előny, ha valaki tud az emberekkel bánni, valamint kellő empátiával és kommunikációs készséggel rendelkezik, hiszen folyamatosan kommunikálni kell az üzleti partnerekkel, az eladókkal, a médiával, és ha úgy alakul, akkor a konkurenciával is. Viszont csak azzal a feltétellel maradhatok, ha elvégzek egy kétéves marketing tanfolyamot. Mert cégünk munkájában az üzleti ismeretek elengedhetetlenek.

Így hát újból visszakerültem az iskolapadba. Kemény volt. Takács úr nem tűrte, hogy munkaidőben tanuljunk. A tanfolyam munka után volt. Sok óránk volt, gyakran írtunk dolgozatokat. Szaklapokat olvastam, könyveket kölcsönöztem. Naprakésznek kellett lennem. Otthon is csak jegyzeteltem. Csak azt látták a szüleim, hogy hazajövök, lezuhanok a jegyzeteim elé, és tizenegy óra előtt nem állok fel.

Ráadásul én voltam a kívülálló. A többiek – kemény, tapasztalt üzletasszonyok, akik már jó pár továbbképzésen túl voltak – leplezetlenül lenéztek. Nem értették, mit keresek én itt a bölcsész diplomámmal. A fellépésük és a ruháik... csak lestem.

Ekkortájt amúgy is sok minden történt. Takács úr egy nap azzal lépett be az irodába, hogy végre talált egy befektetőt, aki fantáziát lát a vállalkozásunkban. Viszont az illetőnek természetesen feltételei is vannak, áttekinthető szervezeti struktúra, ütőképes csapat... Egyszer láttuk is a befektetőt, gyors, kutató pillantása végigjárta a termet. Velem is váltott pár szót. Amikor kiderült, hol végeztem, igencsak komorrá vált, majd közölte, nincs szüksége bölcsészekre, ide gazdasági szakemberek kellenek, ez nem lelkisegély-szolgálat. Takács úr elmondta neki, ő felelősséget vállal értem, de ennek sajnos ára van. Újabb tanfolyamok, átvirrasztott éjszakák következtek. Részt kellett vennem egy fejtágítón is, ami arról szólt, hogyan győzzük meg megrendelőinket arról, hogy a mi termékünk, szolgáltatásunk a legjobb. A lényeg: fő az önbizalom és a magabiztos fellépés.

A befektető viszont ekkor előállt újabb tervével. A hazai piac túl szűk, külföld felé kellene terjeszkedni, csak hogy Józsi bátyó zűrös kapcsolatain kívül semmiféle külföldi kapcsolatunk nem volt. Kiderült az is, hogy bár végeztünk előzetes piacfelméréseket a kiszemelt országban, a konkurencia annyira erős, hogy kénytelenek vagyunk a profilunkat is bővíteni. Ehhez viszont újabb hatástanulmányokat kell készíteni, újabb befektetőket keresni... Sokáig úgy tűnt, terjeszkedésünket tőke híján fel kell adnunk, a befektetők ódzkodtak, mondván, túl kockázatos az elképzelésünk, túl nagy a megtérülés ideje, jó, ha az első éveket nullszaldós mérleggel átvészeli. Amikor már úgy tűnt, nincs megoldás, egyik új kollégám, Boldizsár szerzett egy új befektetőt, aki látott bennünk fantáziát.

Én addig a belföldi piaccal foglalkoztam, de munkámat Boldizsár vette át, aki nagyon jól átlátta az itthoni erőviszonyokat, én pedig a külföldi piac egy részéért lettem felelős. Akkor komolyan úgy gondoltam, felmondok. A nyomás már kezdett elviselhetetlen lenni. Hol volt már a Józsi bátyó-féle munkastílus! Reggel nyolckor már mindenki ott volt a helyén, a gépe előtt. Akinek éppen nem volt munkája, azt Takács úr bízta meg néhány feladattal. Nekem olyan feladatok jutottak, amiket nyolcórás munkaidőm alatt sosem tudtam befejezni. A hatástanulmányokat összegeztem, kiírtam a fontosabb piaci mutatókat, elemeztem a piaci réseket, a konkurencia helyzetét. Az adatokat Boldizsár táblázat formájában prezentálta Takács úrnak. Mindent mi intéztünk. Mi tárgyaltunk az üzem felállításáról, személyesen ellenőriztük a dolgozók felvételét, alakítottuk ki a munkaidőt.

Azon kaptam magam, hogy kiskosztümös menedzserdő lett belőlem. Polyton repülőn utaztam, mentem, tárgyaltam, keményen képviseltem az érdekeinket. Tárgyalópartnereim először meghökkentek, aztán valami tisztelettel vegyes félelmet láttam a szemükben. Nem tehettem mást. Képben kellett lennem.

Máshol viszont egyre kevésbé voltam képben. A húgom esküvőjéről is én értesültem utoljára, és amikor számon kértem rajta, miért nem szólt előbb, megrántotta a vállát és azt mondta, „mikor mondtam volna el?” Ekkor már ritkán látogattam haza. Kezdtem idegennek érezni magam otthon. A családi összejöveteleken már nevetni sem tudtam a poénokon. Valahogy minden akkor történt, amikor én máshol voltam, dolgoztam, nem értem rá.

Különben pedig anyáék is kezdtek furcsán viselkedni. Célozgatni kezdtek, anya szerint nekem is gondolnom kell a jövőre, apa pedig, aki sosem szólt bele a „női dolgokba”, arról kezdett ábrándozni, milyen lesz, amikor az unokái a térdén lovagolnak. Amikor megjegyeztem, hogy van még időm, anya sötéten rám nézett, „csak nehogy kifuss az időből!”

Pont a legjobbkor mondták. Éppen akkor szakítottunk Erikkel. Már csak kínlódtunk együtt. Mindig programokat szervezett, de én sosem értem rá, sürgős, határidős munkáim voltak, nem mondhattam nemet, különben búcsút inthettem volna a cégnek, amely egyre több lehetőséget kínált. Akkoriban indultak be a tömeges továbbképzések, a vezetőség szinte mindenkit tanfolyamra küldött, a fizetésemet is emelték, és mivel lassan én láttam bele legjobban a cég ügyeibe, egyre nagyobb lett a tekintélyem a munkatársaim előtt. Végül már Erik telefonjai is kimaradoztak, amikor pedig találkoztunk, ideges, türelmetlen volt, a munkámat gúnyolta, pedig eleinte csodált, hogy ilyen jól bírom a strapát. Amikor megláttam egy másik lányt, már tudtam, mi a helyzet. Kiadtam az útját. Anyuéknak ez nagy csapás volt, tizenhat éves korunkban kezdtünk el járni, ők már hallották az esküvői harangokat.

Egyszer aztán csak beütött a krach. Recesszió. A kormány megszorító gazdaságpolitikája miatt kedvezőtlenül alakultak a kereskedelmi mutatók.

Létünk bizonytalanná vált. Mindenki reszketett. Egyre-másra rúgták ki az embereket. Elég volt egy késés vagy egy rosszul elvégzett feladat. Én maradhattam. Igyekeztem megszolgálni a bizalmat.

Ekkortájt megpróbáltam többet törődni anyuékkal. Érdeklődtem a dolgaikról, de valahogy untatott a sok üres fecsegés. Hogy Juli nénivel mi történt, hogy anyának egyik kolléganője válik, hogy szegény gyerekek... Ez engem nem érdekelt. Már megszoktam a tömör, lényegre törő mondatokat. Ki, mikor, hol, milyen feltételekkel tárgyal. „Veled már beszélni sem lehet” – jegyezte meg anya, és lemondóan nézett rám.

Amúgy a nagy hajtásban igyekeztem magammal is törődni. El-eljártam a cég konditermébe, de a végén azt vettem észre, hogy egy végigdolgozott nap után már csak arra van kedvem, hogy a kádban lustálkodjak. A feszültség levezetésére pedig pezsgőt kortyolgattam. Egyre többet.

A férfiakkal nem volt szerencsém. Miután egyikkel majdnem szorosabb kapcsolatba bonyolódtam, kiderült, hogy csak a konkurenciához akart átcsábítani, úgyhogy óvatosabb lettem. Egyéjszakás kalandok... Ennyi pont elég volt.

Egyszer ránéztem a naptárra. Rájöttem, nekem már sose lesz gyerekem. Késő. Anyámék a húgomhoz pártoltak. Ott voltak az unokák. Ott volt a helyük.

A cég ekkor már a legismertebb vállalkozások egyike volt. Kialakult a gárda, az arculat, megbízható, komoly üzleti partnerként tartottak minket számon, már a nevünkkel is visszaéltek. Egyre gyakrabban jártam évfordulós partikra. Hol egyik, hol másik országban lettünk öt-, tíz-, tizenöt évesek. Ott ültek a szépen felöltözött hölgyek, az elegáns urak, udvariasan végighallgatták a beszédeket, és fogalmuk se volt, hogy mennyit kínlódtunk, küszködtünk, vitatkoztunk, míg a cég az lett, ami.

Egy nap szarkalábakat fedeztem fel a szemem sarkában. A kezem is ráncosodni kezdett, a nyakam elveszítette régi formáját. Eleinte azt hittem, el lehet kendőzni a változásokat, annyi jó kozmetikum van... Reménytelen küzdelem volt.

A cégnél egyre kevesebb feladatot bíztak rám, és végül a régi munkáimat is kivették a kezemből. „Kímélni” akartak, és elküldtek egy gyönyörű útra „kipihenni az elmúlt évek fáradalmait”. Jó duma volt, de én tudtam az igazat, lassan leépítenek. Végül korábban küldtek nyugdíjba. Két választásom volt: vagy elfogadom a lehetőséget, vagy elbocsátanak. Kinek kell egy ilyen öreg nő...

Szép búcsúbulit rendeztek. Megdicsőültem. Én lettem a „cég legrégebbi és legmegbízhatóbb munkatársa”, a támasz „aki a nehéz pillanatokban is vállán vitte a céget”, és akinek a segítségét soha nem tudják meghálálni, és remélik, a későbbiekben is számíthatnak „bölcstanácsaimra és felbecsülhetetlen értékű segítségemre”. Na persze.

Sok ajándékot kaptam. Takács úrtól, a kollégáktól, a partnerek képviselőitől... Emlékszem, amikor hazaértem, és kinyitottam az ajtót. A lakás mélyen hallgatott.

A megszállott

Soha nem bízott meg benne. Soha. Már amikor megismerkedtek, az udvarlás könnyű, lebegő szakaszában is folyton csak azt nézte, mit csinál. Miért néz a közértés lányra? Miért köszön ennek a nőnek? Csinos... hm... tényleg csinos... Vagy csak jól tartja magát? Mi a titka? Talán egy jó kozmetikus, vagy ez is megműttette magát titokban? Régi ismerős... persze... csak ne akarja őt átejteni... És mit vigyorog? Hogy csak őt szereti? Akkor figyeljen rám, ide, a két szemembe nézzen, és ne simogassa a hajam! Ilyen olcsón nem ússza meg!

Az esküvőn csak nőtt benne a feszültség. Mit beszél ez ilyen hosszan a házasságról? Végre az enyém vagy... teljesen az enyém... Eltűnnek innét hamar a kis közértés lányok, a sosem látott ivócimborák, rend lesz végre... Otthon leszel velem és a gyerekekkel, mint más tisztességes pasik, érted? Albérlet... Ne siránkozz, drága Tibi, te akartál elköltözni az anyámtól, nem? Pedig olyan jó dolgunk lett volna ott, békességben, csendben. Te is tudod, hogy az anyám imád, mindent megtett volna értünk... Hogy az anyám rád szállt és egrecírozta? Ne sértegesd az anyámat, jó? Egyedül nevelt fel, mindent feladott értem, hol van a te anyád ettől, drága Tibikém? Csak otthon hevert a nagyságos asszony egész nap, eltartotta az ura, és különben is, te mondtad, hogy téged az utca nevelt! Na, szép kis nevelés! Ez a lakás legalább kicsi. Itt majd nem csavarogsz összevissza! Sok az öreg a házban, ezek majd kifigyelnek, drágám, nem lesznek itt titkos kis utak! Összebarátkozom néhányval, mindent tudni akarok rólad.

Na, ezek sem normálisak. El sem hiszik, hogy övök ez a lyuk. Én még egy idősebb asszonnyal beszéltem, és most itt ez a gerlepár. Undorító... Mit mosolyognak ezek folyton egymásra? Nem tudnak tisztességesen viselkedni? Azt hiszik, mindenki az ő boldogságukra kíváncsi?

Hová tűntél megint, te szemét? Persze, az új munka... Hazudj jobban, te mocskok! Azt hiszed, beveszem? És ki az a barna nő, akivel beszélgettél? Az is egy ismerős? Hogy neked mennyi ismerősöd van! Érdekes, nekem nincsenek ismerőseim! Hogy is van ez?

Miért ilyen későn jöttél haza, hol voltál? A haverok... Na, kerüljenek csak a szemem elé, megkapják a magukét!

Gyereket akarok. Mindjárt negyven leszek, nekem már nincs időm. Ideje, hogy megkomolyodj. Az anyám is unokát akar, örömet akarok szerezni neki... nincs testvérem, kitől várjon unokát, ha nem tőlem? A barátnőm már a múltkor célozgatott rá, hogy szerinte te nem akarod. Irigy a szemét

dög, mert neki lelécelt a párja. Mikor fogják elvenni őt? Soha! Na ugye! Tényleg nem akarod! Alig érsz hozzám... persze a fáradság... találj ki valami jobbat, kedvesem, mert már unom ezt az ócska szöveget! Ma is későn jössz haza? Na megállj!

Ha sikítok és sírok, majd mindenki iderohan... Mit pislogsz rám ilyen riadtan? Látja az egész ház, te szemét, hogy mit műveltél velem! Megerőszakoltál! Itt hiába magyarázkodsz, úgysem hisz neked senki, mindenki látta, érted? Na jó, a gerlepár nem volt itt, de kit érdekel az a két hülye?

Elköltözől? Csomagolsz? A barnához? Te disznó! Ezt még megkeserülöd, átkozni fogod a napot, amikor megszületté!

Na, a gerlepár feltámadt. Eddig hallgattak, most meg a srác valami költözésről dumál. Na jó, Julinak úgyis üres a lakása... Nem szabadulsz tőlem, ne is reménykedj!

Miért néznek így ezek a hülyék? Az utca és a kisköszért mindenkié, senkinek sem a magántulajdona... Ott járok, ahol akarok. Ha akarok, százszor is elsétálhatok az ajtótok előtt, ahogy az anyám is, ezt vedd tudomásul! A barnád fél tőlem, ez jó. Úgysem tud sehová menni, még mindig fizeti a volt férjének azt a lakást. Kié ez a kislány? Kié? A barnaé az előző férjétől? Ezt a szemet tőled örökölte...

Mi ez az idézés? Váloger? Mi van, a barna esküvői ruhában akarja mutogatni magát, és nászindulóra akar vonulni a násznép előtt? A rohadt kis szajha... Ebből nem esztek!

A bírónő ideges. Beletemetkezik a papírjaiba, mondja fel a magnóra azt az idéetlen szöveget, de látom én, amit látok! Veled szimpatizál! Elfogult! Nem fog menni, mert alakilag minden rendben van? De gyorsan le akar rázni, még gyerekünk sincs... Na nézd csak, most milyen nagyvonalú vagy, még a telekről is lemondanál, ó te szegény áldozat! Persze pontosan tudod, hogy úgysem ér az semmit. Na mindegy. Akkor tanúm lesz az anyám, az orvosom, a pszichológusom, még a gerlepárt is beidéztetem, ott laknak a szomszédban, nem mondhatják, hogy nem láttak és nem hallottak semmit! Mit fenyeget engem ez a kis senki, hogy megjáróm? Ő járja meg! És bírónő... Ez felháborító, még én fizessem meg a tanú útiköltségét? Rohadt szajha, ezt még megbánod! A barna meg milyen aggódva pislog... Én nem adom magam könnyen, kisanyám! Hazudj csak egy kicsit te is!

Végzés... Szóval lefeküdtél vele, te utolsó disznó! Minden mellettem szól, érted? Ha azt hiszed, elköltözöm, tévedsz!

Múltkor meghúztam a kislány copfját az utcán. Hogy visított! Azóta az anyja kísérgeti. Ha lenne kocsid, kiszúrnám a kerekét, leönteném festékkal, sajnos a mostani munkahelyedre már nem engednek be. Azt kérdezte a portás múltkor: kije önnek Kovács Tibor? Kim? A férjem természetesen, milyen hülye kérdés ez is!

Na, ez is jellemző rád. Ide sem dugod a pofádat az anyám temetésére, pedig mennyit köszönhetsz neki, ő vakart ki a koszból, tudod, erre ez a

hála? Persze most éppen a barnával henteregsz, és egy angyali kisfiúról ábrándozgattok, mi? Te disznó! Én nem kellettem, azzal a ribanccal meg gyereket akartok?

Ezt még megkeserülöd!

Hidd el, jó muri lesz. A fiúk megkapják az ékszereket, én meg egy kicsit élvezem a látványt, a félelmet a szemedben... Most meglátod, ki vagyok. Kovács Tibor, azt hittem, itthon vagy! Hová bújtál? Na, itt a barna a gyerek, lázas... A fiúk elégedetlenkednek. Egyik azt mondja, nincs itt semmi. Hová bújtál, te szemét? Ez a nő meg itt mit magyaráz? Na, ez is megkapta a magáét, ez sem dumál többet! A kislány... már a padlón. Ezt azért nem kellett volna. Mennyi vér... Menjünk innen.

Ezt még megkeserülöd.

K. R.-t a rendőrség két társával együtt rablásért és gyilkosságért letartóztatta. K. R. a börtönben öngyilkos lett. Két társa húsz év fegyházbüntetést kapott. Jelenleg is börtönbüntetésüket töltik.

NOVÁK ÉVA

Bajnok

*Meghatároz mostani helyzeted,
mint valahai bajnokot, akinek
dicsőségtablóján számtalan, fényesre
dörzsölt érem fityeg, de csupán ő
tartja számon, mások legyintenek rá,
rég volt, talán igaz se volt, öreg.*

NOVÁK ÉVA (1955, Körmend)
költő. 1998 óta jelennek
meg versei magyarországi
és határon túli
folyóiratokban. Eddigi
kötetei: *Fóbiák* (2007), *Egy
másik nő* (2010), *Játékok*
(2013).

Hősöm

*You are my local hero,
a világom te vagy.
Megfordítanálak, visszafelé haladj,
kilincsekkel ne bajlódj, az emlékezet
önműködő ajtókon keresztül vezet
múltadba, mikor még nem voltál senki hőse sem,
a te hőseid nyargaltak kopár préríken,
csak remélted, találkozunk majd, megszólítalak:
You are my local hero,
a világom te vagy.*

Olyan ez a világ

*mintha nemzés közben csuklana a férfi,
a nő szüléskor dadogva kiabálna,
rémálmok válhatnának valósággá bármikor,
a valóságot vastagodó köd terítené be,
mint a deres fűvű réteket, ahonnan besétálva
egy múltbéli házba...*

*Ahonnan besétálva egy múltbéli házba
forró malátakávé fogad, kortyolgatva
kapargatod az ablakon a jégvirágokat,
nem kell beszélned, szó nélkül értenek,
közös időtök megáll, biztonságos, meleg,
nem fenyeget jövő (mohó gömböc, bárkit felzabál),
nincs veszély, elárulás, elárulás, halál,
csak pihe csend, csak pihe hó, csak
unoka, meg nagyanyó és nagyapó.*

Jártodban-keltedben

*Jártál tavak körül, partra vetődött halak
és vizet beszövvő hínár átható bűzétől fuldokolva.
Bóbiskoló horgászok és andalgó kirándulók között
szaglászodat, hallászodat, látászodat rejtegetted,
fogyatékosod, amit csak az egyedüllét tüntethet el.
Jártál temetőkben, ahova hullarablók
fényes nappal sétáltak ki-be, amíg az alvást színlelő
portás eltúrte izzadt homlokán a szemtelen legyet,
és a megcsúfolva porladó sírkövek között
múltad hórihorgas árnyékát kerested.
Jártál megszentelt forrásoknál, hegyekben,
elfelejtett bányászfalvakban, ahol ziháló tüdejű
bányászok ültek házaik lépcsőjén, mint akiknek
nincs mire várniuk, összehúztad magad előttük elhaladva,
mintha neked kellene szemükbe mondanod.*

Jártál felelősök és felelőtlenek között,
akik összekeveredtek a tömegben,
nem volt felismerhető, melyikük melyik,
ki vallja meg és ki tagadja bűneit,
végül érdektelenné vált az egész, másokhoz hasonlóan
belefáradtál a sehova nem vezető válogatásba.
Jártál hiányzó hősök nyomában, akikre
nincs szükség a létező legjobb világban,
mégis megszülettek, naponta születnek újak,
felfedezetlen őserdők mélyére űzik őket,
nehogy igényt teremtsenek magukra,
nehogy feszélyezzék a nem hősnek születetteket,
ha valamelyikük megszökne és felbukkanna itt,
lehet, hogy agyonvernék, mint valaha a pestiseseket.
Jártál álmatlan öregek között, akik nem emlékeztek
másra az életükből, csak a gyermekkorukra,
álmodozó gyerekek között, akik elképzelni sem tudják,
hogy évtizedek múlva másra nem emlékeznek ők sem.
Érett felnőttek között, akik múltjuk miatt hiába
nem nyafogtak, csak a jövő óvatlan említésekor
kezdett rángatózni szemük alatt pár apró izom.
Jártál távol szeretteidtől, mert jócskán akad,
akinek értéket hiánya ad. Bádogvödrökben vergődteél,
mint a meglékelt torkú halak, erdei tisztásokon sorokba
rendezett, eget tükröző szemű rőt vadakkal együtt hevertél,
leparittyázott, fénye vesztett tollú, idegen madarak között,
ciripelő villanyvezeték alatt, névtelenül, számozatlanul.
Így mennyit érhetsz?

Tudás

Sokáig tartott, míg megtanultam,
nincs jövőm és nincsen múltam,
a jelenben lebegek, mint a
zavaros vizekbe hullát felkutatni
leküldött békaemberek.

Csak meg ne érjem

Csak meg ne érjem könyveim elporladását,
dolgaim áttetszővé kopását, ritkuló falaimba
a cincogva gyarapodó egérfészkeket.
Csak meg ne érjem mindazok eltűnését,
akkikkel szót váltottam, akik szót váltottak velem.
Csak meg ne érjem, hogy reccsenő faággá vékonyuljon
kezem-lábam, emlékek hiányától legyen könnyű a fejem.
Csak meg ne érjem az óra kitartó bámulását,
miközben a tohonya mutatót sürgetem.
Csak meg ne érjem, hogy terhére váljak a világnak,
annyi időt remélek, amennyit kaphat egy vadállat,
bebújni egyedül barlangba, bozótba, kisenvedése előtt.

Kit érdekel

Kicsinyes sértődéseinkkel
temetnek el,
vitatott haragunkkal,
kit érdekel?
Varjúként károgó nosztalgiáinkkal
temetnek el,
megpimpósodott álmainkkal,
kit érdekel?
Megoszthatatlan terveinkkel
temetnek el,
kiapadhatatlan veszteségérzetünkkel,
kit érdekel?
Örökölt hagyhatatlan tárgyainkkal
temetnek el,
félbemaradt harcainkkal,
kit érdekel?
Elmeséltetlen életünkkel
temetnek el. Kit érdekel.

MÁTYÁS ZSOLT IMRE

Bach: Air

B. J. barátomnak

Hajnali négyet kongatott a közeli városháza harangja. Másodpercnyi késéssel megszólalt az ébresztő is az ágy mellett. Joe nagyot nyújtózott, amittől a lábánál fekvő macska felháborodott nyávogással lehengeredett az ágyról, és jókora pofont kent le a fekete kutyának, aminek még az árnyéka sem látszott a hajnali sötétségben. De a macska pontosan tudta, hogy ott van. A kutya vaktában odakapott, mire fujtatás és köpködés lett a válasz. Ettől a kis reggeli intermezzótól Joe-nak egészen jó kedve támadt. Arról nem is beszélve, hogy elégedetten nyugtázta: hímtagja ma reggel is mereven üdvözölte a kelő napot. Még nem is vagyok annyira öreg, gondolta, majd tőle telhető fürgeséggel kitápáskodott az ágyból. Magára kapkodta gúnyáját, lebotorkált a galériáról, és felkattintotta a nappaliban a lámpát. Magába döntött egy nagy pohár vizet, bement a fürdőszobába, elvégezte dolgát, fogat mosott, vizes kézzel hátrasimította őszes fürtjeit. Visszament a nappaliba, kitárta az ablakot, teleszívta tüdejét a friss hajnali levegővel, aztán kilélegzett. Néhányszor megismételte ezt a paraszti jógagyakorlatot, míg azt nem érezte, hogy tüdeje kitisztult. Közben belehallgatott a kinti világba, és fanyar örömmel vette tudomásul: még csend van. Joe szerette a csendet, és emiatt a viszonylagos csend miatt kelt minden reggel négykor. Persze ez nem mindig volt így. Pár évtizeddel ezelőtt csak hat órakor kelt, aztán lassan fél hatra tevődött át az ébredés ideje, majd ötre, fél ötre, és most már négy óránál tartott. Nem tudni, meddig lehet ezt visszafelé pörgetni, morfondírozott magában, de eljöhet az az idő, amikor le se fekszem, hanem kihegyezett fülekkel lesem, mikor csendesedik el a világ, hogy kihasználhassam azt a kevés hátramaradt időt, amit a csend ural. De ha így folytatódik – és igaz, amit rebesgetnek, mármint hogy a csend köre évente egy mérfölddel szűkül –, akkor sajnos számolni kell azzal, hogy egyszer csak elfogy a csend, és olyan jelenség veszi kezdetét, mint a fény esetében a fehér éjszákák. Eh, mindegy, hessegette el magától egy utolsó be- és kilégzéssel a sötét gondolatokat, majd visszalépett a nappaliba. Giselle nevű korcs kutyája meg Nushy névre hallgató macskája már a szoba közepén várták a szokásos reggeli simogatást meg kaját. Miután kiosztotta a porciókat, kitöltött magának is egy régi ezüstpohárba háromujjnyi kisüstit, majd behunyt szemmel végigtapogatta a gitárjait, amikből volt vagy egy tucatnyi – ugyanis Joe jazzgitáros volt –, és amelyik gitár válaszolt a simogatásra, azt kézbe vette.

MÁTYÁS ZSOLT IMRE színész, rendező (1968, Marosvásárhely). 2013 óta közöl írásokat a *Váradban* és az *Erdélyi Riportban*.

Ölelgette, megforgatta, lesimította róla az éjszaka ráncait, majd leült, bekötötte az erősítő kábelét a hangszerbe, mély levegőt vett, kortyolt egyet a pálinkából, és kezdetét vette a nap legszebb időszaka: a pengetés. Lassan kezdte, meg-megpiszkált egy-egy húrt, hagyta, hogy hosszan kizengjen. Azután kettőt pengetett meg egyszerre, majd hármát, de nem sietősen, nem: időt adott a hangszernek, hogy az, akárcsak jómaga, a saját tempójában ébredessen, nyújtózódjon, doromboljon. Ha kellett, csavart valamelyik kulcsot, hogy újrhangoljon egy álmában megereszkedett húrt. Aztán amikor megérezte, hogy a gitár és az ujjai kellőképpen bemelegedtek, jöhetett egy rövid futam az összes húron, majd még egy és még egy, aztán egy lágyabb akkord, egy keményebb, és így tovább, amíg a reggeli harmóniában egymásra nem talált hangszer és hangszeres. A kutya áhítattal, a macska unottan figyelte a rituálét, így ment ez minden áldott hajnalban, de ezen a reggelen a kutya is, a macska is mintha egy hangyányit ideges lett volna. Joe ebből egyelőre mit sem észlelt, ő teljesen átadta magát a kegyelmi állapotnak, ami elméletileg a világ végéig eltarthatott volna, ha... És ettől a hatól lett ez a nap gyökeresen más, mint az eddigiek bármelyike. Pedig igazából semmi nem tért el a megszokottól. De ne vágjunk az események elé. Joe hetek óta Bach 3-as számú D-dúr Air (Levegő) szvitjébe volt szerelmes. Ezt dolgozta át gitárra, és végig akarta próbálgatni minden hangszerén, hogy eldönthesse, melyik az, amelyik a legjobban visszaleheli azt a reggeli friss levegőt, amit az öreg muzsikus hajnalban magába szívott. A Gibsonok, Epiphone-ok, Fenderek, Fernandezek, Ibanezek, a Godin, a Kramer és az Aria mind arra vártak, hogy a mester előcsalogassa belőlük a legéleteribb szvitet, ahogyan azt senki nem játszotta még. És valóban: amióta világ a világ, ebben a formában még senki nem fogalmazta meg ezt a gyönyörű üzenetet. Hónapok óta minden nap ezzel kezdődött, és ha csak valami koncert vagy hangfelvétel meg nem zavarta, Joe egyebet sem csinált, mint több tucatszor végigjátszotta a művet mindegyik gitáron. Csak az állatokra meg egy-két tehetséges tanítványára figyelt, egyébként mindent és mindenkit mellőzött. Valósággal megszállottja lett a szvitnek, majdnem úgy élt, mint egy remete: beletemetkezett a hangokba, és naphosszat áldozott a zene istene előtt. Órákon keresztül játszott a hangszereken, csalogatta ki belőlük egyik hangot a másik után, dédelgette őket. És a hangok jöttek, nem kérérték magukat, hisz avatott mester hívta elő őket. Semmivel sem volt ez kevesebb, mint amit Bach megálmodott. Csak épp nem egy templomi orgonán szólalt meg, hanem gitáron. És miközben Joe megszállottan, teljes odaadással dajkálta, babusgatta a dallamokat, körülbelül nyolc órákor, mint minden reggel, a szomszédokban most is lehúzták a budit. Ez kissé kizökkentette ugyan a művészt, de lelke hamar visszatalált a saját röppályára, és folytatódott a gitározás. Ekkor azonban becsapódott egy ajtó. Rögtön ezután a lépcsőn dobogó léptek zaja hallatszott. Majd még egy ajtócsapódás. Ez már egy kicsit jobban visszarángatta Joe-t a valóságba, de ekkor sem adta fel. Keze

tovább simogatta a húrokat. Aztán az ablak alatt elrobogott egy motor, majd egy hang üvöltve szétkergette a szemetes kukákat dézsmáló kutyafalkát, aminek eszméletlen csaholás és ennek megfelelő mértékű káromkodás lett a következménye. Pontban hétkor befutott a kukásautó, rögtön utána érkezett valahová egy rakomány fa, ezt pedig a favágógép püfögése, majd visítása követte. Ekkor már Joe kezdett lassan letenni a további zenei utazásról. De talán valahogy még elviselte volna a való világ ily kegyetlen megnyilvánulását, hisz nem ez volt az első ilyen reggel. De azon a napon...

Mintha minden hang kétszeres, háromszoros erősséggel dübörgött és visszhangzott volna. A háztól nem messze kattogni kezdett egy légkalapács, aztán egy aszfaltvágó fűrész vonított fel, lapátolás, billenőkocsikról lezúduló kövek zaja, dudálás, kiabálás pokoli szimfóniája alakult ki percekben belül, mintha a világ minden zaját ide összpontosították volna. A szomszédokban felbúgott egy ipari porszívó, az emeleten pedig, hát ebbe belegondolni is rossz: működésbe lépett egy útvefúró, s zaja minden egyes másodpercben az agy kellős közepébe hasított. Giselle nyugtalanul fel-alá nyüszített a szobában, Nushy a szőrét borzolta, karmaival pedig az ablakkeretet marta. Joe kétségbeesetten temette borostás arcát a tenyerébe. Ujjaiában még ott bizsergett a Bach-szvit utolsó néhány hangja. Leküzdhetetlen hányingert érzett a torkában, gyomra émelygett, nehezen kapott levegőt. Úgy érezte, megfullad a pokoli zajtól. Fáradtnak érezte magát. A gitárok némán kushadtak az állványaikon, a falon enyhén beremegett az apai nagyszülők fényképének üvege. Az egész ház olyan volt, mint egy hatalmas zengőláda. Végtelennek tűnő másodpercek múlva Joe hirtelen felpattant, felkapta az állványon nyugvó Godin-t, legkedvesebb hangszerét, amin utoljára játszott, kivágta az ajtót, kis híján nyakát törve lebotorkált az emeletről, kiviharzott a házból, átrohant az udvaron, és kiszáguldott az utcára. Nyomában ott loholt Giselle, a kerítés tetején szökdelve pedig Nushy követte felborzolt szőrrel a gazdáját. Joe az utcán a legnagyobb zaj felé indult, ami a park felől jött. Arrafelé hetek óta folyt az útburkolat és a csatornarendszer felújítása, a szokásos balkáni tempóban. Vadul rohant a bámészkodó, csodálkozó ismerősök, szomszédok és járókelők között. Vékony alakja hatalmasra nőtt, vállig érő szürke haja palástként röpködött a feje körül, tekintete gyilkosan villogott. Kezében úgy lóbálta a gitárt, mint egy sétatálcát. A parkban egyenesen a légkalapács felé szaladt. Amikor odaért, megállt előtte szétvetett lábakkal, két kézre fogta a hangszert, és rettenetes hangon elbődülve püfölni kezdte a munkagépet. Az első csattanásra alig páran kapták fel a fejüket. Azt gondolták, egy lapát dőlt el. De a második ütés még borzalmasabb erővel sújtott le a gépre. Amaz, mintha csodálkozva vette volna tudomásul az acéltestére mért csapásokat, hirtelen leállt. Ekkor már szinte az összes munkás elképedve bámulta a farmeres, kockás inges őriút, aki teljes erőből harmadszorra is odavágott. Joe dühe ezután egy pillanatra mintha alábbhagyott volna. Szédelegve, lihegve megállt, tébolyult tekintettel szétnézett, és az emberek csodálkozó pillantá-

sait követve ránézett a kezében tartott kétezer dolláros gitárra. A hétféle fából készített hangszer testén repedések, horzsolások éktelenkedtek, de a hangszedőkön kívül nem esett le semmilyen alkatrész. Ám a sérülések ezerszeresére nőttek Joe szemében. Fájdalom hasított a mellébe, karjai ismét a magasba lendültek, és rettenetes erővel kezdte újra a püfölést. Már nem elégedett meg csupán a munkagéppel, körös-körül mindenre lesújtott, amit elért, majd ide-oda ugrálva sorra vette az összes zajkeltő eszközt, és addig ütötte-verte őket, amíg a gitár teljesen szét nem forgácsolódott a kezében. Aztán kimerülten összeroskadt egy kivágott fa csonkján, és csapzottan, üres tekintettel bámult maga elé egy darabig. Észre sem vette, hogy körülötte dermedt csend telepedett a parkra. Egyetlen hang sem hallatszott, mintha varázsütés érte volna a világot.

Joe fáradt mozdulatokkal feltápáskodott ültéből, és tétova léptekkel elindult a ház felé. Akkor vette észre, hogy romboló dühe több utcányira sodorta. Kezében csak a gitár nyakának csonkja maradt néhány kacskaringózó húrral, amik rezegve karcolták az aszfaltot. Tántorogva lépegetett a megnémult világban, mígnem elérte a kaput. Belépett az udvarra, végigcsozogott az ösvényen, felért a verandára, és ott csodálkozva megtorpant. A házból, a nyitott ajtón keresztül halk gitárpengetés hallatszott. Joe lelkében hirtelen újra felszikkasztott a düh: ki a fene merészkedhetett be az ő barlangjába?! És ki a fene merészel kézbe venni egy gitárt Joe tudta és engedélye nélkül?! Amint kapkodó lélegzettel felfelé kapaszkodott a lépcsőn, egyre inkább elcsodálkozott, mert nem egyetlen gitár hangját hallotta már. Úgy tetszett, mintha egy egész zenekar játszott volna. Az ajtóhoz érve lélegzet-visszafojtva megállt, és ekkor meghallotta a zenét: Bach 3-as számú D-dúr szvitje, az Air szólt mennyei hangszerelésben. Gyalázat!, hasított Joe agyába a felháborodás, és a gitárnyakat a magasba emelve belépett a szobába. Azonmód kővé dermedt: a látvány, ami fogadta, meghaladta felfogóképességét. A szobában ugyanis egyetlen lélek sem tartózkodott, csak az állványikon álló gitárok. Azok viszont egytől egyig zengtek, mintha egy láthatatlan kéz pengette volna valamennyit. Joe az ajtófélfának dőlve lecsúszott a padlóra, és elengedte a törött hangszer nyakát. Csak bámult, és hallgatta a gyönyörű zenét. Észre se vette, amikor a nyelvét lógató Giselle az ölébe furakodott, és Nushy a vállára telepedett. Mindkét állat meglehetősen furán viselkedett a nem mindennapi jelenséget észlelve: a kutya remegve, halkán nyüszítgetett, a macska pedig felborzolt szőrrel, karmait Joe vállába mélyeszttve fújtatott. Így ültek egy darabig. A nap beragyogta a szobát. Aztán a lépcső recsegése hallatszott, majd belépett a szobába Oli, Joe egyik haverja, aki szintén kiváló gitáros volt. Ügyet sem vetve a padlón gubbasztó házigazdára, odament az egyik gitárhoz, kezébe vette, majd egy székre telepedve folytatta a pengetést. Ekkorra már megérkezett George is, aki szintén elvett egy gitárt, és beállt a zenekarba. Őt Mike követte, majd sorban érkezett Wes, Paco, Rob, Dike, Stanley, Tommy, Lorenzo, Steve, és utoljára, a csodálatos

zenekar koronaékszereként, megérkezett Anoushka is. A gitárok elképesztő gyönyörűséggel ontották magukból az Air légies dallamait. A kutya meg a macska elmélyülten bámultak gazdájuk mellől, Joe pedig csendesen sírva fakadt: igen, ezt álmodta ő hónapokon keresztül. Ilyennek hallotta ezt a szívet, amikor álmatlan éjszakákon önmagába figyelt befelé. Csak azt nem értette, honnan tudják ezt ezek az emberek, hiszen az állatain és a gitárok kívül senkivel sem osztotta meg féltve őrzött titkát. De utóvégre mind egy, hisz úgylis ezekkel a zenészekkel kívánta a nyilvánosság elé vinni a művet. És most itt voltak és tették a dolgukat, mintha Joe gondolataiban olvastak volna. Ő pedig csak hallgatta őket, és nyelte a könnyeit. Szeme előtt képek peregtek le: gyerekkori emlékek bukkantak elő, főleg az a néhány év, amikor a betegsége miatt nem játszhatott a társaival, ehelyett a szobájában festegetett. Aztán felsejlett előtte az első gitár, amin valamennyire megtanult játszani, majd az elbaltázott képzőművészeti iskolai felvételi, ami után végérvényesen magába szippantotta a zene világa. Koncertek, bulik, zenésztársak vonultak sorban elhomályosult tekintete előtt, mint valami búcsújáráson.

Aztán Joe hirtelen magához tért révületéből: mintha valami ismerős hang ütötte volna meg a fülét. Valami távoli, kissé fájdalmasan pengő-zengő... Egy Godin hangja? És anélkül, hogy realizálta volna, felemelkedett ültéből, és elindult a nyitott ablak felé, miközben körülötte szólt az éteri Bach-zene. Az ablakhoz érve fellepett a párkányra, átlépett a szemben lévő fa ide nyúló ágára, majd, akár egy ügyes macska, ágról ágra lépve, leért a szomszéd kertbe. Elindult a kerítésen lévő résen át kifelé a kertből. Nem tudta, merre megy, csak gépiesen lépkedett. A két állat, mint az árnyék, követte. És Joe csak ment, ment. Ki a kertből az utcára, majd át a parkon, keresztül a sugárúton, ahol normális esetben csak éjszaka lehet átkelni a hatalmas forgalom miatt. Most egyetlen jármű sem közlekedett. A világ még mindig teljesen néma volt. A folyó mellett ballagott sokáig, mígnem egyszer csak kiért a városból. De ő erről sem vett tudomást, csak vánszorgott tovább, egyre távolodva a várostól, amíg el nem érte a közeli szántóföldeket, majd azokon túl a pusztát. És még mindig nem ért véget a nap. Alkonyatra több mint tíz mérföldnyire hagyta maga mögött a metropoliszt. Egy dombra botorkált felfelé egyre fáradtabban. A dombtetőn aztán egy hatalmas fügefa alá roskadt. A kutya meg a macska kimerülten heveredtek mellé. Joe, arccal a lenyugvó nap felé fordulva, nekivetette hátát a fa törzsének, és így, jobbán a kutyaival, balján a macskáival bámulta csendesen a tájat.

Hosszú idő telt el így. Aztán nesz hallatszott a fa koronája felől, és valami Joe fejére hullott: egy érett füge. Joe meghámozta és jóízűen majszolni kezdte, amikor újabb nesz hallott felülről. Talán egy újabb füge?, nézett fel óvatosan. A következő pillanatban úgy ugrott talpra, mintha darázs csípte volna meg. Feje fölött karnyújtásnyira ott himbálódzott...

Istenem, az összetört Godin! Tökéletes épségben!

A kutya meg a macska hatalmas ricsajt csapva tiltakozott az újabb csoda ellen. Számukra a nap így is túlságosan megterhelő volt. Hangos csaholással és nyivákolással adtak hangot nemtetszésüknek. Joe viszont csak állt megbűvölve. Aztán kinyújtotta a kezét a gitár felé, arra gondolva, hogy úgyis felébred, és a hangszer képe biztosan szertefoszlik. Legnagyobb csodálkozására azonban nem csak megérinthette legkedvesebb hangszerét, hanem amint hozzáért, az magától a karjába hullt, mint egy gyerek. A gitár olyannyira sértetlen volt, hogy el se hangolódott. Pedig istenigazából szétvertem, gondolta Joe, és kipengetett egy finom üveghangot, mintha bocsánatot kérne.

Ekkor a fa koronája felől halk kacagás hallszott.

És Joe homlokára, amikor feltekintett, egy vízililiom szirma hullott...

Aztán a világot laza, puha csend terítette be, és olyan lett újra minden, mint a teremtés előtti pillanatban.

Valahol messze, nagyon-nagyon távol, talán a galaxis végén hajnali négyet kongatott egy harang.

DEBRECZENY GYÖRGY

hisz úgyis csak a csend

Marno Jánosnak

*az égen bárányfehér paplanfelhők
jobb volna lélegeznem
vagy inkább csak létezgetnem
lépegetnem a domboldalon
de itt most éppen sík a vidék
a novemberi nyár heve
füvet nyír ki a kocsmá előtt
itt kérem győrt felé visz a vádli
kedves budai öregfiúk*

*márványos arccal az utcán
áthajtanak rajtam a zebrán a felhők
bárcsak bátorkodna a kínai
a laptopbolt mellett megénekelni
hogyan az étterem másik oldalán
ott a trafik és bazár
ahol cigarettát venni nem lehet
de ki lehet húzni a gyufát*

*a színes kijelzőn mindenütt
ki lehet húzgálni a versből
a szennyezett eseményhorizontot
s hogy nem kaptunk rákot
igaz virágszirmot se kaptunk
és virágesőben se volt részünk
de a szó itt ne csak a fákra
virágokra essen
ne csupán a vaskorlátnak támasztott
rozsdásodó öreg biciklire zuhanjon*

*bárányfehér felhők a paplankék
ég alatt aggódnak értünk
a legjobb ha csupán létezgetünk
lépegetünk csendesen*

DEBRECZENY GYÖRGY (1958, Budapest) könyvtáros. Legutóbbi kötetei: *területtel őrzött kutya* (Syllabux, 2014), *Csavarjuk le a tetejét!* (Bistey András Hollókövy Vajk Csaba igaz története c. prózájával közös kötetben, Nagy Lajos Kiadó, 2015), *tértivevényes csillagok* (Syllabux, 2015).

*a sík domboldal meggyilkolt fűvén
arra amerre visz a vádli
minek itt annyit dumálni
barátaim budai öregfiúk
hisz úgyis csak a csend
sűrűjébe csalja be az embert a szó*

alig tizenhat

kollázs Fenyvesi Ottó verseiből

*alig tizenhat percre a kettősponttól
szép volt a táj
piros csizmájában gyönyörködött
a délután
a vállról indítható macskák királynője
általában bizonytalan volt
boldog és kövér orfeusz
a falnak dőlve a palackba élvezett
a lényeg adott és ki van pipálva
hanyatt vágódtunk egy kiadós friss hányáson
nem nem földhányáson barátaim*

*szépek voltak a hányással kapcsolatos tájszavak
de minden olyan gyorsan történt
valahogy olyan hirtelen
alig tizenhat kettőspontnyira a perctől
délután az agytörzs enyhe nyomása
mert lehet hányni a piros csizmára
hányinger nélkül is
az erőteljes hányás az ételt
több méternyire is elrepítheti
ilyenkor tegyük a csizmát
az asztalra de több méternyire*

*alig tizenhat csizmányira a tájtól
szép volt a kettőspont
nyoma veszett a tanárnőnek
a lehető legjobb értelemben*

*hanyatt vágódtak a vágóképen
a muravidéki köcsögök összetörtek
jóestét drága aranyos újvidék
a palackba zárt nyomorúság elvett
adott és ki van pipálva végre
boldog és kövér hányinger
gyönyörködik most*

*alig tizenhat rozikában
tudjátok akiket fiatalon
agyonbaszott alig tizenhat villám*

ne tégy most semmi többet

kollázs Sós Dóra verseiből

*elegánsan oszladozik az üvöltés
magamhoz vadítom az éjszakát
tágas ég alatt képzelem el az idegen fákat
a csúcsforgalom elektrosztatikus
kollázsa is üvöltésből született*

*szélvédőre fröccsenő mosoly
rendszeridegen falevelek
áramoltatják a mocskos városokat
olvasó istenek megosztják velünk a csodát
nem akarom megkarcolni a felhőkarcolót*

*ki itt belépsz kapcsold be öved
mosolyogj az üvöltő bogarakra
mindjárt vége lesz az égnek az éjszakának
ki itt belépsz hagyj fel minden erőnnyel
elegánsan foszladozik az üvöltés*

*a szónak nincs neve
kergethetném de nem teszem
város körüli pályára állnak a városok
keringnek önmaguk körül
csend csendesej ne tégy most semmi többet*

egyesült álmok

az egyesült álmokban
kisebb megszakításokkal közösült
holnap műtik szürkületkor
fitymaszűkülettel
fitymaszürkülettel
közösült pitymallatkor is
egyesítette álmai államait
fitymapitymallatkor
megműtötte egyesült álmaid
az állam

elengedni végre

kollázs a Várad 2014/11. számából

az elengedés
elengedhetetlenül szükséges
a felnőtté váláshoz
mindnyájan telve bizalommal és reménnyel
a szavak végét elnyújtjuk dallamosan
a lóvásárral egybekötött
hosszú könyves hétvégén
de ma a meggyötört
piskótatekercsekre emlékezünk
játsszuk itt az öntudatos polgárt
hát ez a baj
a postán sorban álláskor megelőznek
a buborékok és a preparált zongorák
pedig írom ezeket a leveleket Ritához
és szeretném őket a főpostán feladni
ma vidámabb harangot
vagyis vidámabb hangot ütök meg
annyira szeretek gyönyörködni
egy elvadult bivalyban a jó levegőn
a falutól távoli legelőn

*a piskótatekercs
elengedhetetlenül szükséges
a gyönyörködéshez
és a gyönyörködtetéshez
de ma az öntudatos polgárra emlékezünk
és a lóvászárrel egybekötött
könyvtári kolligátumokra
amelyek egy fizikai egység lévén
kölcsonzéskor együtt mozognak
együtt lovagolnak
a hosszú könnyes könyves hétvégével
és Ritával aki írja ezeket a buborékokat
talán a zongorákat is ő preparálta
elvadult bivalyok a postán megelőznek
megelőlegezik a vidámabb kolompot
annyira szeretek legelészni
a falutól távoli postán
ez hát a baj
szeretném feladni ezt a harangot
és a jó levegőt*

*szeretnék minden feladást feladni
elengedni végre minden elengedést*

ilyenkor kognitív mentés idején

kollázs Vincze Ottó műveinek címeiből

*munkaruhában vesz varróleckét
a szezonális vénusz
de a felfüggesztett idő
a csillagkép mellbőségére
nem magyarázat*

mértéktartó mozgalmi viseletben
várom az esőt
lehet hogy pionír lendülettel
csillagképeket hordozok majd?

lehet hogy esni fog
a nővérszobában?
pedig ilyenkor
kognitív mentés idején
víz alatt énekelni
relatív szerencse viszonylag

itt éjszaka versek járnak

Tandori Dezső köszöntése, csak úgy,
és persze kollázs könyvcímeiből

keletbe fült kísértetek
meséljetez rólam ha tudtok
vigyázz magadra ne törődj velem
a zen-lófogadáson
hosszú koporsó

a medvetalp
és a semmi kéz
baktatnak együtt
az éj felé

meghalni késő élni túl korán
nem lóverseny a zsalu sarokvasa
a feltételes megállóban
egy talált tárgyat tisztogatok épp

holtteste éltesse
de maradjon halott
holnaputáni esszék
ködös légvárak félálomban

túl jól festenek holtan
mint döblingi befutó
szent lajos lánc hídján
főművem a ki nem feküdt halál

a becsomagolt vízparton
a dal változásai
kilobbant sejtcsomók

ördöglakat a komplett Tandori
madárzsoké
vagy majdnem az

kedves Samu most van soha
egy regény hány halott legény
megélni késő halni túl korán
hogyan aztán kísérletként a Krisztinán

itt éjszaka versek járnak
Rilke és angyalai
intermediális rajzok és koalák
Sancho Panza kerítésén

az erősebb fejlődés közelében
hét lét is kevés
de a cipőkrémmel vízre írt név
menedékhely
csodakédd krémszerda
az elutazás akár egy ittmaradás

töredékeiddel hol élsz te Hamlet?
a játék-történethez írd hozzá a vért
a rossz reménység fokára
fennáll mindig a meghívás

jaj-kiállítás
sár és vér és játék
úgy van ahogy nincs
de még így sem
a mennyezet és a padló
miért élne örökké?

medvetavas és medvenyár
soha már
de nagy gombfocikönyvnek
születni kell
de minek?

a legjobb napon
ne lőj az ülő óceánra
a felhúzható medveorrok
megint messze szálltak

jön a járóbeteg
a zombi vissza a sírból
azt te csak hiszed bébi
hogyan meghalni és megszeretni
költészetregény

Hérakleitosz H-ban
keserű keselyűvér
Szép Ernő zab és virághab
úgy van ahogy nincs

kész és félkész Kata-strófák
pályáim légvárai
bízzátok az emlékezetet a halálra
bízzátok rá
az egyre kisebb gyilkosságokat

aztán kész

KÁNYÁDI IRÉNE

1+1=? – Kultúrpuzzle

Ujvárossy László kiállítása a sepsiszentgyörgyi Magma Kortárs Művészeti Kiállítótérben (2015. május 20. – június 20.)

Művészet

A tárlat anyagát három fontos szempont határozta meg: a **hatalom és művész(et) viszonya**, az **emlékezet** problémája, amely mint művészi emlékezet tételeződik, valamint a **giccsreciklálás** kérdése és az ebből megszületett művek.

A kiállított munkákban nem a stílus vagy a technika válik meghatározóvá, hanem a motívumok, a perpetuálódó, újra meg újra felbukkanó dilemmák. A művészet spirálszerű mozgása által ismételten visszatérnek a gondolatok, életérzések, és a művész újra feldolgozva ezeket, visszatérve önmagába újraértékeli őket. A munkák kísérleti jellegét változatosságuk adja: különböző technikákkal készültek, amelyek az idő folyamán változtak. Éppen ezért kivitelezési szempontból nem beszélhetünk egységes anyagról, de ez a sokszínűség a művész érzékenységét, kíváncsiságát, dinamizmusát hangsúlyozza.

A fent említett szempontok közül a hatalom és a művészet viszonya elsődleges, hiszen a jelen társadalmi helyzetből adódóan ismét egy politikai témát érintő diskurzus került előtérbe Ujvárossy László munkásságában. Az identitás, az élettörténet mint folyamat ezekben a munkákban ismét új erővel tör fel. Ebbe a kategóriába illeszkednek be a Viktor Pivovarov *Szakralizátor* önarckép-parafrázisok, az *Éljen és virágozzék*, a *Silva Obscura* installáció stb. Mindhárom témakörben találhatunk régebbi és újabb munkákat.

A régebbiek nagyrészt a kommunizmusellenes magatartásból születtek, de a jelenlegi helyzet függvényében a művész újraértékeli és újraérvényesíti őket. A régi és az új munkákat egyaránt az *értelem és értelmetlenség közötti kapcsolat* (a '89 előtti és a mostani társadalmi kontextus összekapcsolása) határozza meg. Az a viszony, amely a művészet, a művész és a szabadsága között van, és amely által a művész önironikusan kiemelheti, megmutathatja adott társadalmi helyzet abszurdumát.

KÁNYÁDI IRÉNE (1977, Sepsiszentgyörgy) filozófus, művészet-történész. A BBTE filozófia szakán végzett és szerzett doktori fokozatot, 2013 októberétől a PKE adjunktusa. Tanulmányai szaklapokban láttak napvilágot.

A kiállított munkák nagy részében hangsúlyos szerep jut az emlékezetnek és az *emlékekből nyert alkotási folyamat érdekességének és fontosságának*, amely visszatérése által többletfunkcióval gazdagodik. Ez a ráadás a saját élettörténet elmesélése és újramesélése. Egyfajta nietzschei örök visszatérés motívuma. Ugyancsak ehhez lehet kapcsolni a kulturális *emlékezet* jelentésértelmezését, az *eredetiség* problémáját, az *élmény-raktározás* minőségének és milyenségének a fontosságát. Így válik a munkák által az *emléktörténet élettörténétté*, ahol elsődleges szerepet kap a szubjektív rálátás, de ugyanakkor a *kollektív identitás*, az emlékek dinamikus volta is hangsúlyossá válik. Összekapcsolódnak bennük

A

Kehely, *C-print*,
30 × 40 cm, 2004

a szubjektív és kollektív, az egyedi és a közös. Ennek a kategóriának nagy részét a kultúrpuzzle jellegű munkák teszik ki, amelyeken elsősorban a kortárs művészekkel való párbeszéd dominál. Ezek főleg formai, kromatikai vagy érzelmi asszociációkból születtek, és interaktivitásuk által arra ösztönzik a tárlat látogatóit, hogy ők is részt vegyenek a provokációban. A kultúrpuzzle-ban megjelenített talált képek az emlékezet rendszeréből táplálkoznak, hiszen minden művészeti aktus egyben emlékezés is. Egyrészt előélete helyet követel magának a művészetben, másrészt a korábbi irányzatok konvencióira utal úgy, hogy megőrzi őket vagy szembefordul velük.

A művész olyan emlékeket használ, amelyek meghatározzák az alkotófolyamatot az élmények raktározásának a minősége, milyensége által. Ezekben a munkákban fontos szempont az is, hogy adott esetekben melyik memóriatípus válik dominánssá (gyerekkori, mágikus, mimetikus, traumatikus, kommunikatív, médiaemlékek, kulturális emlékezet stb.) Az emlékkonzervek nem a hagyományos esztétikai kategóriák létrehozására törekednek, világszemléletükben nincs ideológia: a lét alapvető problémáira – halálra, mulandóságra, halálfélelemre, traumákra stb. – utalnak. A művészi memória a kiállított munkákban egy belső, szubjektív rálátást, az emlékek dinamikus rendszerét tárja elénk. Múlt és jelen vagy akár jövő spirálmozgása: ez kapcsolja össze a kulturális emlékeket, a fényképgyűjteményt, a talált képeket, a művészettörténeti gyűjteményt. Fontos szerepet kap bennük a *művészi légyott elmélete*: a kitalálás helyett a rátalálás elsődleges, amely a maga módján ugyancsak egy visszatérési aktus.

Fényképgyűjteménye művészettörténeti adalék, mely a fentiek értelmében nyer jelentést. Témáiból a művészettörténet óriásai köszönnek vissza: Nobuyoshi Araki, John Baldessari, Christo, Erdély Miklós, Urs Fisher, Magritte, Alberto Burri, Antoni Tapies, Giuseppe Penone, Gerhard Richter stb. A képeken a rögzített nézőpontok helyett egy széttördelt dinamikájú médium szabadságát választotta: montázs + ready-made.

A *rendez-vous elmélet* kapcsán megemlíthetjük az eisensteini képletet ($1+1=3$), ahol két kép összerakásából egy harmadik jelentés születik. A művészi légyott által, a (meg)talált képek

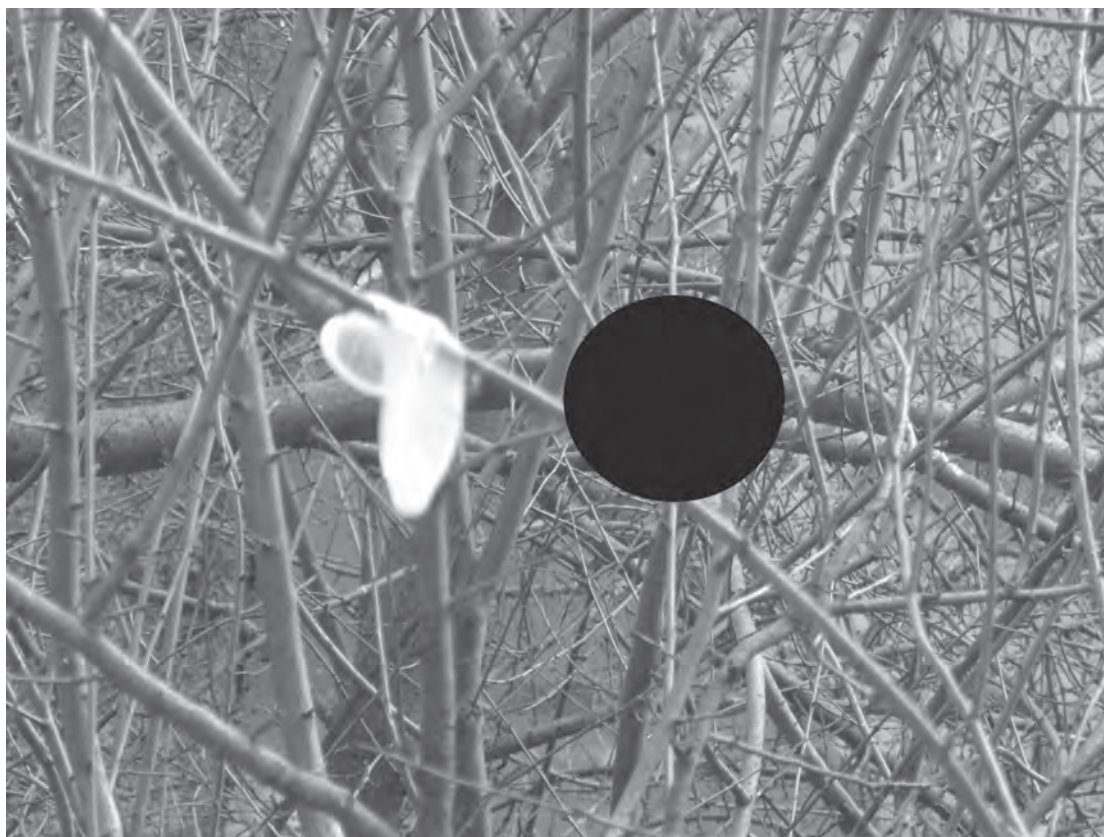
minden találkozásnál újra átértékelődhetnek, és ezzel a folyamatos újra-rátalálással jogosan rákérdezhetünk Eisensteint parafrázálva: $1+1=?$ Ez az összerakás nem a dolgok összegét, hanem egy új tartalom megjelenését eredményezi.

A termékenység hímzésminták a kisegítő iskola hatására születtek, ahol a művész kísérletezett a vizuális gyakorlatoknak az értelmi fogyasztékosokra kifejtett hatásaival. A munkákat nézve rájövünk arra, hogy a vizuális gyógy mód segítségével felerősíthetők olyan funkciók, mint a mágikus, irracionális, kollektív emlékek. Fontos szemponttá válik bennük az életkultusz-kellékek gyökereinek a feltárása is.

A tárlat egy részét a *giccs* problémájával foglalkozó munkák teszik ki. Ujvárossy László szerint a gicccsel való szembesülésünk háromféle lehet: *a)* giccset gyártunk mi magunk is, konceptuális körítéssel adagolva; *b)* megmártózunk benne és megpróbáljuk megérteni a lényegét; *c)* nem veszünk tudomást róla. Ő a *b)* variánst választotta. Munkáiban a giccs a valóságnak egy szimulációja, és mint ilyen, *ready-made*. Átaluk relativizálódik az egyéni és a korízlás, egyfajta cinikus viszony alakul ki a művész és a giccs között, rámutat a giccs által létrehozott boldogság hamis életkultuszára (például *Éljen és virágozzék*). Ezek megjelenhetnek a családi kapcsolatok érzélgősséggé silányításában, a konzumtársadalom termékeinek a reklámjaiban,

B

John Baldessari
Body and Soul, 1989

Lakótelepi idill, *C-print*,
50 × 60 cm, 2013

a ludikusban (festmények vagy esküvői retusált képekben), a tárgyak, szuvenírek halmozásának az elvében. Ujvárossy László manipulátori magatartással közeledik a giccshez. A ready-made-ek által a rátalálást szembeállítja a kitalálással. A véletlenül talált tárgyakat és szituációkat helyezi előtérbe, és a döntést előnyben részesíti mindenféle manualitással szemben. Ezeknek a kiválasztása mindig a vizuális közömbösségen és a jó vagy a rossz ízlés teljes hiányán alapult. Nem ő készíti a munkákat, hanem megrendeli őket, a talált giccset pedig adott kontextusba helyezi. Ráfest, szétszed, installál: egy új világot hoz létre.

Esztétikai kontextusban a giccs mindig negatívumként van (volt) kezelve. Ezeken a munkákon viszont az öntörténetesítés materializálódásának darabjait láthatjuk. Egy olyan öntörténetesítési folyamat darabjait, amely a világ

változására és a művészi magatartásra alapoz, a művész célja pedig állandóan életben tartani ezt a dinamizmust.

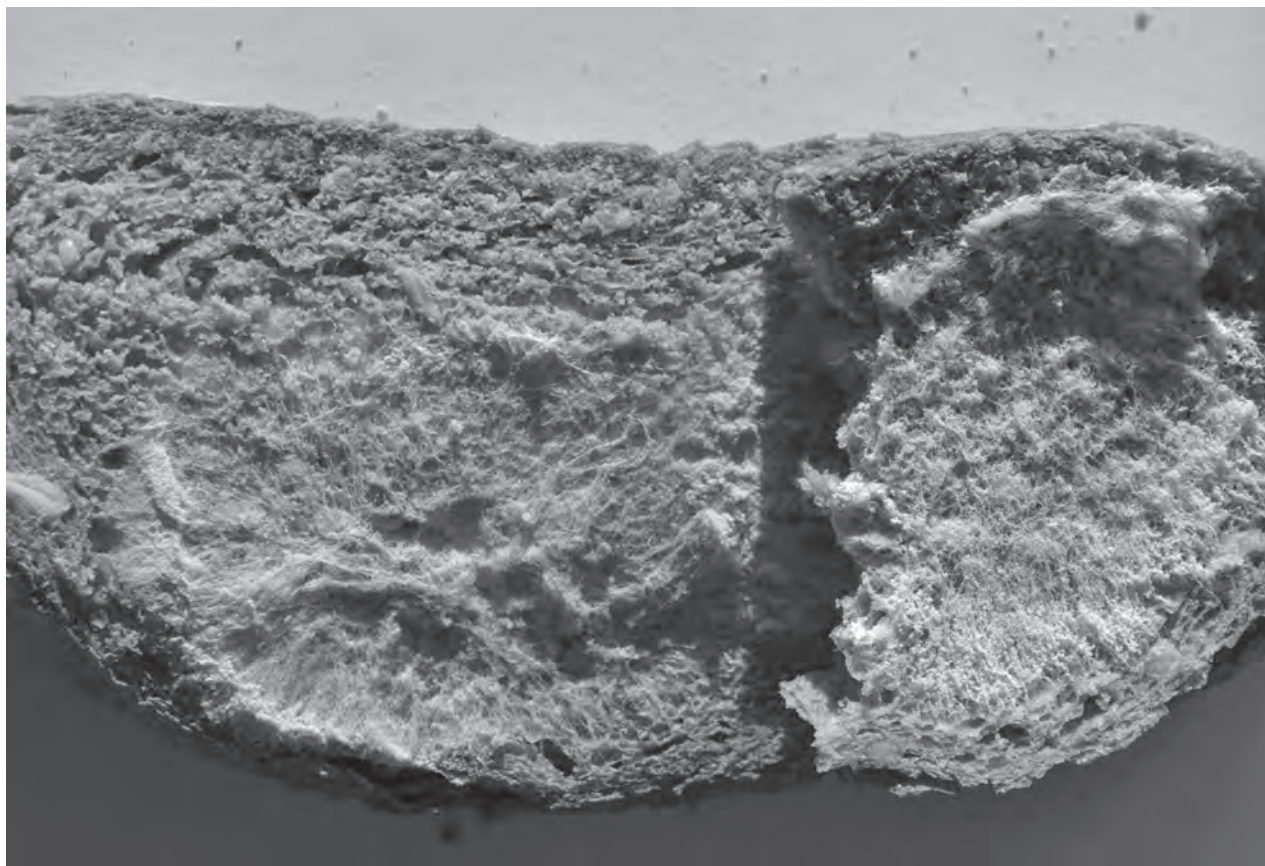
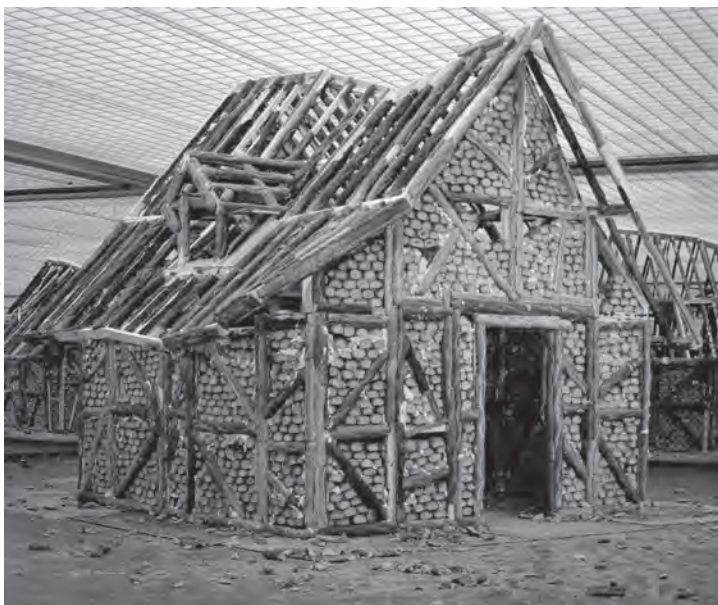
Végighaladva a termeken a művészet visszatérő energiáját mint spirálszerű mozgást láthatjuk, szemben a tudomány „linearitásával”. Ez a spirálmozgás az újra-átértékelés, újra-elmesélés mozgása, amely által összekapcsolódnak a régi és az új munkák, a különböző témák és technikák, így szerves egységet alkotva Ujvárossy László életművében.

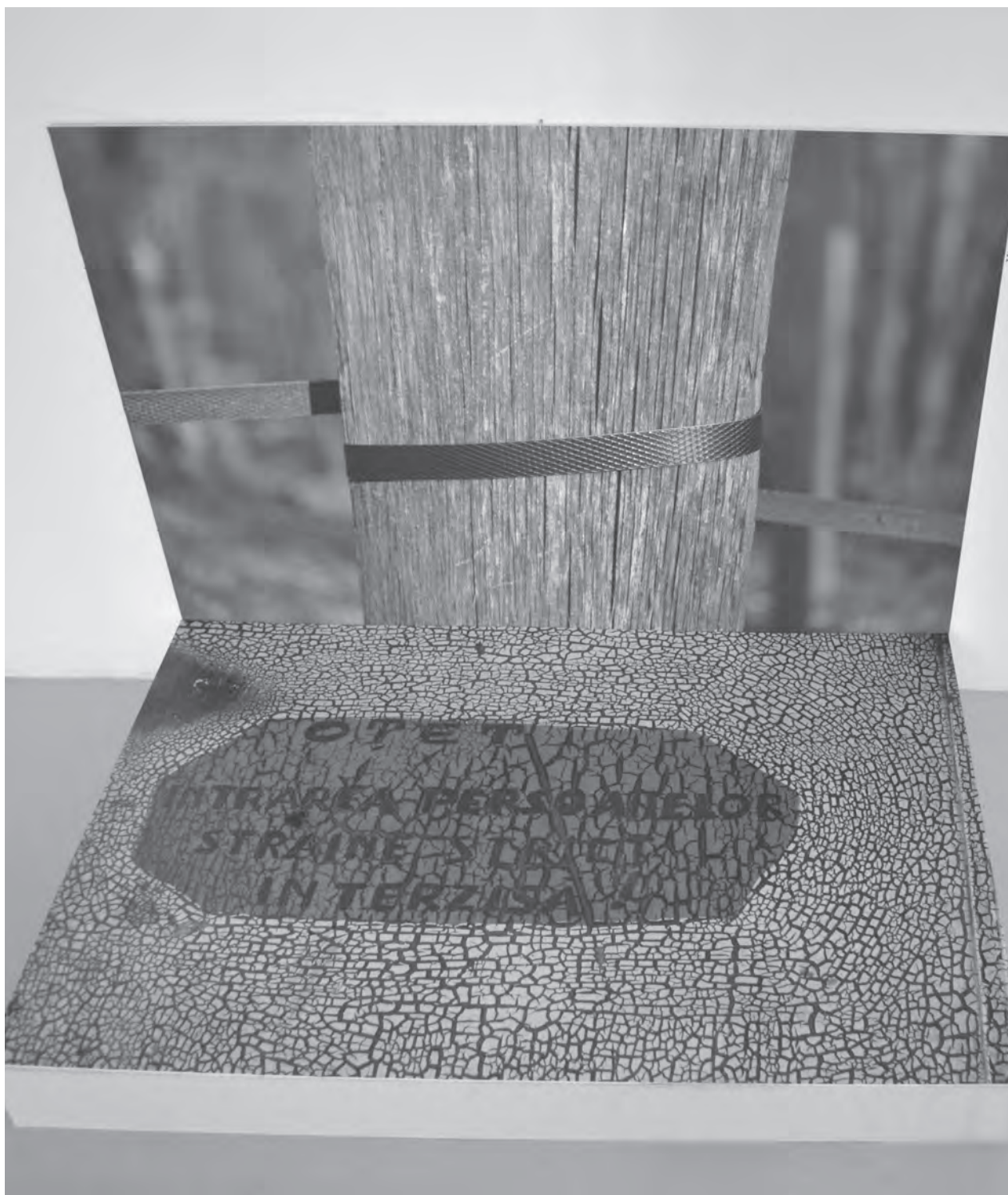
Talált csomagolás, *C-print*,
70 × 100 × 70 cm, 2014

F

Urs Fischer
Untitled (Bread house), 2006

Kenyértörés, C- print,
50 x 70 cm, 2014

Nagy Pál emlékére, Ecet-Fa, C-print,
70 × 100 × 70 cm, 2007

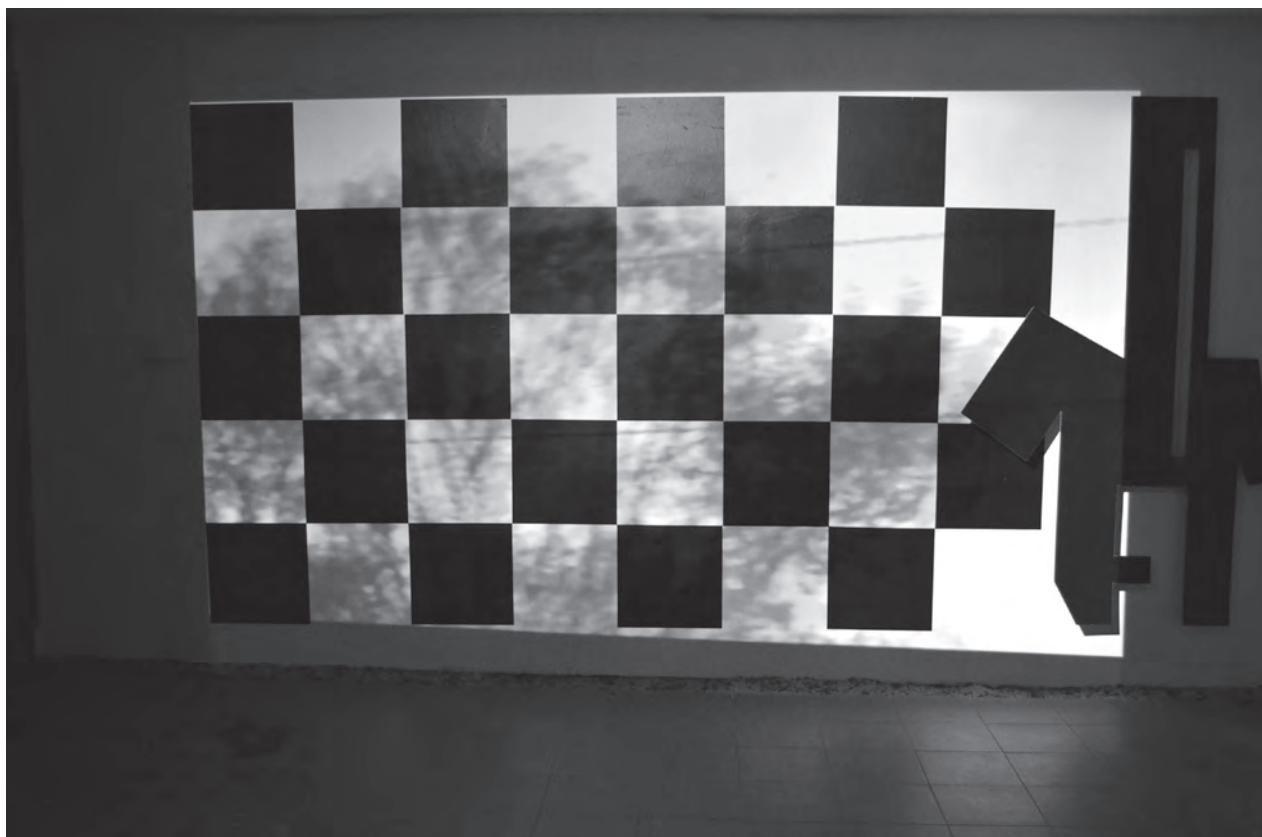
P

Giuseppe Penone
Ideas of Stone, 2004-2010

Kvázi szobor, C-print,
70 × 100 cm, 2014

Utazás, *installáció, fa, papír, videó,*
400 × 200 × 10 cm, 1992–2015

R

Gerhard Richter
Abstract Painting, 1990

Utazási emlék, C-print,
70 × 100 cm , 2011

Kultúrpuzzle,
installáció, fa, C-print,
 Magma Galéria,
 Sepsiszentgyörgy, 2015

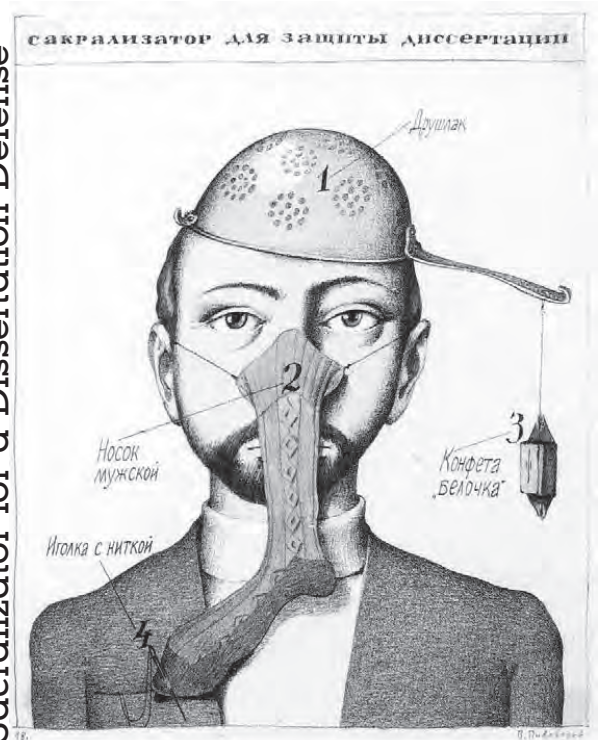
UJVÁROSSY LÁSZLÓ (1955, Ditró) Munkácsy-díjas vizuális művész. A Partiumi Keresztény Egyetem tervezőgrafika tanára, az egykori *Kelet–Nyugat*, majd a *Várad* grafikai tervezője. Kutatási területe a vizuális kommunikáció, ebben a témakörben hat könyve jelent meg.

Sakralizator, C-print,
egyenként 70 × 50 cm, 2013

P

Viktor Pivovarov Sacralizator for a Dissertation Defense

Olyan, mintha, Sakralizator,
C-print, 70 × 50 cm, 2013

TÓTH HAJNAL

Zarándokutak, átlényegülések, koordináták

Beszélgetés Jakobovits Márta kerámiaművésszel

Mindig jóleső érzés elbeszélgetni Jakobovits Mártával: életről és életfilozófiáról, alkotásokról és az alkotás izgalmáról, örömről, a különféle anyagokban rejlő megannyi érdekességről, lelki és szellemi zarándokutakról. Alkotásai – akár kerámiák, akár merített papír reliefek – gyönyörködtetnek és tűnődésre késztetnek. Májusban Bukarestben volt egyéni kiállítása, júliusban Budapesten. Az esztendő további részében sem tétlenkedik, hiszen vár reá egy németországi és Prahova-völgyi alkotótábor, egy római tárlat és egy kolozsvári kerámiai biennále. A művésznővel nagyváradai otthonában beszélgettünk pár nappal a budapesti vernisszázs után. Mesélt további terveiről, kutakodásairól, kísérletezéseiről, az anyagok fölfedezésre váró titkairól, a saját munkái és a természet alkotta kövek, kavicsok, miegyebek közötti különleges párbeszédéről. Hiszen a kerámiázás misztérium.

TÓTH HAJNAL újságíró, szerkesztő (1971, Nagyvárad). Szülővárosában érettségizett, újságírói tanulmányokat folytatott, majd a PKE szociológia szakán diplomázott (2007). Előbb a *Bihari Napló* riportere, szerkesztője, majd a nagyváradai *Reggeli Újság* napilap munkatársa. 2014 májusától a *Várad folyóirat* kulturális rovatának szerkesztője.

Kövek és kerámiák titkai

Metamorphosis Mimesis címmel májusban nyílt egyéni tárlata Jakobovits Márta Ferenczy Noémi-díjas kerámiaművésznek Bukarestben, pontosabban a Mogoșoaián lévő Brâncoveanu-palotában. A tárlat kurátora Mada Mirea művészettörténész volt. „Négy kiállítás nyílt egyszerre ebben a művészeti központban. Nagyon szépen restaurálták az építményt. Az én tárlatom az ún. Cuhnia

Galériában kapott helyet. Ebben az épületrészben működött hajdanán a fejedelmi konyha. Érdekes hangulatot adott a munkáimnak ez a bizánci stílusú épület. Jól be tudtam lakni a teret. Az árkádokba is beköltöztem” – mesélte Jakobovits Márta.

Alkotásait egy nagyteremben és három kisebb helyiségben rendezte el. A tárlatlátogató megsejlelhette Jakobovits Márta zárándoklatait. Munkásságának egy-egy részéből adott ízelítőt a tárlat, az utóbbi tizenöt év fontosabb korszakait idézte meg. Ahogyan a művész fogalmazott, különféle (zárándok)utak, kísérletek ezek. Meg lehetett tekinteni a Jakobovits Márta-féle jellegzetes türkiz kerámiákat, továbbá kőfészkeket, kiegészítve, társítva a természet alkotta kövekkel. Kavicsokkal, csigákkal, homokkal és fadarabokkal. Saját munkái és a természet kreációi között érdekes párbeszéd alakult ki. „Tele vannak titkokkal

ezek a kövek” – fűzte hozzá Márta. Raku technikával készült alkotásokat is megsejlelhettek az érdeklődők.

*Jakobovits Márta, P. Szabó Ernő,
Szilágyi Márta, az Erlin Galéria
vezetője és Márkus Péter szobrász*

„A tér függvényében új tartalmakkal telítődnek a munkák. Új vizuális párbeszédnek keletkeznek. Mindegyik kísérletezésem egy-egy új út kezdete. Egy-egy kísérletnél, valamely forma és szín létrejötténél mindig lejegyzem, épp hol tartok, hogy továbbléphessek.” Ezenél a kísérleteknél segíti őt a kémia, alkímia és persze a spiritualitás iránti fogékonyság, érzékenység.

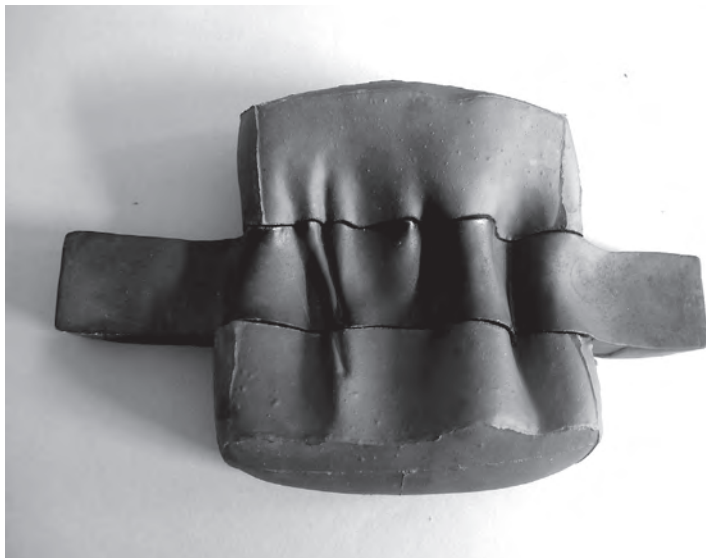
A kiállítás címe is arra utal, hogy Jakobovits Mártát jó ideje foglalkoztatja az anyagok átalakulása, a különféle materiák egymásra való hatása, egymás-utánzása.

A *Metamorphosis Mimesis* című tárlat kapcsán Vladimir Bulat kritikus, művészettörténész azt mondta: Jakobovits Márta úgy kerámiázik, mint ahogy más ember lélegzik.

A kiállítást június 10-ig lehetett megtekinteni.

Sugallatok vörös felhőktől és angyaloktól

Koordináták című kiállítását július 1-jén nyitották meg a budapesti Erlin Galériában. E tárlat anyaga ugyancsak válogatás, egy bizonyos részt emel ki a munkásságából. Régebbi és új alkotásokat egyaránt kiállítottak. Közülük többet is bemutatott már más, országos és nemzetközi

Kölcsönhatás

kiállításokon, ám ilyenfajta válogatásban még nem szerepeltek: kerámiák, kollázsok, merített papír reliefek. Első alkalommal kerültek ilyen társításban, a „koordináták” koncepciója köré tömörítve egy térbe – Budapesten, az Erlin Galériában, ami Szilágyi Mártának, a galéria vezetőjének, e kiállítás kurátorának köszönhető. Az Erlin Galériában nem nagy felületű a kiállítóterem, ezért állványokon és a falakon helyezte el Márta a kreációkat. Egyébiránt volt már kiállítása az Erlinben pár évvel ezelőtt – férjével, Jakobovits Miklós képzőművésszel közös tárlat.

Az 1990-ben készült színes papírkollázsokat 1991-ben önálló kiállításként Finnországban mutatták be. A merített papír reliefek zömmel 2005-ben készültek, míg a kerámiákat az 1982 és 2010 közötti periódusból választották ki.

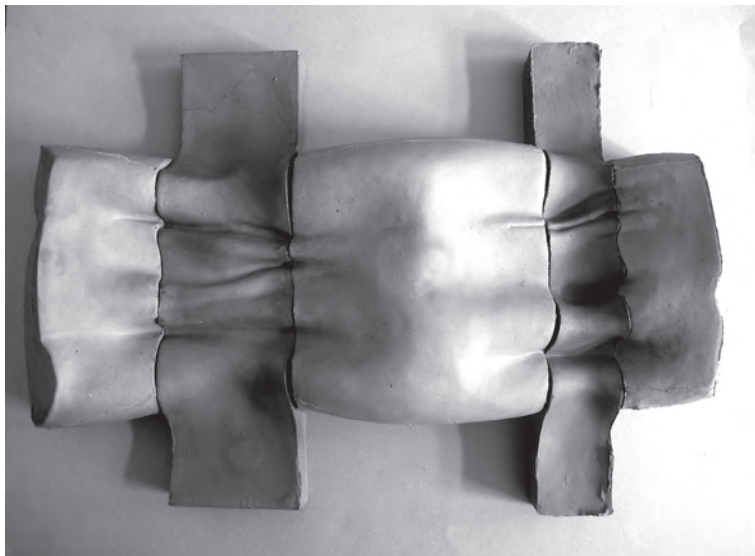
Márta ekként fogalmazta meg a *Koordináták* koncepcióját: „Ezek a munkák egyfajta tájékozódási vágy következményeiként keletkeztek.

Plasztikailag a koordinátákban az egyszerűség vonzott, hogy ez a primer jel, ami a vízszintes és a függőleges kereszteződése, a maga egyszerűségében többféle jelentés sugallására képes, és ugyanakkor kereszt is, annak mindenféle vonzatával.

Visszatekintve és kicsit most már kívülről látva: egyfajta helyzet-meghatározás, tájékozódás, saját magam meghatározásának szándéka sejlik fel bennem, mint élményszó, a koordináták hol a végtelenbe nyújtózkodnak, hol a megadott négyzetet feszítik, vagy a távolit elkülönítő ráccsá válnak, vagy éppenséggel ezek az érzetek egymásba átsiklanak, egyszerre keltve az univerzum felé való nyitottság és a lezárt tér behatároltságának érzetét.

Ezek az érzetek lényegében határozták meg, formálták életünket, akár csak az a kerámiában, porcelánban kiélt másik probléma, mely sokáig és sokféle változatban foglalkoztatott, s amely ugyancsak a meghatározottság érzetét, a függőségi viszonyt, hatást és visszahatást járja körül, próbálja kibeszélni a kerámia, az anyagok nyelvén.

A meghatározottság mint kényszer, mint egymásra hatás, mint természetes, elfogadott állapot, vagy éppen harmónia, vagy a harmónia megteremtése iránti vágy. Mi történik egy formával, amin keresztül megy egy másik forma vagy másik

Az alkotásokat július 28-ig
lehetett megtekinteni az Erlinben

két forma? Mi történik ott vizuálisan?
Milyen vizuális üzenetet közvetít?
Ezek a kérdések is foglalkoztattak.”

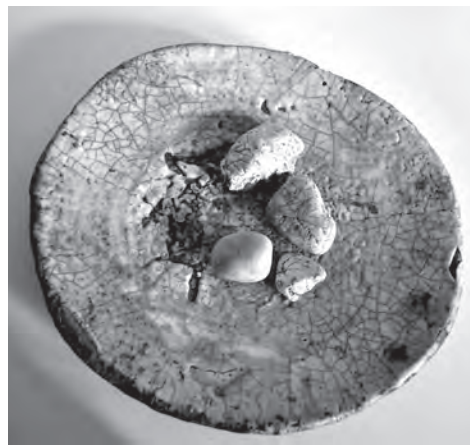
A koordináta, ugyebár, sok mindent szimbolizál. Lehet kereszt, ablak, nyitás és lezárás. *Vörös felhők és angyalok az ablakban* – ez például az egyik alkotás sokatmondó címe. A kollázsokhoz, merített papírból készült munkákhoz jól illettek a kiválasztott kerámiák, porcelánok. Különböző keresések, mégis egységet tudnak alkotni. A koordináták összefogják az egészet. „Helyzetmeghatározás is. A saját helyzetünk meghatározása a világban, környezetünkben. A kereszt forma egyszerű jel, mégis annyi asszociációt tud magával hozni. Fontos az iránykeresés. Lényegesek a helyzetkereső jelek” – magyarázta az alkotó.

Jakobovits Márta elmondta: a vernisszázon sok kedves barát és ismerős gyűlt össze. A galéria szomszédságában lévő vendéglő terasza pedig nagyon jó beszélgetőhelynek bizonyult.

A tárlatot P. Szabó Ernő művészettörténész nyitotta meg. Egyebek mellett kifejtette: „Méretben, formában, színben, a felület kialakításában igen eltérő darabok jellemzik ezt a műegyüttest, mindegyikben közös azonban a fakturális értéke, gazdagsága és a különösen izgalmas, az anyag minőségeivel adekvát színvilág. A türkizkék különösen megragadta, mondhatni elvarázsolta a művészt, de figyelmet érdemel a barnászörösek, szürkék sok izgalmas árnyalata is. És persze figyelmet érdemel az a személyesség, az alkotás folyamán némileg eltávolított, kívülről szemlélt, de mégiscsak megőrzött élményszerűség is, amely egyik legfontosabb eleme annak a koordinátarendszernek, amelyen belül nemcsak a világunk alakulását meghatározó nagy erővonalak, de a művésznak a világban elfoglalt helye is megrajzolódik. *Bálványoson esik az eső*, mondja egyik munkájának a címe, a másikon vörös felhőket és angyalokat látunk egy ablakban. Ki tudja, hová nyílik ez az ablak? Magyarországra, Erdélyre, Európára? Vagy ahogyan a művész fogalmazott az alkotás folyamatáról, a közben kialakuló állapotra utalva, a mesék világára, amelyben

Az elmaradhatatlan és csodálatos türkizek

a béka csodálatos herceggé alakul át? Ezt a művek szemlélője döntse el!”

A *Koordinátákat* július 28-ig lehetett megsejmlélni az Erlinben.

Vándorlások a Prahova völgyétől Rómaig

Az elkövetkező hónapokban is bőven lesz teendője, elfoglaltsága Jakobovits Mártának. Nyakába veszi a fél világot, hiszen több városba, országba is meghívást kapott, ugyanakkor szeretne sokat dolgozni, kísérletezni, fölfedezni, elmerülni az anyagok rejtelmeiben.

Több mint húsz éve jár a hollandiai székhelyű Európai Keresztény Művészek Egyesülete által szervezett alkotótáborba. A műhelymunkák ezen a nyáron Németországban, az észak-rajna-vesztfáliai Bad Honnef nevű városkában folynak. Márta papír- és kerámiaművészeti kurzust tart a művésztelepen augusztus elején. Egy rövidebb előadása is lesz, ezt készíti elő mostanság.

Alighogy onnan hazaérkezik, szusszan egyet, és utazik a Prahova völgyébe, ugyancsak alkotótáborba, melynek *Rakumaraton* a neve. A művésznő erre is örömmel készül, szívesen adja át a rakutechnikával kapcsolatos ismereteit. Vár rá egy írországi barangolás is, a kirándulás is minden bizonnyal élményeket, ihletet ad.

Októberben kerámia biennále lesz Kolozsvárott, azon szintén részt vesz. Ugyancsak ebben a hónapban, október végén Essenbe várják, a romániai kortárs keramikuskok ottani bemutatkozására.

November közepén Rómában lesz egyéni kiállítása Jakobovits Mártának, a Római Román Akadémia szervezésében. A Bukarestben bemutatott *Metamorphosis Mimesis* című anyagot viszi Itáliába.

Decemberben papírművészeti kiállítást és workshopot tartanak a nagyvárad Partiumi Keresztény Egyetem reklámgrafika szakos diákjainak bevonásával. Ez az esemény lesz az In Memoriam Jakobovits Miklós Társaság idei tevékenysége. Jakobovits Márta mellett néhány budapesti képzőművész is irányítja majd a műhelymunkát. Márta két

volt tanítványa, Jankó Szép Noémi és Márton Katalin is kiállít, valamint foglalkozást tart a diákoknak. „A sok számítógépes munka után egész más élmény lesz az egyetemistáknak az érzetekkel, anyagokkal dolgozni” – fűzte hozzá a keramikusk.

Jakobovits Márta mihamarabb szeretne foglalatoskodni a saját munkáival is. „A merített papír is nagyon inspirál. Alig várom ugyanakkor, hogy az agyaghoz nyúljak, hogy a barlangomban tanyázzak, a kemence körül, és egy darabig ne mozduljak ki onnan. A műhelyben lenni olyan, mintha egy kolostorba vonulnék be. Mindig nagy kíváncsisággal várom, hogy milyenné válik egy-egy munkám, hogy vajon mi születik belőlük. Ahogy telik az idő, változunk, másképp nyúlok bizonyos anyagokhoz. Lefordítódik az érzékenységünk, koncentráloképességünk az alkotási folyamat során. Mindig vannak kedvenc vonalaim, színeim, anyaghasználati sajátosságaim. Túl sok minden érdekel. A barátaimtól szoktam kapni érdekes köveket. Egy-egy furcsa kő arra inspirál, hogy teljesen ráhangolódjam, és érdekel, hogy ez az ihletforrás engem milyen irányba mozdít el. Nem mindegy, mi az, ami megszólít” – mesélte.

Sokat kísérletezik a színekkel is, a fehérekkel, alabástromszerű dolgokkal, feketékkel, türkizekkel, barnászörösekkel. Jakobovits Márta vallja: annyi a titok, hogy egy élet túl kevés egy keramikusknak.

Leleplezett hazugságok

Bevezetés

Az emberi viselkedés, annak tanulmányozása, valamint az emberi érzelmek, reakciók ismerete, felismerése évek óta foglalkoztat. Középiskolás koromban kezdtem felfigyelni az emberi reakciókra, viselkedésekre, és ugyancsak ebben az időszakban jelent meg a *Hazudj, ha tudsz!* című amerikai filmsorozat, amely Paul Ekman kutatásaira épül. Akkor még nem tudtam, hogy ki lehet az a Paul Ekman. Rövid időn belül rájöttem, hogy ő a nonverbális kommunikáció terén végzett kutatások alappilléreinek számító kutató. Ettől kezdve betekintést nyerhettem abba, hogy a testbeszéd, a hang és az arckifejezések hogyan árulkodnak a hazugságról. Azért választottam ezt a témát, mert érdekelt az emberi viselkedés, a nonverbális kommunikáció által kiszivárgott hazugságjelek és az ezeket elkövető emberek jelleme.

A Hazugság, szivárgás és a megtévesztés árulkodó jelei

A hazugság valótlanosság állítása más(ok) vagy önmagunk félrevezetése céljából. Paul Ekman (2003) a hazugságot úgy definiálta, mint akaratlagos választást, amely a célpont félrevezetésére irányul anélkül, hogy erre felhívnánk a figyelmét.

Claudine Biland (2009, *A hazugság pszichológiája*) így ír a megtévesztésről: „Születésünktől kezdve szinte fürdünk a nem verbális viselkedésekben – már néhány napos korunkban felismerjük, ha valaki vidám, szomorú vagy haragos. Elérhetetlen célt tűztünk ki magunk elé akkor, ha beszélgetőtársunk beszédéből és viselkedéséből mindent meg akarunk figyelni.”

FARKAS SZABOLCS (1992, Gyergyócsomafalva) Kolozsváron egyetemi hallgató, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományok Karának pszichológia szakán. Egy humoros írásokat és egy verseket és novellákat tartalmazó kötete jelent meg.

Az *Oxford English Dictionary* így fogalmaz: „Modern használatban a hazugság szó általában az erkölcsi rosszallás intenzív kifejeződése, amelyet általában kerülünk egy udvarias beszélgetés során, enyhébb kicsengésű kifejezésekkel helyettesítve azt.”

Könnyű egy általunk nem kedvelt, igaztalan dolgokat állító emberről azt mondani, hogy hazug, ám jóval nehezebb ezt mondani – a fennálló igaztalanság ellenére is – olyasvalakiről, akit kedvelünk, esetleg csodálunk. Nem ritka az olyan ember, aki nem mond igazat, mégsem hazudik. Például az a nő, akinek az a paranoid tévképzete, hogy ő Mária Magdolna, nem hazudik, bár állítása nem igaz.

A hazugságnak két alapvető módja van: a leplezés és a meghamisítás. Az eltitkolás, leplezés során a hazug visszatart bizonyos információkat anélkül, hogy bármi igaztalanságot mondana. Meghamisításkor azonban egy újabb lépés történik. A hazug nemcsak visszatartja a valódi információkat, hanem olyan hamis dolgokat is mond, amelyeket igazsággként állít be. Ahhoz, hogy a megtévesztés sikeres legyen, gyakran szükség lehet mindkettőre, néha azonban a hazug csupán a leplezéssel is képes elérni a célját.

Az erős érzelmeket legjobban egy „maszk” leplezi, ugyanis ha eltakarjuk az arcunk egy részét vagy egészét a kezünkkel, vagy elfordulunk attól, akivel beszélünk, valószínű, hogy fény derül az őszintétlenségre. A legjobb maszk egy hamis érzelem. Nemcsak félrevezető, de álcának is tökéletes, mivel nagyon nehéz közömbös arcot vágni, amikor erős érzelmek kerítenek hatalmukba. Amikor a kéz elkezd remegni, sokkal egyszerűbb valamit csinálni vele – öködbe szorítani vagy összekulcsolni –, mint hagyni, hogy feküdjön az asztalon. Amikor az ajkak összeszorulnak, a felső szemhéj és a szemöldök pedig felfelé húzódik a félelemtől, nehéz megőrizni a rezenéstelen arcunkat. Ezeket az arckifejezéseket további arcizmok mozgásával lehet jobban leplezni.

A legnehezebb a semleges, hűvös vagy érzelemmentes arckifejezést megőrizni, amikor érzelmekkel viaskodunk. Bármilyen érzelmet meghamisíthatunk, hogy ezzel elkendőzzünk egy másik érzést. Leggyakrabban a mosolyt használjuk maszkként. Ez a negatív érzelmek – félelem, harag, aggodalom, undor – ellensúlyozására szolgál. Azért olyan gyakori, mivel sokszor a boldogság valamilyen változatának üzenetét kell sugározni a megtévesztés sikeréhez. A legtöbb ember nem tudja akaratlagosan mozgatni azokat az arcizmait, amelyek az aggodalom vagy a félelem valós megjelenítéséért felelősek. A harag és az undor kifejezése valamivel könnyebb, még akkor is, ha éppen nem érezzük őket. Mind a szivárgás, mind a megtévesztés jelei hibák, amelyek nem minden esetben fedezhetők fel. Nem minden hazugság bukik el.

Miért buknak el a hazugságok?

A megtévesztés jele vagy a szivárgás megjelenhet az arcmimika apró változásában, a test egy mozdulatában, a hangszín változásában, egy nyelésben, egy nagyon mély vagy épp túl apró levegővételben, egy nyelvbótlásban, az arcon átfutó mikro-arckifejezésben vagy egy oda nem illő gesztusban. A kérdés: Miért képtelenek a hazugok kivédeni ezeket a viselkedésbeli árulkodó jeleket? Ennek két oka van, az egyikért a gondolkodás, a másikért az érzések a felelősek.

Rossz mondatok

Ha a hazugnak van elég ideje felkészülni és a megtévesztő mondatokat előre kitalálni, nem biztos, hogy számít minden kérdésre, amivel szembetalálhatja magát, így ezekre nyilván nem is gondolja át előre a választ. Másrészt ha valaki nem számít arra, hogy mikor kell hazudnia, ha nem megfelelő mondatokat választ a változó körülményekhez képest, ha nem emlékszik vissza arra, hogy korábban mit mondott, akkor a megtévesztés könnyedén észlelhető jeleit produkálhatja. Ilyenkor az illető vagy összeegyeztethetetlen, vagy egymástól eltérő mondatokkal áll elő, amelyek ráadásul ellentmondhatnak az ismert tényeknek is.

Hazudni az érzelmekről

Sokkal kevesebb lehetőségünk van egy arckifejezés, a felgyorsuló légzés vagy a hang elcsuklásának elkendőzésére. Egy erős érzelm szolgálhat a helytelen cselekedetekre. Amikor egy érzelm fokozatosan alakul ki, nem pedig hirtelen impulzusként, nagyon alacsony szinten jelentkezik először – harag helyett nyűgöt, bosszúságot érzünk –, s ilyenkor a viselkedésben tapasztalható apró árulkodó jeleket is könnyebb elkendőzni, ha valaki tisztában van az adott lelkiállapotával. Ha azonban egy érzelm felerősödik, jóval nehezebben uralhatjuk, csak nagy erőfeszítéssel lehet elrejteni az arcon, a testtartásban vagy a hangunkban megjelenő változásokat. A félelemből eredő impulzusok egy része egy bizonyos irányba tereli a személyt, míg az akaratlagos próbálkozás, hogy dühösnek tűnjön, másmilyen hatással lesz rá. A szemöldök például akaratunktól függetlenül szalad a homlokunkra a félelem hatására. Ha azonban a haragot akarjuk hamisan megjeleníteni, szemöldökünket össze kell húznunk.

Bármilyen érzelm lehet a bűnös, azonban létezik három érzelm, amely olyan szorosan kapcsolódik a megtévesztéshez, hogy külön magyarázat szükséges hozzájuk: a lelepleződéstől való félelem, a hazugság miatt érzett büntudat, illetve a másik megtévesztése felett érzett öröm.

A LELEPLEZŐDÉSTŐL VALÓ FÉLELEM, ha közepesen erős, már produkálhat olyan jeleket, amelyekre figyelhet valaki, akinek van már némi tapasztalata a hazugságok leleplezésében. A nyirkos tenyér vagy a felgyorsult szívverés intenzív érzelmek megjelenésére vall. Számos tényező befolyásolja, hogy valaki mennyire fél a lelepleződéstől.

A szülőknek sem árt tudniuk, hogy a kilátásba helyezett büntetés súlyossága az egyik olyan befolyásoló tényező, amely eldöntheti, hogy a gyerekek bevallanak vagy letagadnak egy esetleges kihágást.

A MEGTÉVESZTŐ BÜNTUDATÁRÓL akkor beszélhetünk, ha a hazugság ténye miatt furdal valakit a lelkiismerete, nem pedig az esetleges jogi következmények miatt. A büntudat

közeli rokona a szégyen, a kettő között azonban van egy kulcsfontosságú különbség. A büntudathoz nincs szükség közönségre, senkinek sem kell tudnia róla, mivel a büntudatos ember önmaga bírója. Más a helyzet a szégyennel. A szégyen kapcsán érzett megaláztatáshoz mások rosszallása vagy gúnyos megjegyzései szükségesek.

Eugen Drewermann dortmundi pszichoanalitikus szerint „...az őszintétlenség, ellentmondásosság és kettősség, minél hosszabb és mélyebb, nehéz tortúrát jelent, amely egyre komplikáltabb és bonyolultabb jelleget ölt” (E. D., *Pszichoanalízis és erkölcszociológia, A bűnbeesés mint hazugság*, 135 oldal)

NAGYON FONTOS KÜLÖNBSÉGET TENNI A SZÉGYEN ÉS A BÜNTUDAT KÖZÖTT, mert ezek az érzések az ellenkező irányba rángathatják a szenvedő alanyt: a büntudattól való szabadulás vágya vezethet beismeréshez, azonban a szégyen és a megaláztatás kivédése arra készítheti az illetőt, hogy letegyjen erről a szándékáról. A szakértők véleménye megoszlik abban a kérdésben, hogy a büntudat és a szégyen teljes hiányának az oka a neveletésben vagy más, biológiai tényezőkben keresendő.

A kutatási alanyaink sem éreztek lelkiismeret-furdalást, mert feljogosítva voltak a hazugságra.

A RÁSZEDÉS ÉLVEZETE Eddig csupán negatív érzelmekről beszéltünk, viszont a hazugság pozitív érzéseket is eredményezhet. Az alanyaink hazudtak a másoknak, és valósággal szórakoztató lehetett figyelni, hogy mennyire élvezik a barátaik a helyzetet.

A megtévesztés észlelése a szavakban, a hangban vagy a testen

A hazugságokat leleplezni nem egyszerű. Az egyik fő gondot az információk valóságos zuhataga okozza. Túl sok mindenre kell odafigyelni. Túl sok az információforrás – szavak, apró szünetek, hangszín, hangmagasság, arckifejezések, fejmozdulatok, gesztikuláció, testtartás, légzés, elpirulás, sápadás, izzadás stb. És ezek mind-mind információt közvetítenek.

Egy haragos arckifejezést vagy egy durva hangnemet bármikor le lehet tagadni. A kimondott szavakat jóval egyszerűbb meghamisítani, könnyedén újra és újra el lehet próbálni. A beszélő folyamatos visszajelzést kap, hallja, amit mond, így képes finoman korrigálni az üzenetét. Az arcról, testmozgásból, hangszínből származó visszajelzés jóval pontatlanabb. A szavak után az arcot részesítjük a legfőbb figyelemben. Folyamatosan kapjuk a visszajelzéseket az arckifejezésünkkel kapcsolatban: Mosolyogj, amikor ezt mondom! Töröld le azt a mosolyt a képedről!

Egy tudományos kutatás (Ekman, 2007, San Francisco, University of California) azt találta, hogy agyunk egy része kifejezetten az arcok felismerésére specializálódott. Ha túl nagy a zaj, és a hangok nem jutnak el hozzánk, a beszélő ajkait figyelve képesek lehetünk megállapítani, hogy éppen milyen szavakat mond. Az arcról olyan fontos jelzéseket is leolvashatunk, amelyek lehetővé teszik, hogy egy párbeszéd zökkenőmentesen folytatódjék. Például aki éppen beszél, szereti tudni, hogy hallgatósága figyel-e rá. Ha az arcára néznek, ez jelzi, hogy figyelnek rá, bár ez megint csak nem a legmegbízhatóbb jelzés. Az udvarias, ám unatkozó hallgatóság képes a beszélő arcára meredni.

Három célt tűzhetünk ki magunk elé:
1. Vegyük észre gyakrabban a hazugokat; **2.** Kevesebbszer ismerjük félre, ha valaki őszinte; **3.** Ismerjük fel, amikor egyik sem lehetséges.

A szavak

Meglepő módon sok hazugot a szavai lelepleznek le – az illető hanyagsága miatt. Még a legóvatosabb hazugot is lebuktathatja, amit Sigmund Freud után freudi nyelvbottlásnak nevezünk. *A mindennapi élet pszichopatológiája* c. művében Freud leírta (Paul Ekman, *Beszédes hazugságok*, Negyedik fejezet, Szavak), hogy a mindennapi élet „hibás” cselekedetei – a nyelvbottlások, ismerőseink nevének elfelejtése, a félreolvasás, félreírás – nem csupán véletlenek, hanem olyan jelentőségteljes események, amelyek belső pszichológiai konfliktusra utalnak. A nyelvbottlások Freud szerint olyasmit jelentenek, amit „valaki nem akar kimondani, ám ez az önbecsapás egy módjává válik”.

A hazugok az **érzelmi kitörések** (vagy tirádák, szóáradatok) módján is leleplezhetik magukat. Egy tiráda jelentősen eltér a nyelvbottlástól. Itt nem csupán egy-két szó erejéig hibázik a beszélő, az árulkodó információ pedig valósággal ömlik belőle. Ezt a beszédkényszert a túláradó érzelmek – harag, rettegés, félelem, aggodalom – nyomása okozza, amelyet a hazug egy idő után már nem bír ki, és emiatt olyan információkat közöl, amelyek

leleplezhetik. Viszont bármely viselkedési minta, amely a megtévesztés jele lehet, bizonyos embereknél teljesen hétköznapi szokás. Paul Ekman (2003) Brokaw-veszélynek hívta azt a lehetőséget, hogy valakiről tévesen feltételezzük, hogy hazudik, illetve hogy igazat mond.

A hang

A hangunkkal összefüggő leggyakoribb jele a megtévesztésnek a szünet. Lehet, hogy valaki túl hosszan hallgat, vagy éppen túl gyakran. A beszédben tapasztalható hibák is lehetnek jelek. Ezek közé tartoznak az olyan hangok, amelyeknek nincs közük az egyes szavakhoz (ööözés, hümmögés), a dadogásszerű ismétlés, illetve ha elakad a szavunk mondat közben, és ily módon úgynevezett részszavak jönnek létre.

Az érzelmek legjobban dokumentált jele a hangmagasság.

Az emberek nagy részének magasabb lesz a hangja, ha nyugtalanná válik. Ha a hazugság harag vagy félelem elfedésére irányul, a hang magasabb és hangosabb lesz, emellett a beszéd tempója is felgyorsul. A lelepleződéstől való félelem a félelemre jellemző változásokat okoz a hangban, sőt a megtévesztés során a hang is magasabb lesz. Számos ilyen technika áll rendelkezésünkre, ám ezek a gépek a stressz jelenlétét képesek megállapítani, nem pedig a hazugságot.

A test

vállvonás és a *beintés* két olyan cselekedet, amit Ekman (*Beszédes hazugságok*, A test, 104 oldal) **emblémának** nevezett el, hogy megkülönböztesse őket az összes többi gesztikulációs elemtől, amit az emberek mutatnak.

Mindenki tudja, hogy a felemelt középső ujj valami olyasmit jelent, hogy „kapd be!”, míg a vállrándítás azt jelenti: „nem tudom”, vagy „tehetetlen vagyok”, illetve „mit számít, nem mindegy?” Szavak nélkül a gesztusok nem érnek semmit, nem így az emblémák, amelyeket akár a szavak helyett is használhatunk, ha épp nem tudunk

beszélni. Az emblémákat szinte mindig szándékosan használjuk. A legtöbb emblémát a testünk előtt, a csípő és a nyak közötti területen jelenítjük meg, ezáltal igen látványos, nem lehet elsiklani felette. Noha nem minden hazug mutat ilyen árulkodó emblémákat, amikor ezek megjelennek, általában elég megbízhatóak. Egy-egy árulkodó embléma láttán tudhatjuk, hogy ez egy olyan üzenet biztos jele, amelyet az adott személy nem akar felfedni. Az emblémáknak igen konkrét üzenetük van, általában jóval egyértelműbbek a többi árulkodó jelnél. Hasonló testmozdulatok az úgynevezett **illusztrátorok**, amelyek szintén szolgáltathatnak megtévesztésre utaló jeleket.

Az illusztrátorokat azért hívják így, mivel beszéd közben illusztrálják annak tartalmát. Jellemzően a kezek illusztrálják a beszédet, bár a szemöldök és a felső szemhéj mozgatai is gyakran szerepelnek hangsúlyt adó illusztrátorként. Az emberek kevesebb illusztrátort használnak, ha nincsenek érintve, ha unatkoznak, ha érdektelen számukra, amiről szó van, illetve ha mély szomorúság gyötri őket. Az érdeklődést, aggodalmat vagy lelkesedést színlelő embereket sokszor elárulja a beszédhez társuló illusztrátorok hiánya. Ha valaki hazudik, az árulkodó, részleges emblémák száma megszorozódik, míg az illusztrátorok száma csökken.

A megtévesztés jelei az arcon

Az arc gyakran kettős üzenetet közvetít: amit a hazug mutatni akar, és amit a hazug el akar fedni. Ekman (2003, Ötödik fejezet, 127. oldal) szerint **az érzelmeket leíró arckifejezések**, legalábbis azok, amelyek a boldogságról, a félelemről, a haragról, az undorról, a szomorúságról és az aggodalomról tanúskodnak, „**megegyeznek minden embernél**, nemtől, életkortól, népcsoporttól és kulturális háttértől függetlenül”. Arcunk elárulja, hogy mit érzünk éppen, vagy hogy kevert érzelmek tükröződnek-e rajta, illetve milyen az adott érzelmek intenzitása.

A szülők gyakran példákkal igyekeznek megtanítani gyermekeiket, hogy uralják az arckifejezésüket. Például: „Tessék örülni, amikor a nagynéni átadja az ajándékot!” Vagy: „Ne unatkozz ilyen látványosan!” Ahogy felnövünk, annyira megtanuljuk ezeket a megnyilatkozási szabályokat, hogy mélyen berögzült szokásainkká válnak. Azokat a szokásainkat, melyek érzelmeink megjelenítését vezérlik, talán a legnehezebb elnyomni. Több különböző arckifejezésünk van egy-egy érzelemre, mint ahány szavunk. Az arcon tapasztalható szivárgás leglenyűgözőbb forrása a **mikro-arckifejezések**.

Ezek az arckifejezések teljes képet mutatnak egy rejtett érzelemről, azonban olyan **rövid ideig**, hogy **a külső szemlélő általában nem veszi észre** őket. A mikro-arckifejezés a másodperc kevesebb mint negyedrésze alatt átvillan az arcunkon. A mikro-arckifejezések az egész arcon megjelenő, időben sűrített érzelmi kifejeződések, amelyek a szokásos időtartamuknak csak a töredékéig láthatók, ezért gyakran nem feltűnőek. Körülbelül egyórányi gyakorlással a legtöbb ember képes megtanulni, hogyan láthatja meg ezeket az igen rövid ideig felvillanó arckifejezéseket.

A mikro-arckifejezések azért lenyűgözők, mivel amellet, hogy a szivárgás során igen részletesen ábrázolnak egy elfojtott érzelmet, nem jelennek meg túl gyakran. A leggyakoribb maszk a mosoly ezekben az esetekben. Még ha a valódi üzenet nem szivárog is, maga az elfojtás észlelhetően jelzi, hogy az illető megkísérli elfedni az érzelmeit.

A megbízható arcizmaink azok, amelyeket **képtelenek vagyunk hamis arckifejezések megjelenítésére használni**; a hazug sem tudja befolyásolni őket. A homlok a megbízhatóizom-mozgások fő színtere. A szomorúság, gyász, aggodalom és valószínűleg a büntudat érzése során a szemöldök belső sarkai felfelé húzódnak. Ez általában háromszög alakba feszíti a felső szemhéjat, és valamelyes ráncosodást idéz elő a homlok közepén. Ha szomorúak vagyunk, lefelé nézünk, ha szégyent vagy büntudatot érzünk, szintén lefelé vagy félre nézünk, ha pedig undorodunk, akkor szintén félre nézünk. A pislogás gyakorisága is megnövekszik, ha valaki érzelmileg felfokozott állapotba kerül.

Az időzítés a megtévesztés jelének második forrása. Magába foglalja az arckifejezés teljes hosszát, azt az időt, amíg az arckifejezés megjelenik. A hosszú ideig tartó arckifejezések – általában öt másodpercig, de lehet akár tíz vagy több is – jellemzően hamisak. Az arckifejezések megjelenése vagy eltűnése lehet hirtelen vagy fokozatos. A leggyakoribb arckifejezés: a mosoly. A mosoly ugyanis teljesen egyedi a többi arckifejezéshez képest. A legegyszerűbb felismerhető arckifejezés. Ekman tizennyolc különböző mosolyt írt le (őszinte, megvető, tompított, szomorúságos, flörtölő, kínos stb.), melyek közül egyik sem félrevezető mosoly. A legtöbb mosoly közös eleme a nagy járomcsonti izom (musculus

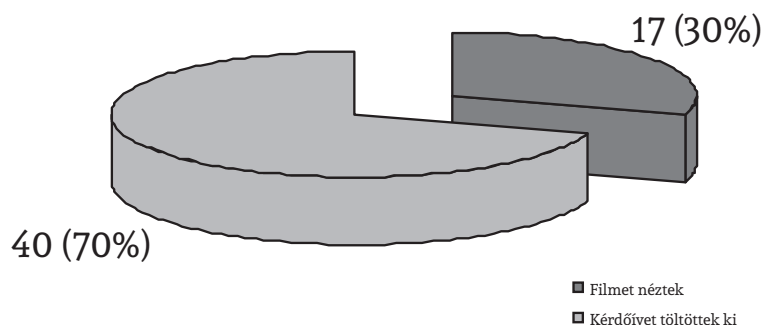
zygomaticus major) által előidézett változás. A járomcsonti izom egyszerű működése alakítja ki a valódi, önkéntelen pozitív érzések esetén megjelenő mosolyt.

A hamis mosoly célja, hogy **meggyőzzön** egy másik felet **egy pozitív érzelem jelenlétéről**. Számos jel van, amelynek segítségével megkülönböztethetjük a hamis mosolyt a valóditól. A hamis mosoly aszimmetrikusabb a valódinál. A hamis mosolynál nem társulnak a szemkörnyéki izmok mozgatai. A szemöldök mozgásának hiánya apró, de fontos jel, amelynek segítségével még akkor is különbséget lehet tenni a valódi és hamis mosoly között, ha széles mosolyról van szó. A hamis mosoly esetén kifejezetten **rossz a mosoly eltűnésének időzítése**. A mosoly vagy nagyon hirtelen tűnik el az illető arcáról, vagy lépcsőzetesen hervad le, majd egy darabig kitart az arcon, végül újabb fokozatokban tűnik el. Ha maszkolásra használják, a hamis mosoly csak az arc alsó részének, illetve az alsó szemhéjnak a mozgatait fedi el.

Kutatásom tárgya és célja

Kutatásom tárgya bizonyítani a testbeszéd és arckifejezések egyetemességét és ezek kontrollálhatatlanságát. Célja a megtévesztés feltérképezése a szavakban, a hangban, a testen, az arcon vagy bármilyen gesztusban.

A hazugságvizsgálatban részt vevő kísérleti személyek

A minta megoszlott nemek szerint: férfi 28 (70%), nő 12 (30%)
és életkor szerint is: 15–19 év.

A felmérés eszközei

A minta

A minta elkészítésekor úgynevezett *rétegzett mintavételt* alkalmaztam, melynek lényege Dr. Majoros Pál szerint az, hogy „sokaságot igyekszünk homogén részcsoporthoz bontani, és mindegyikből a sokaság és a minta arányához viszonyított elemet választunk ki, tehát rétegeket lehet képezni: nem, életkor, végzettség, foglalkozás szerint, illetve ezek kombinációjaként”. (*Kutatásmódszertan*, Dr. Majoros Pál, A mintavételek fajtái, 64. oldal, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997)

A felmérést egy 76 személyből álló mintán végeztem. A mintában részt vevő személyek megoszlának aszerint, hogy a kísérlet első vagy második fázisában vettek részt. A kísérlet első részében az alanyoknak mikro-arckifejezéseket kellett felismerniük. Ebben a kísérletben 19 személy vett részt.

A kísérlet második szakaszában összesen 57 kísérleti személy vett részt, közülük 17 (30%) egy filmrészletet nézett meg, és azt az instrukciót kapta, hogy hazudjon annak a 40 személynek (70%), aki fel kellett ismerje a hazugság jeleit, majd egy kérdőívet töltött ki ezzel kapcsolatban.

Hipotézis

Rögtön az elején el kell mondanom, hogy alaphipotézisem vizsgálatához

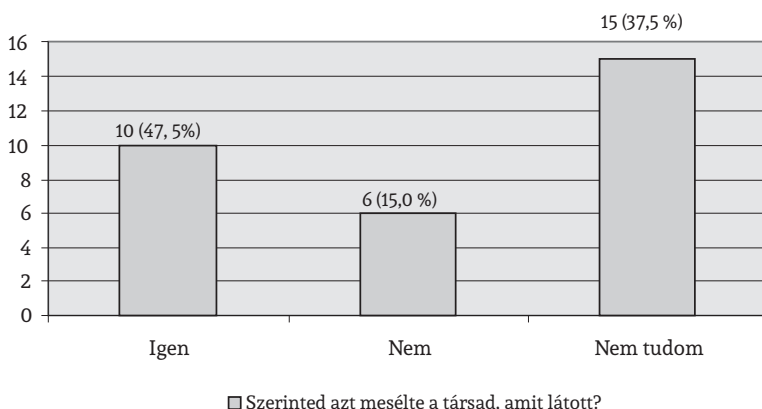
többszöri vizsgálatra volt szükségem, és ennek okáért fő hipotézisem két kisebb kísérletet is tartalmaz, melyek adatai, eredményei a lentebb leírt hipotézis során fognak kibontakozni.

Feltevésem szerint az emberek többsége nem veszi észre, hogy hazudnak neki, és a hazugság jeleit sem ismeri.

Ahhoz, hogy hipotézisemre választ kaphassak, el kellett végeznem egy kísérletet. A kísérlet a következő volt: Egy alanynak bemutattam egy rövid filmet, melynek látványa igen megrázó volt. Miközben nézte a filmet, én figyeltem és kamera segítségével rögzítettük az arcán megjelenő érzelmeket. Miután az alany megnézte a filmet, azt a feladatot kapta, hogy találjon ki egy történetet, és állítsa be úgy, mintha azt az imént látta volna, és mesélje el két vagy három másik személynek. Tehát hazudnia kellett, minél meggyőzőbben. Hasonló módon egy operatőr filmezte a kísérleti személyt, miközben az előadta történetét, hogy megfigyelhessük az arcán, mozdulataiban, beszédében, testtartásában a hazugságra utaló jeleket. A történet elmesélése után azok a személyek, akik hallgatták a kitalált történetet, kérdőívet kaptak, hogy annak alapján felmérhessem, mire figyeltek fel a külső szemlélők, illetve azt is, hogy mennyire ismerik fel a hazugság jeleit.

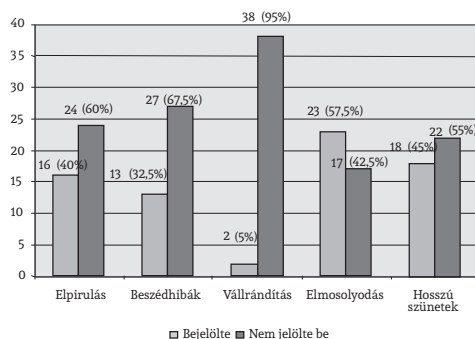
A mintában részt vevő személyek megoszlának: 17 személy nézte végig a filmet, a másik 40 pedig hallgatta a történetet és egy kérdőívet töltött ki.

Szerinted azt mesélte a társad, amit látott?

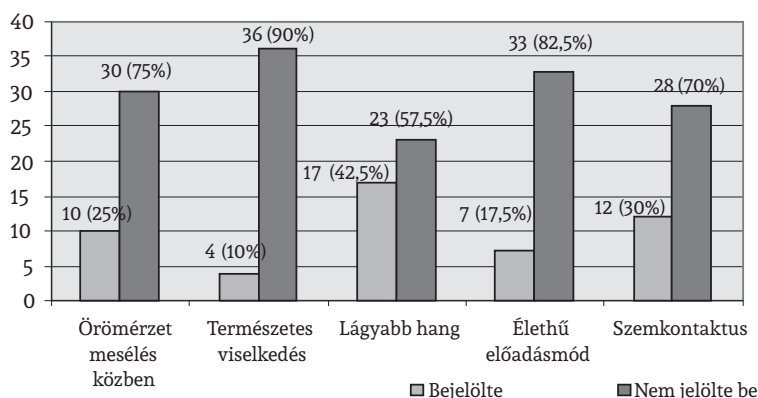
Ahogy a táblázat is mutatja, az alanyok csaknem fele (47,5%) úgy gondolta, hogy a mesélő igazat mond, és nagyon kevesen (15,0%) figyeltek fel a hazugságra. Ugyanakkor majdnem kétötödük (37,5%) nem tudott válasszal szolgálni, vagyis nem volt meggyőződve arról, hogy hazudtak neki és becsapták.

A hazugság jeleinek felismerése

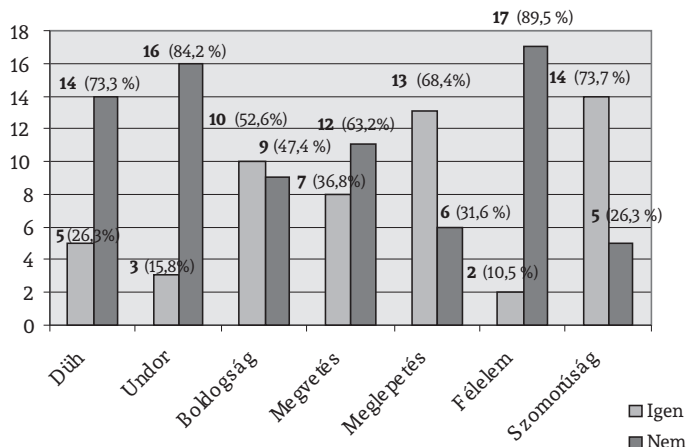
A kérdőíven öt kérdés szerepelt, és az utolsó kérdésre tíz válaszlehetőséget adtam meg, melyek közül öt a hazugság jeleinek, öt pedig az igazság jeleinek a felismerésére szolgált. Különvettem a hazugság jeleinek felismerését. Ahogy a táblázat is mutatja, legkevesebé (5%) a vállrándítást, leginkább az elmosolyodást ismerték fel, a megkérdezettek több mint fele (57,5%) bejelölte ezt a válaszlehetőséget, és majdnem fele (45%) a hosszú szünetekre is felfigyelt. Következtetésként levonható, hogy a kísérleti személyek nem igazán figyeltek ezekre a nonverbális és verbális jelzésekre, de akik fel is figyeltek rájuk, azok sem voltak tisztában azzal, hogy ezek hazugságot vagy igazságot tükröznek-e.

Az igazság jeleinek felismerése

Az ábrán látható, hogy a megkérdezettek kevesebb mint fele (42, 5%) felismerte a lágyabb hangot mint az igazság egyik jelét, pedig maga a történet hazugság volt. Annak ellenére, hogy a legtöbb kísérleti személy nem észlelte azokat a nonverbális jelzéseket, amelyek az igazság jelei, a többség mégis igaznak ítélte a hallott történetet.

Mikro-arc kifejezések felismerése

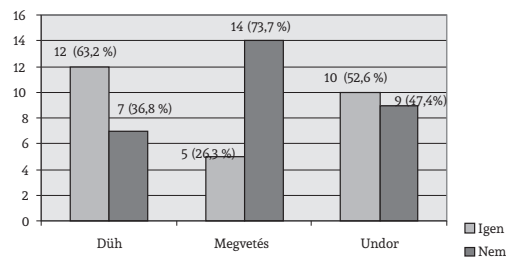

Az emberek többsége nem ismeri fel a mikro-arc kifejezéseket, viszont gyakorlás által kimutatható a fejlődés.

A fent látható ábra azt bizonyítja, hogy a megkérdezettek többsége nem ismerte fel a düh (73,3%), undor (84,2%),

megvetés (63,2%) és félelem (89,5%) arc kifejezéseket. Leginkább a szomorúság érzését ismerték fel, a megkérdezettek csaknem háromnegyede (73,7%) felismerte ezt.

A mikro-arc kifejezések felismerése másodszor

Másodszori próbálkozásra a düh arc kifejezését a megkérdezettek jóval több mint fele (63,2%) már képes volt felismerni, ugyanakkor az undor arc kifejezését is kicsivel több mint fele (52,6%) fel tudta ismerni. A legnehezebben felismerhetőnek a megvetés érzése bizonyult, hiszen a kísérleti személyek majdnem háromnegyede (73,7%) másodszorra sem ismerte fel ezt az érzést.

ÉRZELMEK FELISMERÉSE

	Undor először	Undor másodszor
Igen	3 (15,8%)	9 (47,4%)
Nem	16 (84,2%)	10 (52,6%)

Az undor érzésének felismerésében mutatható ki leginkább a gyakorlás hatása, mivel először a személyek kevesebb mint egyötöde (15,8%) ismerte fel a bemutatott érzést, míg másodszorra majdnem felének (47,4%) sikerült. A két változó között pozitív korreláció van ($r = 0,411$).

Egyértelműen beigazolódott, hogy az emberek többsége nem ismeri fel a mikro-arc kifejezéseket; gyakorlással kimutatható a fejlődés, azonban ehhez több időre és gyakorlásra van szükség.

Amikor valaki hazudik, nem tudja kontrollálni az árulkodó jeleket.

Ezen hipotézisem alátámasztására megfigyeléseimet használtam, a kísérlet során tapasztalhattam és a rögzített

felvételekből is láthatjuk a különböző manipulátorok és illusztrátorok használatát, amelyek egyetemesek. Ezen hipotézisem beigazolását a videofelvételek támasztják alá leginkább.

Az alábbi képeken a következő hazug jeleket ismerhetjük fel: 1. orr-manipulátor, 2. nyak-manipulátor, 3. maszkmosoly, 4. undor érzése.

3.

rendszerint dolgoz ki, viszont ezeket a személyeket könnyen ki lehet billenteni a begyakorolt egyensúlyukból, de ehhez ismernünk kell a mikro-arc kifejezéseket, az érzelmi reakciók pontos megnyilvánulását és az apró, árulkodó jeleket, melyekkel könnyedén leleplezhetővé válik a megtévesztésre készülő személy.

4.

Következtetés

Az emberek általában nem tudják felismerni a hazugság jeleit, mivelhogy nem látják összefüggésben a verbális és nonverbális kommunikáció jeleit, viszont gyakorlással kimutatható a változás, azaz a nonverbális kommunikáció és a hazugság jeleinek a felismerése. Annak ellenére, hogy a kísérleti személyek másodszori próbálkozásra már jóval több érzelmi reakciót fel tudtak ismerni, az érzelmeket leíró arc kifejezéseket nagymértékben nem ismerték fel, amiből az következik, hogy az emberek nagy része csak a fontosabb érzelmi reakciókat ismeri fel, mint például a düh, a boldogság, valamint a szomorúság, és nem mindenki figyel fel az „apróbb” reakciókra, amelyek akár a hazugság jelei is lehetnek.

Tényként könyvelhető el az is, hogy amikor valaki hazudik, nem tudja kontrollálni az árulkodó jeleket. Előfordul, hogy az adott megtévesztő személy már előre begyakorolt kérdés-válasz

Könyvészet

Elsődleges forrás

PAUL EKMAN, *Beszédes hazugságok*, kiadja a Kelly Kft., Budapest. 2010, II–V. rész, *Hazugság, szivárgás és a megtévesztés jelei, Miért buknak el a hazugságok? A megtévesztés észlelése a szavakban, a hangban vagy a testen, a megtévesztés jelei az arcon.*

Másodlagos források

ALLAN PEASE, *Testbeszéd*, Park kiadó, 2004.

CLAUDINE BILAND, *A hazugság pszichológiája*, Háttér kiadó, 2009, I. fejezet, *A hazugság általános gyakorlata.*

DR. MAJOROS PÁL, *Kutatásmódszertan*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997, I–II. rész, *A kutatómunka, Kutatási és elemzési módszerek.*

EUGEN DREWERMANN, *Pszichoanalízis és erkölcssteológia*, Egyházforum alapítvány, Budapest, 1998, III. fejezet, *Az élet határán, A bűnbeesés mint hazugság.*

(Elhangzott a XVI. Reál- és Humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia [ETDK] ülésén, Kolozsvár, 2013. május 23–26.
Témavezető: Dr. Tódor Erika Mária egyetemi docens.)

Támpontok a nagyváradai Állami Bábszínház korai történetéhez

Az állandó bábszínházak megalapítása egy olyan műfajról való beszéd lehetőségét teremtette meg, amely térségünkben mindmáig bizonytalan státussal rendelkezik. Székely György, a bábjáték történetéről írott munkájában a műfaji besorolás nehézségeit túllépve, két irányból közelíti meg a bábmozgatást. Képzőművészeti szempontból nézve a báb „bármilyen méretű és anyagú is, de mindenképpen emberi tevékenység által előállított tárgy. Másodszor: olyan tárgy, amelyet az ember nem közvetlenül a termelés céljaira, nem mint munkaeszközt állít elő és használ (...). Harmadszor: a híres szovjet bábművész, Szergej Obarcov meghatározása szerint, a bábu egy élőlény, ember, szarvas, galamb, plasztikus általánosítása. (...) Tovább lépve: egy élőlény olyan plasztikus általánosítása, amelyet élőlényszerűen mozgat egy játékos.”¹ Képzőművészeti megalkotottságán túl Székely rámutat a műfaj teatralitására is, hiszen a szerepbábu, játékos és cselekmény hármását tekinti a bábjáték alapvető feltételeinek.

Szándékosan nem használtam a bábművészet kifejezést: hiszen a bábjátékról mint színművészetről és intézményről való gondolkodás csak a XX. század elején-közepén gyökerezik. A vásári attrakciók, valamint a gyakran egyszemélyes társulatok jellegükből adódóan a kulturális érdeklődés peremére szorultak, s így nem vettek részt a modern értelemben vett szakmák kialakulásának folyamatában². A színházzal ellentétben, a bábjáték és intézményes formái csupán egy évszázaddal később kerültek a kultúrpolitikai érdeklődés homlokterébe³, akkor, amikor a szocialista-realista kultúrforradalom felismeri a művészetekben rejlő propagandalehetőséget, és ezzel együtt megszünteti az önmagáért szóló művészet eszményét.

A hivatásos bábszínházak megjelenése egybeesik az intézmények államosítási törekvéseivel, így a bábjáték

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE (1993, Nagyvárad) harmadéves a BBTE önálló magyar nyelv, valamint kommunikáció, közkapcsolatok szakain. Színházi tárgyú szövegeket (tanulmányokat, beszámolókat) publikált a *Korunkban*, a *Játéktérben* és a *Váradban*.

1. Székely György, *Bábuk, árnyak, A bábművészet története*, Budapest, 1972.

2. „Hosszú ideig Európa különböző országaiban egymástól elszigetelten dolgoztak a bábosok, és ezért a műfaj fejlődése, intézményesülésének időrendje és a köztudatba való beépülése nagyon változó.” Novák Ildikó: i. m. 17. oldal, illetve: „...a század végére kialakulhatott és megerősödhetett a művészi bábjáték is, amelynek kialakítására magyar nyelvterületen (is) már korábban, még a 20. század elején történtek kísérletek. Ezek azonban többnyire egyéni kezdeményezések voltak, amelyek támogatás hiányában, valamint a háborúk miatt, sorra mind kudarcba fulladtak.” (Novák

fejlődése a szocialista-realista esztétikába ágyazódva kezdődik meg.

Hivatásosnak tekintem azt a bábszínházat, amelynek kapcsán felmerül a bábmozgató művészek szakképesítésének igénye, amely kritikai beszédmódot munkál ki, és amely dokumentált tevékenységgel (tehát valamelyest szilárd intézményes háttérrel) bír.

A központilag meghatározott szocialista új hagyomány rátelepedik a közösség saját hagyományaira, melynek nyomán kimunkálja saját hőseit és ellenhőseit, de ahelyett, hogy felkínálná a velük való azonosulás lehetőségét, ráerőlteti magát a befogadóra. Az állami bábszínházak rendszere és repertoárja ilyen előre megkonstruált szerepekről és viszonyulásokról szól, amelyek az egyénnel szembeni felelősségvállalás helyett a párt iránti elkötelezettséget helyezik előtérbe. Mint ilyenek, a gyermekszínházi előadások a nevelés nem formális tereivé és diskurzusává válnak.

Vallasek Júlia a *Viták a gyermekirodalomról* című tanulmányában felhívja a figyelmet, hogy „Propaganda és (gyermek)irodalom kapcsolatának vizsgálatában különbséget kell tennünk az agitációs és az integrációs propaganda között. Míg az előbbi szubverzív módszerként egy adott rendszer megdöntését, az ellenállás megtörését, a mozgósítást tűzi ki céljául, az utóbbinak elsősorban az a célja, hogy a már kialakult rendet megőrizze, azt automatikusan elfogadtassa”. A dolgozat kapcsán vizsgálatnak alávetett levéltári és sajtóanyagok alapján a bábszínházi kultúrpolitika elsősorban az integrációs propagandát alkalmazza, amelyet a művészi hitvallás tekintetében „(...) az egyszerűsége való törekvés, a komplex formák, nyelv, képi világ elvetése, a sajátos mítoszok megteremtése, a művészet szubverzív erejének felismerése (...)”⁴ jellemez. Mindezen jelenségek nyomon követhetők az erdélyi állandó bábszínházak műsorpolitikájában is, amelyek alapján a korszak olyan jellegzetesen szocialista-realista tartalmú fogalmai válnak megragadhatóvá, mint a heroizmus, az ellenség, illetve meghatározható az új ember ideáltípusa is.

Dolgozatom tárgyát a proletárforradalom értékrendjének gyermekszínpadi feldolgozhatósága képezi. A bábjátékos mozgalom reneszánszát, valamint a Szovjetunióból importált formák helyi megvalósulásait a korszak egyik első ilyen jellegű romániai intézménye első öt évadának emlékezetes előadásai függvényében vizsgálom. Az 1949-ben, a nagyváradi Állami Magyar Színház kereteiben megalakuló állandó bábszínház⁵ hagyományteremtő erővel lép fel, és olyan gyakorlatokat munkál ki, amelyek mindmáig meghatározzák a jogutód arculatát. A több mint hatvan éve megszakítás nélkül

Ildikó: *Fejezetek a marosvásárhelyi Állami Bábszínház történetéből*, 12. oldal, Marosvásárhely, UartPress Kiadó, 2011)

3. „A műfaj sajátos fejlődési törvényeinek, viszonylagos zárt szervezési formáinak és paradox módon éppen mobilitásának köszönhetően, később kerültek rögzítésre az eredetével kapcsolatos történeti adatok és az általa felhasznált szövegek, valamint a jellegzetességeivel foglalkozó elméleti írások is később jelentek meg. Mindenesetre jóval később, mint a színművészet esetében”. Novák Ildikó, i. m. 13.

4. Vallasek Júlia, *Viták a gyermekirodalomról* = A sztálinizmus irodalma

működő gyermekszínház az első öt évében a műfajra jellemző összes problémát felmutatja, a bábmozgatók képzésétől a helyi újságok bábszínházi kritikái diskurzusának fejlődésén át a befogadók reakciójáig.

A nagyváradai bábszínház korai történetét elsősorban a korabeli sajtó tudósításai alapján tudjuk rekonstruálni, a színház levéltárában ugyanis meglehetősen kevés adat maradt fenn az egyes előadásokról. Az archívum hiányosságait a viszonylag rendszeres híradások pótolják, amelyek beszámolnak a színház színes tevékenységéről, műsorrendjéről, de a társulat életéről is.

A „kis-színház” 1950-től 1955-ig terjedő időszakát a kezdeti bizonytalanságok jellemzik; ezeket a szűkös anyagi körülmények, valamint a gyakori helyváltogatás okozza. Erről a következőképpen számol be a helyi sajtó: „Lázás munka heve hatja át a bábszínház dolgozóit. Rimanóczy utcai új helyiségében (az első székhelye a Madách utca 3. szám alatti egykori kalapkészítő műhely volt) a bábszínház készül az új színiévadra. Földes Ilona, a bábszínház igazgatónője büszkeségtől sugárzó arccal vezeti teremről-teremre az érdeklődőt”. A *Fáklya* riportja részletgazdag leírást ad az új épületről, amelyben az irodák, műhelyek, valamint a játéktér is helyet kaptak: „(...) de talán a legbüszkébbek az új előadótermükre, mert átalakításában ők is résztvettek. Több oszlopot eltávolítottak, ahol szükség volt, újakat állítottak be, hogy alkalmas terem nyerjenek. A színpad még nincs teljesen készen, de a színészek már látják a fehér gipszkeretet övező piros bársonykeretet és a dúsan omló függönyöket. A színpad előtti mélyített orchester, mögötte útvesztő faépítmény. Süllyesztő épült a kézrehúzható bibabó bábuk és zsinórpaddal a több fonálon mozgatott bábu számára.” (*Fáklya*, 1952. október 15.)

Később így adnak hírt a növekvő közönségigény kielégítésére tett helyszínváltogatás tervéről: „Hosszas huzavona után, az érdekelt felek kölcsönös megegyezésével végre megoldódott a Bábszínház helyiség-kérdése. Az utóbbi időben ugyanis a Bábszínház örömdetes fejlődése következtében kicsinek bizonyult a régi helyiség. Kerestek tehát újat. Csakhogy nem olyan könnyű Nagyváradon erre a célra alkalmas – s még hozzá üres – helyiséget találni. Már-már veszélyben forgott

a gyermekek (és talán ugyanannyi felnőt) szórakozása, az idei évad megnyitása nagyon bizonytalanul látszott, mikor végre megoldották a gordiusi csomót”. (*Fáklya*, 1954. október 14.)

Az egykori Bonbonniere-kabaré termének birtokbavételére 1955. október 2-ig kellett várni, amikor is az immár önálló jogi személyiséggel rendelkező Állami Bábszínház birtokba vehette a Sas palota Zöldfa utcai szárnyában található előadótermet: „Mekkora öröm! S mennyi néznivaló... Rejtett világítás, csodaszép brokátfüggöny, minden új és szép. Vajon honnan ered a fény? –

Romániában, 173–200,
Komp-Press, 2007,
Kolozsvár.

5. „A felszabadulás óta többször történt kísérlet arra nézve, hogy bábszínházat teremtsünk Nagyváradon, e kísérletek azonban mindmáig csupán kísérletek maradtak. A bábszínház megteremtésének kérdése ennek ellenére állandóan foglalkoztatta az illetékeseket. Nemrég az ideiglenes bizottság hathatós támogatásával a nagyváradai Állami Magyar Színház vette kézbe az ügy megoldását. Ez erőfeszítések eredményeként vasárnap már meg is nyithatja kapuit a bábszínház, a Bazár Épület színház felőli részének helyiségében”. (*Fáklya*, 1950. február 19.)

csodálkoznak nagyokat a Bábszínház apró látogatói. A falakat borító gyönyörű freskó-pannó egyikén I. Creangă *Fehér szerecsen* című mesejátékának alakjai elevenednek meg. A szemközti falon Arany János *Rózsa és Ibolyájának* története vonul el a nézők előtt.” (*Fáklya*, 1955. október 5.)

A megalakulás kísérleti fél évadában (1950. február–március) hetente cserélődő műsorról ad híradást a *Fáklya*, az előadások leírása azonban hiányos, a napilap csupán a legelső bemutatóról ad bővebb tájékoztatást. A Farkas Adél rendezte *A szorgalom és lustaság jutalma*, valamint *A kincses barlang* magyar és román nyelven egyaránt szórakoztatták a közönséget. A sajtó elmarasztalóan beszél az előadásról: „A vasárnapi előadásnak mindenekelőtt technikai fogyatékoságai tűntek ki, a beszédmodor és a mozgás közötti összhang hiánya. (...) A gyengeségeket azonban megmagyarázza a nagy sietség, amellyel megnyitotta az Ideiglenes Bizottság kultúrosztálya e bábszínházat. A művész-személyzetnek nem volt elég ideje sem a szöveg-tanulásra, sem a játékmodor tanulmányozására.” (*Fáklya*, 1950. február 24.) Ugyanakkor első szószólóként a műfaj teoretizálására is kísérletet tesz: „A babaszínháznak tehát mindenekelőtt nevelőnek kell lennie, s nem akármilyen nevelőnek; be kell vinnie a gyermekek tudatába a hazaszeretetet, a szocialista áldozatkészséget, a munka szeretetét.”

A központilag meghatározott repertoár nemegyszer nem csupán történetek, szüzsék, szöveggönyvek átvételét jelentette, hanem rendezői megvalósítások kritika nélküli alkalmazását is. A műsorra tűzött előadások kiválasztásáról elmondható, hogy: „a bábszínház vezetősége gondot fordít arra, hogy társadalmunk átalakulását tükröző darabok kerüljenek bemutatásra és, hogy a bábjáték klasszikus hagyományainak átmentése mellett a szovjet bábszínházak művészi és technikai módszerét tanulmányozva új és új lehetőséget teremtsen a gyermekek közösségi nevelésére” (*Fáklya*, 1950. február 24.) A bábszínház következőképpen a nevelés nem formális terévé válik, „hiszen az új intézmény segítségével újabb eszköz áll rendelkezésünkre gyermekeink szocialista szellemben való nevelésére”. (1950. február 19.)

Az 1950/1951-es évad megnyitásával a nagyváradi Állami Magyar Színház fennállásának 50. évfordulóját ünnepelték.

A színház kétnapos műsorról készült a jeles évfordulóra, s helyet kapott benne nagyszínpadi és bábszínpadi bemutató is. A bábműfaj historizálásának kiemelkedő állomása ez az ünnepség, hiszen az együttes vezetésével egy évig megbízott Feig Sidonia első rendezését, Leda Mileva *A vörös tyúkocská* című zenés mesejátékát a „nagyszínház” eseményeivel egyetemben mutatták be. Az intézkedés gesztusértékű, ha figyelembe vesszük, hogy mindkét társulatnak ugyanarra a napra időzítették az évadnyitóját. Az időzítés nem véletlenszerű, hiszen a jubileum arcot adott a bábtársulatnak, és történetet-történelmet kölcsönöz neki azáltal, hogy részesévé teszi az ünneplésnek. Nem véletlen, hogy a premiert „A nagyváradi Állami Magyar Színház Bábszínházának megnyitó díszelőadásaként”, illetve „A bábszínház nagy megnyitó műsoraként” harangozza be a színház, valamint a sajtó.

Az ünnepség plakátja tájékoztat a műsorrendről, valamint a bábtársulat kiegészült színészgárdájáról: az alapító tagokhoz (Szamosi Ica, Péter János, Máthé Magda) még három nagyszínpadi színész csatlakozott (Dálnoki Ilona, Nagy János, valamint Veress Flórika). Fontos látni, hogy az előadás rendezője, Feig Szidónia nem vállal bábmozgatói feladatokat: *A vörös tyúkocská* tehát jelzi a specifikus színházi szerepek differenciálódását a társulaton belül.

Az előadás díszlettervezője Erőss Ferenc, a zenét pedig Matolcsy Zoltán szerezte.

A bábtársulat névadója, Okos Peti a bábszínház didaktikai eszköztárának jellegzetes alakja, akinek feladata a politikai napirend keretébe helyezni az egyes előadásokat: „Okos Peti megjelenése a színen nagy örömet vált ki a gyerekek körében. Már a kicsik is tudják, hogy azért hívják Okos Petinek, mert mindig okos és hasznos dolgokról beszél.” Az előadások állandó szereplője nem értelmezhető narrátorként, hiszen bár ő az, aki rámutat és kiemeli az egyes történetek tanulságát, legtöbbször a műsorra tűzött előadástól függetlenül hívja fel a figyelmet olyan társadalmi jelenségekre, amelyek nevelő hatással lehetnek a gyermekeseregére. „Ezúttal is kijön a színre Okos Peti és kollektívája. Megbeszéljük a választás kérdéseit. Okos Peti elmondja, hogy most a népből választanak. S megmagyarázza, hogy mi a nép. Azt kérdi az egyik baba-kollektíva tag: Az én bátyám, aki az Ínfräñireában dolgozik, az is nép? Igen, az a nép névre igényt tarthat. Mert csakis az tarthat számot erre a gyönyörű megjelölésre, aki dolgozik, aki épít, aki alkot.”

A *Fáklya* 1950. november 23-i számából idézett részletek a *Boldog Istók* című előadás előjátékát idézik fel, kiemelve annak pedagógiai hasznosíthatóságát: „Ma már a gyerekek nevelése nem a tündérország álomvilága alapján történik, hanem a valóságot hallják kicsi koruktól kezdve. (...) Megértik a gyerekek Okos Petit és figyelik, hogy mit mond, mert tanulni vágnak (...) már nagyon sokan megjegyezték a gyerekek közül, hogy az én anyukám már jelentkezett, az én apukám feliratkozott. S volt olyan is, aki azt mondta, hogy nem tudja, hogy a feliratkozás megtörtént-e, de ha hazamegy, megkérdi otthon, hogy a szülők eleget tettek-e ennek a kötelezettségnek.”⁶

Edit Petruț meséje, a *Boldog Istók*, amelyet Feig Szidónia állított színpadra, díszletét pedig Erőss Ferenc tervezte, mozgósítja a szocialista társadalom legfontosabb ideáltípusait és ideotipikus helyzetait: „Boldog Istók nagyon szegény juhászlegény volt, s megunta a földesúr nyomorgatását s elindul az erdőbe, ahol találkozik egy anyókéval. Az anyóka maga mellé veszi, rábízva pár kis

jószágát s Boldog Istók nagyon becsületesen végzi munkáját.”

A jó-rossz ellentét a gazdag-szegény ellentéttel azonosul, a bonyodalmat a társadalmi osztályok ellentéte jelenti; ezek konfliktusában pedig

6. Az aktualitásra való referenciákat Vallasek Júlia az „évforduló-érzékenység” fogalmával írja le. A vallásos ünnepekre rátelepedő hatalom „saját mitológiát és saját, a nemzeti jellegzetességet nemzetközire váltó, illetve a kommunizmus hatalomra jutásának fontos eseményeihez kötődő ünnepkört teremtett magának”. A fentebb tárgyalt jelenség később szembetűnő jellegzetesség: *Az Iván és a vassárvány* című orosz népmese dramatizált változatát 1950. december 21-én tűzték először műsorra, Sztálin születésnapja tiszteletére: „Szorgalmasan folynak a próbák is, hisz december 21-én szeretett tanítómesterünk, Sztálin elvtárs 71-ik születésnapját jól előkészített, szép kiállítású darabokkal, valamint vállalásaik 100 százalékos elvégzésével akarják ünnepelni.” 1953. december 3-án pedig a választási agitáció eszköze a bábszínház: „A Bábszínház együttese odaadó munkával készül december 20-ra. Most tanulják azokat a műsorszámokat, amelyeket a választás napján az agitációs pontokban hoznak színre.”

a szegény sorsú fiú felülemelkedik az úgynevezett kizsákmányolókon.

A címszereplőre a munkaszeretet, a becsületesség, valamint a szociális érzékenység jellemző, Boldog Istók erkölcsi feddhetetlensége folytán az új társadalom kultúrhéroszát testesíti meg. A főhős a népmesék hőseihez hasonlóan mutatkozik: „Becsületességére jellemző, hogy amikor az egyik tyúk egy gyémántot kapar ki, azt sem használja fel arra, hogy nyomorúságos életét könnyebbé tegye, hanem odaadja az anyóának. Becsületessége jutalmául az öregasszony nekiadja kis házikóját, három juhát, három malacát és pár tyúkocskáját, valamint a gyémántot.”

A klasszikus mesei elemekre a politikai propaganda telepszik rá, hiszen: „Politikai nevelő hatása van a meséknek, s ha a gyermekek úgy mennek a Bábszínházból, akkor az ágyaikban éjszakánként nem az ördögről, nem a tündérkisasszonyról és nem is az elvarázsolt hercegről fognak álmodni, hanem azon gondolkoznak, hogy azt tanulták és látták a szemük előtt, hogy a munkának, a becsületességnek nem marad el a jutalma.”

A zárójelenet a Szovjetunió közösségi utópiáját hozza a befogadók elé: „Meg is házasodik Boldog Istók, a falu legdolgosabb lányát veszi feleségül, nagy lagzit csapnak, melyre meghívják a faluban élő nemzetiségeket. Tökéletes impressziót kelt, ahogy a babák a lakodalmi jelenetben a nemzeti táncokat lejtik.”

Az 1950/1951-es színi évad legkiemelkedőbb produkciója Ligeti Herta darabja. A marosvásárhelyi bábszínház „házi” szerzőjének darabja csaknem minden romániai állandó bábszínház műsorán megtalálható, ez a jelenség jól mutatja a repertoár központi meghatározottságát. A cenzúra és pártpropaganda rostjában átjutó mesejáték „az ifjú nézőközönséget is az imperializmus és a fasizmus elleni küzdelemre mozgósítja”.

„Mondhatnánk fordulópontot jelent ez a bemutató a Bábszínház életében, mert új utakat nyit meg számára. Köztudomású, hogy a haladottabb bábszínházak nem csupán gyerek-közönség előtt játszanak, hanem

műsoraikban olyan számokat is iktatnak, amelyek a felnőtt közönség legmagasabb kultúrigényeit is kielégítik”.

A színen: „zsúpfedeles négerkunyhót látni, mögötte végeláthatatlan zöldellő ültetvény húzódik. Az öreg néger szolga mély bariton hangján dalolni kezd. A nézőközönség soraiban egy-egy halkán elszuttogott vélemény is hallatszik. – Miért olyan szomorú ez a néger bácsi? Miért laknak ilyen házban?” Az előadás nyitóképe (díszlettervező: Erős Ferenc) tehát a kiszolgáltatottak sztereotipikus élethelyzetét vázolja, melynek jellegzetes életérzése a vágyakozás a boldogság legendás országa iránt, „ahol mindenki dolgozik, a gyermekek napközi otthonba, iskolába járnak és békében, boldogan élnek az emberek”.

A cselekmény a beavatási történetek mechanizmusát hozza: két néger kisgyermek útra kel, hogy felfedezzék a nagyanyjuk meséjéből ismert birodalmat. „A mese a feszült érdeklődéssel figyelő gyermekeket a kis négerekkel együtt elvezeti a Szovjetunióba, ahol boldogan, meglegedetten élnek az emberek. A két gyermek visszatér szülőhazájába és elmeséli, mit látott a Szovjetunióban. Az ültetvény ura dühösen kiált a gyermekekre: Nincs olyan ország, nem is volt, és nem is lesz.”

„A Bábszínház dolgozói ebben az évben csak a *Béke csillagát* 45-ször adták elő és ez a darab a falvak gyermekeit is szórakoztatja.”

Az *Irzsik vitéz* 1952. február 10-i bemutatójával a társulat „új lépést tett a fejlődés útján. Olyan darabbal jött, mely mind a színész, mind a díszlettervezővel szemben komoly követelményeket támasztott”. A szovjet Verpriczka mesejátékának „magas művészi előadása” azoknak az újításoknak köszönhető, amelyeket az obrazcovi példa alapján vezettek be: „A bábszínház dolgozói új szovjet módszert vezettek be, mégpedig Obrazcov, a nagy szovjet bábjátékos legkedveltebb módszerét, a botos bábuval való játékot. A bábuk kezeinek drót útján való mozgatása lehetővé tette, hogy erőteljesebbé, kifejezőbbé váljanak a mozdulatok s ezzel lendületet, életet vigyenek a bábukba. E módszer technikája természetesen sokkal több figyelmet, közügyességet, gyakorlatot követel, mint az egyszerű, ujjal való mozgatás módszere. De a kezdeti nehézségekkel a bábszínház kollektívja bátran megbirkózott.” (Fáklya, 1952. február 20.)

Az új játékmód pozitív fogadtatásban részesül, ami nem csoda, ha figyelembe vesszük, hogy a sajtóanyagok alapján az *Irzsik vitéz* próbafolyamatai tartottak a legtöbbet: „Hat héten át készültek a darabra. Az a tény, hogy a darab technikailag és művészileg többet követel a bábjátékosoktól, megkésztette erejüket, lelkesedésüket. (...) Most közelebb érezték magukat lélekben a gyermekekhez és a darabhoz, mint máskor. Hangjukból melegség, szeretet áradt. Érzéssel játszottak s megértették, hogy függöny mögött is színésznek kell lenniük, mégpedig nagy színésznek. Olyannak, aki közügyességével és hangjával pótolja mindazt, amit a nagy színházban fizikai jelenléttel nyújthat.”

A produkciók minőségi mutatója a szigorú értelemben vett valóságosság: „A kollektíva és díszlettervező feladata mostmár, hogy a színpad képe a valóságot adja. Ne csak arra törekedjen, hogy a díszlet szép legyen. Azt is nézzék, hogy az hasonlítson a valóságra. Az orosz jobbagy házáról azonnal ismerje fel a gyermek, hogy szegény ember lakja. És ez a ház viselje magán a legjellegzetesebb vonásokat, hogy a tartalom és külső forma a legteljesebb összhangban legyen.” A karakterképzésben, azaz a bábok tervezésében és felépítésében azok kifejezőképessége mellett az arányosság is követelményként fogalmazódik meg: „A bábszínház előadásainak sikere sokban függ a bábuk arcától, öltöztetésétől.

Ha kifejező az arc, megfelelő a ruházat, sok-sok olyan típust eleveníthetünk meg a színpadon, amilyen a életben is találkozunk. (...) Kevésbé sikerült a királynő, amelynek a dajkához hasonlóan (...) aránytalan volt a feje.”

„A nagyváradai bábszínház igen fontos kérdése még a zenekíséret. (...) Az a jó dal, amit a gyermek füle egy-kettőre megfog. Sajnos, az *Irzsik, a vitéz* című bábjáték dalai nem ilyen könnyűek, egyszerűek. Dalai lágyak, dallamosak, de operettizűek. (...) A gyermek nagyon szereti és könnyen elsajátítja az egyszerű (...) román-magyar-orosz népdalokat. Ezekből kell a bábszínművekhez dalokat írni.”

Egy 1954. augusztus 15-től szeptember 15-ig tartó minisztériumi tanfolyam egyebek mellett tisztázta a bábszínház és a színház elhatárolásának kérdését, ugyanakkor új irányt szabott mind a művészek, mind pedig a kritika számára: „Röviden: elhatárolni a bábszínházat az emberszínházról (Obrazcov kifejezése).

A bábszínháznak számos közös vonása van ugyan az utóbbival, de kell ismernünk a határt, amely elválasztja a kettőt. Sz. V. Obrazcov, az új szovjet bábművészet atyja kifejtette a kettő közötti különbség lényegét, és arra a következtetésre jutott, hogy a bábszínháznak semmi esetre sem szabad másolnia vagy utánoznia az emberszínházat. A bábfigura csak képviseli az embert a színpadon. Ezért mások a bábszínház lehetőségei, megvannak

a maga korlátai. Nevetséges lenne például egy munkáshóst babával ábrázolni.”

A szovjet mester ezzel egy időben felhívja a figyelmet a baba szatirizáló, túlzó lehetőségeire, amelyek az illető jellem legfontosabb vonásainak megjelenítésével karakterformáló erőként lépnek fel; ezzel pedig mintegy felhívást intéz az elemelt, abszurd és groteszk minőségek bábszínpadon való szerepeltetése érdekében.

Az esztétikai fordulathoz köszönhetően átértékelődnek az előadásokról addig megjelent kritikák is, így fél év alatt jelentősen változik a *János vitéz* című 1954-es előadás megítélése is. M. Implon Irén kritikája valósággal ünnepli a nagyszabású bemutatót, amely a bábszínház legnagyobb vállalkozása: az előadásban 44 bábót mozgat 10 színész, a zenei kíséretet pedig egy héttagú zenekar játssza. A premiért 80 próba előzte meg; a háromhavi próbafolyamat során a szövegtudást, a tömegjelenetek koreográfiáját, valamint a zeneiséget egyaránt tökéletesítették a művészek. A „tántoríthatatlan szabadságharcos, a népét és hazáját hőn szerető hős és a gazdagok, elnyomók elszánt ellensége” történetének színrevitelét a színház hathatós segítségével valósították meg: „Örvendetes tény, hogy a bábszínházat pártfogoló nagyváradi színház vezetősége messzemenő támogatást nyújtott a *János vitéz* előkészítésében mind anyagi, mind művészi téren. Ez lehetővé tette, hogy a daljáték művészi értékének megfelelő tetszetős kiállításban kerülhet színre” (*Fáklya*, 1954. február).

A *Fáklya*-ban közölt kritika teljes képet nyújt az előadásról, leltárba véve annak minden alkotóelemét, a díszlettől a színészi teljesítményig. A szerző a szereplők közül elsősorban a Kukorica Jancsit alakító Nagy Jánost emeli ki, akinek a darab folyamán szinte végig jelenése volt, és aki egyszerre mozgatta a bábót és adott hangot neki. Precíz, technikailag is nehezen kivitelezhető megoldásai, „mint Kukorica Jancsi ostopattogatása, furulyázása, homlokát tenyerébe rejtő töprenkedése” a nagyváradi bábjátás csúcsteljesítményeként könyvelhetők el. Hozzá kapcsolódik az előadás legmegindítóbb jelenete is, „mikor Iluska halálhírének vétele után a francia királylány előtt bevallja hű szerelmét halott kedvese iránt, ráborul a zászlóra és

zokogva simogatja a piros pántlikát, amit Iluska ajándékozott a csatába induló vitézek zászlajára”.

A színházból átszerződött művész számára „méltó partner volt Máté Magda, a rózsaucú, szőkehajfonatú Iluskának pacsirtahangú megszólaltatója”. A francia királylány szerepében Leu Margit igazi „grand dame”-ot játszik, ugyanakkor „beszédének helyenként túlságosan népies kicsengése van”. Gitye Klára „nagyon ötletesen és alapos gondossággal” dolgozta ki a csúf boszorkány figuráját, Erdőháti Tibor pedig „finom mértéktartással alakította János vitéz hűséges, szerény társát”. Sikertörténet volt még a Vilidár István tolmácsolásában megszólaló nyájtulajdonos nagygazda, valamint a francia király negatív jellemvonásait kidomborító Bereng Iván alakítása.

„Általában a darab eszmei mondanivalójának tolmácsolását – éppen a pozitív és negatív figurák éles elhatárolása által – jól oldotta meg a rendezés” – a cikk arra enged következtetni, hogy a bábjátékkal szembeni alapvető elvárás a sztereotipikus, dichotomikus viszonyokra építő helyzetek és szélsőséges karakterek kialakítása. A kettő éles különbsége nyomán véljük elérhetőnek látni a darab morális mondanivalójának egyértelműségét.

M. Implon Irén így összegzi a darab sikerét: „Mióta a nagyváradi Állami Bábszínház bemutatta a *János vitézt*, minden előadáson teltház van.

A városban pedig olyan megjegyzéseket lehet hallani, hogy az előadás vetekedik a nagyvárad színház tavaly, nyáron bemutatott előadásával. Városunkban – és mondhatnánk az egész tartományban – jól megérdemelt hírneve van a Bábszínháznak, de ez a mostani nagy siker felülmúlja az eddigieket. A nagy érdeklődés nemcsak a látványos, zenés, közkedvelt darabnak szól. A felvonásvégeken felhangzó hatalmas taps, a felnőtt- és gyermekközönség meglepedésének a jele, egyformán megilleti Petőfi örökség művét, a bábukat meglevenítő művészeket, a kicsi színpadra ügyes technikai megoldásokkal háborgó óceánt varázsoló műszaki személynézetet, s a Kacsóh Pongrác szép melódiáit tolmácsoló filharmonikus zenekart.”

A nagyvárad hivatásos bábszínház korai története jól mutatja a bábjátékot övező bizonytalanságokat. A képzőművészet és színházművészet hibrid formájaként színházi rangot kapó műfaj teoretizálása a szocialista kultúrforradalom közegében indul el, és kétarcú jelenséggé fogható meg. Egyrészt szerencsének könyvelhető el, hiszen a bábjáték intézményesített formái egy új színházi gyakorlatot vezettek be és emeltek hivatásos rangra. Másrészt bizonyára szerencsétlenségnek is tekinthető, hiszen sokáig a szocialista-realista kultúrpolitika nyomta rá a bélyegét az eszköznek tekintett művészetre.

A nagyvárad állami bábszínház kezdeti műsorpolitikáját is a realiztikus ábrázolásmód, valamint az új ember ideáltípusának szerepeltetése jelentette. Az esztétikai fordulat feloldotta ennek kötöttségeit, a szakmai fejlődéssel egyetemben pedig megteremtette olyan emlékezetes előadások létrehozását, amelyek ideig-óráig kiemelték a bábszínházat annak becsmérő, „kis-színházi” státusából.

Dolgozatom célja a szocialista-realista esztétika gyermekszínpadi ábrázolásmódjainak feltérképezése volt,

ezt a nagyvárad „babaszínház” előadásainak levéltári és sajtóanyagain keresztül vizsgáltam. A teljesség igénye nélkül emeltem ki az első öt évad legemlékezetesebb előadásait, időrendbe helyezve, mindeközben pedig olyan problémákat láttattam rajtuk keresztül, mint a szakmai továbbképzés, a kritikai beszédmód kialakulása, valamint a közönség reakciója.

Mindezt egybevetve elmondhatjuk, hogy a pártpolitikának alávetett bábszínház a közösségi hagyományokra épülő (és azokat felszámoló) új hagyomány jegyében született meg és működik, mindeközben pedig a szocialista gyermekirodalom toposzait helyezi el a befogadóban jellegzetes színpadi eszközei által.

Bibliográfia

1. NOVÁK ILDIKÓ, *Fejezetek a marosvásárhelyi Állami Bábszínház történetéből*, Marosvásárhely, UartPress Kiadó, 2011.
2. SZÉKELY GYÖRGY, *Bábuk, árnyak, A bábművészet története*, Budapest, 1972.
3. VALLASEK JÚLIA, *Viták a gyermekirodalomról = A sztálinizmus irodalma Romániában*, Komp-Press, 2007, Kolozsvár.

PÉTER I. ZOLTÁN

Gyermekkorom városa: Nagyvárad az '50-es években

Részlet egy készülő szubjektív váradi korrajzból

Társadalom

Nagyváradnak tudtommal egyetlen olyan utcája van, amelynek létrehozásától napjainkig nem változott meg a neve. Ez a Schubert utca. Számomra azért van különös jelentősége ennek a kis utcának, mivel itt éltem le a gyermekkoromat – életem első 18 évét – a 9. szám alatti házban.

Az első világháború után még néhány évig jobbra beépítetlen, zárt telkek húzódtak az igazságügyi palota mögött levő egykori bábaképezde – későbbi járványkórház – épületétől északra és keletre. Ezeket az 1920-as évek derekán felparcellázták. Ekkor alakították ki a törvényszék és a bábaképezde épületei közötti kis zsákutcából induló Schubert utcát, illetve az ebből a Fő utca irányába derékszögben leágazó Gheorghe Dima, illetve a Coriolan Pop (ma Snagovului) utcát. Az előbbi zeneszerző volt, az utóbbi ügyvéd, Bihar megye első román prefektusa 1919-ben, de még ugyanebben az évben meg is halt. Nem lehetett eléggé „vonalas” a kommunista hatalom számára, mert 1966-ban az utca nevét Snagovuluirra változtatták.

A húszas évek derekán kezdte el építeni a Palatinus cég ezekben az utcákban a korszerű földszintes és egyemeletes lakóházakat, közöttük a 9. szám alatti, ahol a gyermekkoromat töltöttem. Ez utóbbi ház kivitelezésében derekasan kivette részét a fiatal építésmérnök, Pintér István. Vélhetően ő volt a tervezője is a mi lakóházunknak, amely eredetileg egy család számára készült a századelő funkcionalista stílusában. Mikor szüleim friss házasként 1948-ban beköltöztek a házba, az már három lakrészre volt osztva, a földszinten két család, az emeleten egy harmadik

PÉTER I. ZOLTÁN
Podmaniczky-díjas
helytörténész, újságíró
(1949, Nagyvárad). 1991–
2009 között a *Bihari Napló*
munkatársa. A Budapesti
Műszaki Egyetem
műemlékvédő
szakmérnöki karán tanult.
1992-től számos
helytörténeti
és irodalomtörténeti
könyve jelent meg.

részére. a házhoz egy kis udvar is tartozott, amely számomra gyermekként a valóságosnál jóval nagyobbnak tűnt.

1949. február havától lettem e ház lakója, miután hazahoztak a Szent József kórházból, ahol megszülettem. Itt cseperedtem fel, s ezen az akkor még csendes környéken játszottam barátaimmal.

Utcánkban az úttengely felé enyhén emelkedő úttestet még Körös-kő borította, mint ebben az időben a legtöbb utcában. a járdával párhuzamosan az esővíz elvezetésére szolgáló keskeny,

*A Schubert utca 9. szám alatt
laktunk 1967-ig. A három sarki
ablak a nappali szobánkhoz
tartozott*

némileg mélyített poros részt nem kövezték ki. Ezen jól lehetett biciklizni, nem rázott úgy, mint a köves útfelület. Egyébként ez a burkolat praktikusnak bizonyult, esőzések alkalmával hamar elnyelte a vizet. a rázós kőburkolat nemigen zavarta az akkori gyér forgalmat, hiszen csak néha haladt el utcánkban egy-egy gépkocsi. Néhány konflis gyakrabban, ahogy mi is ilyen egylovas bérkocsival jöttünk haza alkalmanként a nagyállomásról.

Hetente többször is végigzörgött az utcán a „szódás” egy szekéroldal nélküli egyszerű stráfkocsival. a platóján ott sorakoztak a fél- és egyliteres szódásüvegeket rejtő rekeszes szódás ládák. Néhány baniért cserélték talán hetente kétszer az üres üvegeket. Nem emlékszem arra, hogy a szódás verte volna a lovait, néha talán enyhén megsuhintotta őket az ostorral. a szolás mégis úgy szól: veri, mint szódás a lovát! Utánanéztam: nem az a kocsis verte a lovát, aki szikvizet szállított stráfkocsin, hanem az, amelyik egykoron a mosópor gyártásának alapanyagául szolgáló szódát fuvarozta nagy távolságról. És ő bizony erősen ostorozta a nagyon megterhelt szekereket húzó elfáradt lovakat.

Előzőleg szikvizet írtam szóda helyett. Ez a helyes elnevezés, de a köznyelvben mégis a szóda terjedt el. Ez volt a fröccs alapanyaga is, ha valaki ezt a szénsavas vizet borral keverte... Ma már tudom, Nagyváradon valamikor a XIX. század végén nyílt meg az első szikvízüzem, Budapesten már 1841-ben...

A szódás mellett akkoriban a jeges is rendszeresen járt az utcánkban. Szabályosan formált hosszú jégtáblákat hozott a családi hűtőszekrények fontos alapanyagaként. Hol voltak akkor még a korszerű frizsiderek? Arra nem emlékszem, hogy zárt lemezborítású kocsikkal is hoztak volna jégtáblákat, csak az maradt meg az emlékezetemben, hogy az egyszerű stráfkocsikon a táblák dél felé már erősen csöpögtek.

Aztán gyakran hallhattuk azt is, hogy: „Oblok!” Az üveges „tót” járta ilyenkor az utcát lassú járással, hátán farámába helyezett néhány tábla üveggel. a ráma alsó részén egy fiókszerű alkotmány volt, ebben tarthatta a szerszámait, no meg az elmaradhatatlan gittet. Nagy ritkán megtörtént, hogy behívta valaki a töröt ablaküvegét kicserélni. Később – ahogy

változott a város lakosságának nemzetiségi összetétele – az üveges is megtoldotta az „oblok” szót a román nyelvű ablakból (geam) formált „dzsámő” szóval...

Az is elhangzott néha, hogy: „Tollat veszek!”, de mi sohasem hívtuk be a testes asszonyt, hogy valamit is eladjunk neki.

Hetente rendszeresen megjelentek az utcaseprők is, lomhán seperve az utcát. Hofi Géza szavaival: „súlyosan sepertek, sohasem pihentek...” Seprés közben, ha kellett, a seprű végére szerelt spaknival felkaparták a lócitromot, majd a többi szeméttel együtt belapátolták a kézikocsiba. Hogy aztán hová vitték a szemetet, nem tudom, azt sem, hol lehetett akkor még a városi szeméttelep. Arról ellenben olvastam, hogy a sokat emlegetett és dicsőített századfordulón a szemetesek nemes egyszerűséggel a hidakról a Körösbe öntötték az odáig kocsikáztatott szemetet!

A járda seprése és tisztán tartása a lakók feladata volt. Nem kellett erre biztatni senkit, mindenki buzgón sepert, télen pedig lapátolta a havat, és hamuval vagy fűrészpórral szórta be a járdát, hogy ne csúszkáljanak az emberek. November 7-én – a fiatalok kedvéért: akkor „ünnepeztük” a nagy októberi szocialista forradalmat –, május elsején és egy idő után már augusztus 23-án is a járda szegélyköveit be kellett meszelni. a fák törzsét is bemeszelték váradi specialitásként a parkokban...

Természetesen ilyenkor a zászlót is ki kellett tenni a házakra. Az ötvenes években elegendő volt még a vörös színű, bár akkor is volt, aki trikolort tűzött ki, majd csak később lett kötelező mindkettő.

Az utca páros oldalán csak a Dima és a Coriolan Pop utcai leágazások között voltak házak. a Schubert utca elejétől a Dima utcáig a járványkórház udvarának kerítése húzódott. Mindössze egy kis ház szakította meg ennek a kerítésnek a folytonosságát, nagyjából a telek közepén. a házhoz még egy ennél is kisebb udvar tartozott. Itt lakott a Somhegyi-Huszár nevű fényképészcsalád, s később itt volt a műtermük is. Egy időben gyakran fordultak meg itt a színészek, az utcára is kihallatszott az éneklésük. Valószínűleg nem hiányzott az eszem-iszom sem a dínomdánom mellől. Ennek az volt oka, hogy Huszár, a házaspár férfi tagja műdalszerzőnek vagy talán szövegírónak csapott fel, erősen áthallásos műveit végül egyszer bemutatták a színházban, vagy talán a nyári színházban. Ezt onnan tudom, hogy mi is kaptunk meghívót tőlük. Utána csend lett, nem jöttek már a színészek, csak a fényképezés folyt tovább még akkor is,

amikor mi már elköltöztünk az utcából...

A járványkórház több épületből állt. Ezeket eredetileg a bábaképezde számára építették még 1881-ben. Kezdetben csak két épület volt: egy földszintes udvari és egy utcára néző emeletes, L alakú. Ez utóbbi földszinti részében volt az intézeti igazgató tanár és főorvos, dr. Konrád Márk lakása. Fenn az emeleten öt nagy kórtermet létesítettek. Később újabb szárnyat építettek a Dima utca irányában.

Az 1944. június 2-i bombázás során „a bábaképző szélső kis épületét is érte egy bomba, a környező házak is nagyon megsérültek...” – olvasható a székesegyház Historia Domusában

dr. Lestyán Endre teológiai tanár, plébános tollából.
a bábaképezde lebombázott szélső kis épületének kétablaknyi része látható egy XX. század elején készült képeslapon is. a második világháború után a helyén már csak kerítés volt.

A város több pavilonból álló járványkórháza még a második világhégés idején is a velencei vasútállomás közelében volt. Ezt is bombatalálat érte, de már az 1944. szeptember 6-i légitámadás során. a kórház egyetlen megmaradt pavilonjában később egy ideig egészségügyi iskola működött, majd az épületet lebontották. Ma ezen a helyen tömbházak állnak. a járványkórházat valamikor a háború után az egykori bábaképezde megmaradt épületeibe költöztették. Kisgyermek koromban már járványkórház volt itt. Csak arra emlékszem, hogy az ablakokban síró kisgyermekek ültek. Az 1950-es években igen sok áldozata volt a gyermekparalízisnek, azaz a járványos gyermekbénulásnak, amelyre nálunk akkor még nem volt védőoltás. Az itteni járványkórházat 2013-ra lebontották, hogy helyébe egy emeletes parkolóház monstrumot építsenek. Az idők során a kórházat övező utcák arculata e kivételtől eltekintve nem sokat változott. Talán csak annyi történt, hogy néhány évtizede mindhárom utcát leaszfaltozták, akárcsak az egykori járványkórház előtti kis térséget, amelynek közepén az én időmben még egy téglalap alapú alacsony fémkerítéses füves rész volt. E körül haladt a gyér körforgalom...

A Schubert utcáról gyalogosan az igazságügyi palota melletti kis sikátoron juthattunk el a Traian parkba, míg a járművek a palota másik oldalán levő Tribunalului – azaz Törvényszék – utcán haladtak.

Ady Endre parkja

Az igazságügyi palota előtti térséget a régi váradiak csak Széchenyi térként emlegették, 1945-ben kapta a római császár, Traianus nevét. 1958-ban aztán „átkeresztelték” Ady Endre névére, a nagy magyar költő születésének 80. évfordulója alkalmából. Nem tartott sokáig ez a „gesztus”, talán csak a következő évtized derekáig. Attól kezdve ismét

Traian lett a park neve. Természetesen kilencéves gyermekként nem érdekelt különösképpen, hogy Ady Endréről nevezték el a teret. Pedig egyéb Adyval kapcsolatos események is történtek ebben az időben. a park közepén volt egy érdekes épület, amelynek kirakataiban kitömött állatok és vadászfelszerelések vonták magukra a kíváncsi gyermekszemeket. Az enyémet is. Ki tudta akkor még, hogy ez volt Müller Salamon 1895-ben felépített híres-nevezetes kioszkja. a Mülleráj. Aztán egyik napról a másikra eltűntek a vadászüzlet kirakataiból ezek a tárgyak, a helyiséget bezárták, hogy felújíthassák. Majd csak 1955. november 26-án nyitották meg, de

*A tartományi néptanács épülete,
az egykori igazságügyi palota*

Nagybárad
Széchenyi-tér.

már Ady Endre Emlékmúzeumként. a múzeum kiharcolója, majd „őre” egészen 1958-ban bekövetkezett haláláig Tabéry Géza volt. Itt érte a halál is. Íróasztalára borulva találta meg egy sorkatona, aki a múzeumot jött látogatni. Talán éppen az Adynak tulajdonított íróasztal mellett...

Az emlékmúzeum mögött, egy kör alakú virágágyás közepén 1957 novemberében felállították Ady Endre mellszobrát. Érdekes, erre az eseményre nem emlékszem, pedig már másodikos voltam. Arra ellenben igen, hogy kora nyáron selyemharisnyákból készített lepkefogó hálózattal itt gyűjtöttük a káposztalepkéket. Nem volt nehéz munka, hiszen egymást érték a levegőben ezek a lepkék, olyan sok volt belőlük. a „zsákmányt” aztán egy tű segítségével cérnára fűztük, hogy utána eldobjuk az egészet...

Nem emlékszem arra, hogy már az ötvenes években kiköltöztették volna a bíróságot és a törvényszéket az igazságügyi palotából, hogy itt legyenek a tartományi

néptanács hivatalai. Valószínű, hogy így volt, és a törvénykezés embereinek már ekkor át kellett költözniük az igazságügyi palotával szemben levő egykori ódon megyeházába. De ettől még a törvényszék épületének homlokzatán levő négy – napjainkban felújított – allegorikus szoboralak továbbra is az igazságügyi palota eredeti rendeltetését hirdette: az igazságot, a jogvédelmet, a büntetést és az ítéletet. Ezekből azokban az időkben leginkább csak az utolsó két elvet alkalmazták...

Egyetlen praktikus „előnye” ennek a hivatalcserének az lehetett, hogy a bíróság épülete mellett volt

a börtön, így aztán azt, akit elítéltek, nem kellett sokat utaztatniuk. Ítélet pedig igen sok született az 1950-es évek elején. a koncepciós pereket hosszú börtönévek, esetleg kitelepítések követték. Gyermekként erről nem volt tudomásom, a szülők, ha tudtak is valamit, bölcsen hallgattak a gyermekek előtt, nehogy bárhol valamit is kikottyantsanak később...

Az emlékmúzeum előtt, a park közepén emberemlékezet óta egy bronzba álmódott karcsú nőalak állt a magas talapzaton, égre nyújtott bal kézzel. Ez volt a Mária mennybemenetele szobor, melyet 1888-ban állítottak fel. Bánthatta a megyei elvtársak szemét ez a szobor, s talán emiatt, 1960 augusztusában a városi néptanács utasítására a szobrot a talapzat felső részével együtt a Barátok templomának udvarára szállították. Ott látható ma is. a szobor talapzatának alsó részére pedig Adynak az emlékmúzeum másik oldalán levő mellszobrát helyezték. Azzal már nem törődtek, hogy Vetró Artúr alkotása stílusidegen volt ettől a historizáló talapzattól. Érdekes, annak idején ez az esemény is elkerülte valahogy a figyelmemet.

A szobrot övező kovácsoltvas kerítés körül naphosszat rabló-pandúrt játszottunk, míg az egykori megyeháza előtt levő egysávos aszfaltos úttesten lehetett a legjobban rollerezni. Gépkocsi csak nagy ritkán zavarta meg az önfeledt rollerversenyeket. a régi, háború előtti Ford, Skoda, Opel és egyéb márkájú autóknak talán egyetlen közös tulajdonságuk a fekete színük volt. a néhány hasonló korú taxinak is. Tátott szájjal néztük az egyetlen világos színű – talán szürke –, Pobeda márkájú magántaxit. Egyébként ilyen gépkocsikkal utaztatták a tartomány és a város párt- és állami vezetőit is. Az ötvenes évek derekán a munkásokból lett gyárigazgatóknak még csak régi, háborút megjárt autók jutottak... Nagy szó volt, hogy a városi és tartományi párttitkárok és tanácselnökök új Volga kocsikat kaptak a fenekük alá! De ez már nem sokkal 1960 előtt lehetett. Ekkor már láthattunk IMS terepjárókat is, a szovjet típusú Gaz autók hasonmásait. Gyermekkoromban még a város központjában is járhattak a teherautók. Igaz, nem volt sok belőlük. Láthattunk néhány újabb típust is. Ilyen volt a dízelmotoros Csepel autó, a Prága, a Molotov gépkocsi, majd 1954-től egyre inkább teret nyert a Brassóban – akkor

még Sztálinvárosnak hívták – gyártott SR. a Steagul Roșu, azaz a Vörös Zászló. Úgy emlékszem, a motorháza elején volt is egy fémből készített, vörösre festett kis zászló.

A park nyugati részén még nem terpeszkedett a tér hangulatától idegen többszintes tömbház. Téglakerítés húzódott ott, közepén nagy fakapuval. Eredetileg még a Fő utca sarkára néző Széchenyi szállodához tartozott ez az udvar, de gyermekkoromban, egészen 1955-ig, már a román tannyelvű Gojdu Középiskola tantermei foglalták el az egykori szálloda emeleti részét. Akkor még elégséges volt számukra ennyi osztályterem is. Majd az emeleten lakásokat alakítottak ki, a földszinten üzlethelyiségeket. Jogos lehet a kérdés: mi történt a Gojdu Középiskolának a Körös-part mentén levő épületével, amely mellesleg magyar állami főreáliskolának épült 1896-ban, de helyet kapott benne a polgári iskola is. Nos, az egykori főreáliskola épületében 1955-ig gyorstalpaló munkásegyletemet működtettek a jövőbeni munkáskáderek képzésére – ahogy jóval később megtudtam.

Az Ady téri téglakerítés a börtön irányában egy emeletes épületnél ért véget. Ez utóbbi az egykori Bartsch-ház mellékhomlokzata volt, persze akkor már nem így nevezték a házat. Barátaimmal sokszor megszakítottuk a játékot az épület Fő utca sarki részénél, ugyanis itt volt a bizományi áruház, a „consignația”, melynek kirakataiban sok fantáziát

megmozgató dolgot láthattunk. Később hosszú ideig tejbár működött a helyén. a szűk úttest másik sarkán a neogótikus stílusú Plesz-ház volt – eredetileg a Rimanóczyak tulajdona –, amelynek fűszerüzlete akkor még tele volt illatos, de ízfokozók és tartósítószerrek nélküli felvágottal.

Gyakran fociztunk is Ady parkjában, pontosabban az igazságügyi palota melletti sikátor és az akkori Hübschenberger József (ma Enescu) utca közötti ház előtti, sűrű bukszusbokrokkal körülvett füves részen. Mi már nem rongylabdával játszottunk, mint az előttünk járó nemzedékek, hanem egyszerű gumilabdával. Nem is lett egyikünkől sem focista... Hogy ki volt ez a nehezen kimondható nevű ember, akiről az utcát elnevezték, egyikünk sem tudta, nem is érdekelt bennünket. Állítólag a munkásmozgalomba keveredett nyomdász.

A hosszú, két utca közti, utólag részben átalakított homlokzatú ház eredetileg Ritoók Zsigmond otthona volt. a XIX. század utolsó harmadában ő volt a Királyi Ítéltábla tanácselnöke, a váradi Ügyvédi Kamara elnöke, igen sikeres ügyvéd, aki munkája mellett felkarolta a népoktatás ügyét is, évtizedeken át iskolaszéki elnök, számos egyesület alapító tagja, elnöke, lelkes vezére is. Mindez nem lehetett elegendő a kommunista hatalom birtokosainak, mert bár halála után róla nevezték el a lakóháza és az Ügyvédi Kamara közti egykori Korona utcát, az 1945-től már Hübschenberger József nevét viselte...

Gyakran megfordultam ebben az utcában, tegyem hozzá, sokszor szorongó szívvel, hiszen ilyenkor a 14. szám alatti hosszú földszintes épületbe, Vigh doktornő fogászati rendelőjébe vitt édesanyám. Hogy ez a ház a XIX. század végén még a Wertheimstein famíliáé volt? Honnan tudhattam volna, akárcsak azt, hogy a családot rokoni szálak fűzték a londoni Rothschildokhoz.

A másik, sokkal kellemesebb itteni emlékem az, hogy az ötvenes években még a Ciorogariu ortodox püspökről elnevezett utca (1958-tól Magheru út) sarkán levő iskolában jártam ki az első négy elemi. Az épület régebbi szárnyát még Korona fogadónak építették az 1720-as években, s csak 1899-től lett községi fiúiskola, miután kibővítették a Korona utcai

szárnyal. Természetesen mindezt nem kötötték a nebulók orrára, úgy hiszem, még a tanító néni sem ismerte iskolánk történetét.

A XIX. és XX. század fordulóján még Sztaroveszky utcaként volt ismert a városnak ez az egyik fő útvonala, majd csak 1945-től lett Ciorogariu – amit az ebben az utcában lakó Tompa Misi osztálytársam nemes egyszerűséggel csak „Csorog Áron”-nak nevezett. Az L alakú iskolaépület széles folyosója az udvarra nézett, az osztálytermek a két utca irányába. a tanító néninknek a keresztnévét nem ismertem, mert csak mint Lakatos Lajosné írta alá az ellenőrző könyvecskéket, meg a jutalomkönyveket is. Egyébként Balázs Samu közismert színművész egyik húga volt. a Sztaroveszky utca közepén lakott. Lakóházát, akárcsak az iskolánkat, már rég lebontották, hogy tömbházakat emeljenek a helyükre.

Tisza Kálmántól Lenin nevéig

Amikor a Hübschenberger utcán hazafelé igyekeztem az iskolámból, az Ady parknál egy többszintes szobortalapzat közelében kellett elmennem. a szobrot a két mellékalakkal együtt már rég eltüntették, de a talapzaton még ott virított bevésve Tisza Kálmán neve. Nem tudtuk, kit rejt ez a név, de jó játszólehetőséget nyújtott számunkra a talapzat. Felmásztunk rá, majd leugorva onnan azt kiáltottuk, hogy Tisza Kálmán! Egy idő után kivésték

a nevét, csak egy téglalap alakú mélyedés emlékeztetett a talapzat közepén az egykori miniszterelnök nevére. Biztos vagyok benne, hogy nem miattunk történt, de végül is megtörtént.

Tisza Kálmán bronzszobrát a két mellékalakkal együtt 1942-ben szállították Berettyóújfaluból Nagyváradra, hogy május 5-én állítsák fel ezen a helyen. Szentgyörgyi István szobrászművész ezt az alkotását még az első világháború előtt formázta meg, de utána már nem lehetett Nagyváradon felállítani, így került 1928-ban Berettyóújfaluba. Onnan hozták át 1942-ben a megyeszékhelyre, de csak rövid ideig maradhatott, mivel 1945. augusztus 4-én éjjel ledöntötték a talapzatáról.

Állítólag még ebben az évben a Groza-kormány felajánlotta a Magyar Népköztársaság vezetőinek, hogy visszajuttatja

Berettyóújfalunak Tisza Kálmán szobrát. a nagyváradi *Fáklya* napilap 1948. április 14-i számában megírták, hogy a Magyar Minisztertanács nevében nem tartottak igényt a szoborra. Bukaresti nagykövetük még az alapanyagáról is lemondott, mondván: olvasszák be, hogy a bronzból megönthessék Petőfi és Bălcescu szobrát. Kérésének első fele – mármint a beolvasztás – azonnal meghallgatásra talált...

A kopár talapzat – ez vált később egyik játszóhelyünké – 1973-ig a helyén maradt. Akkor B. Št. Delavrancea büsztje került a helyébe.

*Tisza Kálmán 1945-ben
eltávolított bronzszobra*

Az igazsághoz tartozik, hogy a román írónak már 1934-ben felállították ugyanitt a mellszobrát, de 1940 nyarán a volt román városvezetés elvitte a többi román jellegű szoborral együtt.

De miért került éppen erre a helyre Tisza Kálmán szobra? Nos, ennek az a magyarázata, hogy nem messze tőle volt a Tisza család ősi, provinciális barokk stílusú háza, melynek telke egészen a Körös-partig nyúlt. Sok történelmi esemény kötődik hozzá, egyebek mellett ennek udvarán tartották az első református istentiszteletet a török hódoltság után. Én már nem láthattam, mert születésem előtt tíz évvel lebontották.

Helyén egy sportpálya volt, ahová csak mint néző mehettünk, focizni nem engedtek bennünket. Itt vertek sátrat a városba látogató cirkuszosok is. Ez már sokkal nagyobb szenzációt jelentett számunkra. Sajnos pénzt nemigen adtak a szülők

cirkuszra, emiatt ha csak lehetett, belógtunk az előadásokra. Megesett, hogy többször is...

Gyermekkoromban a térnek a sportpályánál kezdődő elszűkülő szakaszát egészen az egykori Sztaroveszky utcáig Lenin térnek nevezték. Tisza Kálmán halála évétől, 1905-től az egykori miniszterelnök nevét viselte egészen 1920-ig, amikor a moldvai fejedelem, Ștefan cel Mare nevét adták neki. Rövid négy évre még visszatért Tisza Kálmán neve az utcanévtáblákra, hogy 1945-től már Lenin neve díszeljen ott egészen 1990-ig, amikor ezt a parkszakaszt „hozzácsapták” a Traian térhez...

A Tisza-ház helyén létesített sportpálya (Szűcs Loránd Gyula felvétele)

BALOG HANNA

Szabadság – megint?*

Kritika

„Mi a szabadság és hogyan érhetjük el?” A legtöbb recenzió ezzel a mondattal kezdi Király Levente 2013-ban, a L'Harmattan Kiadó gondozásában megjelent *Égre írt könyv* című regényének ismertetését. A könyv borítóját maga az író felesége és egyben műzsája, Király Henriette tervezte.

A regény szerkezetét tekintve tizenkét fejezetből áll, ezeket váltakozva a három főszereplő neve fémjelzi: Montanus, Merit, Mikhael. E három szereplő mentén halad az eseményszál, mely körkörös szerkezetet mutat: a regény első fejezete csak az utolsó fejezet tükrében válik értelmezhetővé. A történet visszafordul önmagába.

A három szál nem egymástól független módon jelenik meg, összekapcsolja őket a közös tér és történelmi idő. A helyszín a Montanus birtok, mely valahol Róma be nem határolt területén található, be nem határolt időben, valamikor a Krisztus utáni első-második században, hiszen még erősen él a többistenhit.

A felsorolt szereplők közül mindegyik más és más státust foglal el a társadalmi ranglétrán, de egy közös bennük: a szabadság utáni vágy. Montanus a visszavonult hadvezér, aki felesége halála után nem talál önmagára, Mikhael Montanus és felesége, Ariadne közös gyermeke, aki szintén elveszíti önmagát a gyilkosság által, míg Merit egy rabszolga, aki státusából eredően nem tarthat igényt a szabadságra. Ilyen feudális közegben játszódik a néhol egymásba ívelő elbeszélés.

A történet erősségét nem az események komplexitása adja, hanem leginkább a jó helyen megszakított narráció. Novellisztikusan egymásba fonódnak a történetek, mintha egymásra rakódnának, hiszen a szereplők ismerik egymást,

BALOG HANNA (1992, Nagyváradi) a Partiumi Keresztény Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán végzett 2014-ben. Még nem publikált.

mégis más történetet élnek át. A különálló történetek dinamikáját a megszakításos jelleg adja, mivel az esemény nem túl bonyolult egyik szálon sem. Merit megkéri a rabszolgalány kezét, Mikhael gyilkossá válik, miközben az ösztönei hajtják, Montanus pedig a felesége halála utáni depresszióból próbál felépülni és rátalálni a hitre.

A narráció hitelességét rombolja az egyes szám harmadik személyű, objektív narrátor, aki mindent tud a szereplőkről. Ez a külső nézőpont nem engedi azt az olvasónak, hogy beleélje magát a történetbe, csak maga előtt látja az eseményeket. A narráció eszköztára szegényes. Néhol párbeszéddek és monológok szakítják meg, de ettől még a narrátor

* A recenzió A tudományok kertje pályázatunkra érkezett pályamű.

idegennek tűnik a számunkra amúgy is idegen római környezetben.

Ehhez az idegenséghez hozzátartozik a nyelvezet is. A narráció nyelvezete a mai standard nyelvhasználat eszköztárával operál, archaizáló szavakat sem tartalmaz, ezért történelmi hitelességet egyáltalán nem írhatunk a regény számlájára. A történelmi kor pusztán keretté válik, annak érdekében, hogy különböző státusú emberek és élethelyzetek kerüljenek egymás mellé. A párbeszédet filozófiai gondolatok tarkítják, amelyek az emberi útkeresés és szabadság megtalálása felé irányulnak.

Ezt két oldalról vizsgálhatjuk: az egyik szerint ezek örök kérdések, amelyek az embert foglalkoztatják. Olyan lényeges pontokon halad át a gondolatmenet, mint: mi számít bűnnek, hogyan lehet szabadnak maradni, hogyan kell viselkednünk embertársainkkal, ki egyenlő és mitől függ az egyenlőség? Az érintett kérdések folyamatos problematizálásra adnak okot, viszont éppen ezen kérdések állandósága teszi klisészerűvé a filozofálást. Tanító jellegű példázatok hangzanak el, minden pátoszos hangvételt nélkülözve. A lecsupaszított narrációban ezek a gondolatok nem mutatják meg valódi értéküket, pedig valóban komoly eszmék szólalnak/szólalhatnának meg.

Erőtéljes az anyakultusz a történetben, hiszen az esemény direkt módon való alakításában valódi, élő anyák nem vesznek részt, a férfiak pedig valamiképpen életképtelenek. Mikhael anyátlanul nő fel, illetve lelki értelemben apátlanul is, mivel Montanus megreked a felesége elvesztése utáni gyászban. Merit édesanyjáért áll bosszút és válik többszörös gyilkossá, Amila, Merit szerelme pedig édesanyja tanításai alapján tud életképes maradni. A férfiak, akik elveszítették az anyai tanítást vagy közelséget, mind kisiklanak.

Már-már túlesztétizált módon jelenik meg Ariadné, mint mindenki édesanyja, a ház úrnője, gondos anya, lenyűgöző feleség, a szerelem és a szeretet forrása, a béke és egyenlőség hirdetője, határozott krisztusi jegyekkel. Ariadné élteben csak tanított és békét hirdetett, példázatokkal mintázta igazságait, jóra formálván az emberiséget. A túlzott *Ariadné-kultusz* pedig beteges ragaszkodássá válik egy olyan személy

iránt, aki már nincs az élők között, bár Montanusnak megjelenik álmában, ez krisztusi jegy.

A névválasztás is érdekes, hiszen Ariadné a görög mitológiában a magára hagyott anya szerepében tűnik fel, míg ebben az esetben pont ő az, aki magára hagyja gyermekét és férjét. A Gaius Julius Montanus név enyhe áthallása lehet a Caius Julius Caesarnak, Mikhael pedig az angyali lény.

A leírások nem túl részletezőek, se nem festőiek. A narráció legerősebb pontja Desir tánca, amely valóban viszi magával az olvasót, akárcsak a tánc dinamikája. Desir neve nagy hasonlóságot mutat a „*desire*” angol szóval, ami annyit tesz: 'kívánt dolog'. Valóban, Desir a kívánságok tárgya, ugyanakkor a csalódásé is. A fürdő-jelenet kifejezetten kalandfilmes jellegű, amikor Mikhael rájön álmai asszonyának valódi valójára és arra, hogy az egész kockázatvállalás felesleges, pedig a bűnbeesés már megtörtént. Kidolgozatlan a párbeszéd, és ebben az esetben sem segít a mindent *elmesélő* narrátor. Az olvasó *saját fülével akarja hallani* a párbeszédet az amúgy is enyhén groteszk jelenetben. Eliramlik a jelenet fontossága fölött, nem sok lélektaniséget hagyva maga után. Szinte minden lélektani jeleget nélkülöz Mikhael és a szolgálólány rögtönzött erotikus jelenete, ami bár tükrözi az úr-szolga viszonyt, mégis indokolatlannak tűnik a *szerelmes* férfi szöktetési kísérlete előtt. A nézőpontváltás gyakran

érvényesül, de mégsem valódi lélektani finomsággal, hanem leginkább retrospektív narráció által.

A regény több műfaj jellegzetességeit hordozza. Kalandregényes jelleget ad a több szálon futó cselekmény. Bár valós történelmi helyen játszódik, mitizált időben, a történelem végig csak kellék, eszköz marad a hatalmi viszonyok bemutatására. Emellett mindenhol feltűnik egy szerelmi szál is. Lélektani útvezetésnek – egyes értelmezések szerint – nehéz lenne tekinteni, bár filozófiai és vallásos felhangja valóban van. A vallásosság egy nem mai értelemben vett keresztényi magatartása jelenik meg, hanem leginkább egy panteista szemlélet, amely Istent a világ egészével és élőlényeivel azonosítja. Ilyen okból beszélhetnek az állatok, különösen a madaraknak van különös metaforikus jelentőségük, hiszen ők testesítik meg az idillizált szabadságot. Az emberi világban nem elérhető szabadságot a madarak szabad élete ellentétezi, a zárójelenetben pedig az emberi hitre ébredés és önfelfedezés szárnyalásának metaforikus ábrázolását nyújtják, amint Montanus és barátja égbe emelkedik.

A történetek nem egyenlő mértékben dinamikusak. A legaktívabb szereplő Mikhael, aki végül ön maga áldozata lesz. A Montanus történet leginkább egy látomás, a Merit-Amila szál pedig egy párbeszéd a rabszolgasors mibenlétéről. Mikhael az, aki cselekvő módon érvényesíti akaratát, mégis az ő története fullad tragédiába. Azon szereplők, akik a lelki fejlődésüket helyezik előtérbe, boldog véget érnek. Bár Montanus megtalálja önmagát és saját hitét, mégis van

elvarratlan szál, hiszen Mikhael gyilkosként menekül el, ez pedig nem tudni, milyen hatással lehet az elkövetkezőkben, hiszen a büntett elfogadásának is lehetnének érdekes filozófiai aspektusai.

A könyv címét egy Montanus általi álom szülte, de vallásos felhangja van. Ebben a korban persze nem beszélhetünk a mai értelemben keresztényi vallásos magatartásról.

A legzavaróbb jelenség a mindentudó narrátor, aki sajnos végigkíséri a történetet. Hitelesebb és személyesebb képet nyújtana egy belső nézőpont. A történet alkalmanként azt a hatást kelti, hogy nem azonos önmagával, miközben igyekszik komolynak tűnni a filozófiai terheltséggel.

Az elbeszélésekben és leírásokban nem érvényesül líraiság. A történet sava-borsát a szabadság utáni irányultság és emberi viszonyokhoz való filozofikus orientáltság adja, viszont ezt a témát már sokszor láthattuk finomabb eszközökkel kimunkálva.

SIMON JUDIT

Valami meglepő próza

Forgách András a *Valami fiatal szélhámos** című új novelláskötetében is arról ír, amit lát, hall, érzékel maga körül. Sajátosan, szinte egyszerre lát és láttat belülről és kívülről. Beavat az írásmű megszületésének gyötrelmeibe, a szerkesztés boszorkányságaiba, bevisz a színházi kulisszák mögé, elvisz filmforgatásra, mesél a hivatal packázásairól, az emberi gyengeségekről, a sikertelenség be nem ismeréséről, alkotói válságról, az önmagunkról alkotott kép törékenységéről, emberi kapcsolatokról, melyek kívülről nézve komikusak, belülről nézve drámaiak. A történetek ironikusak, szellemesek, de olvasás közben mégsem lehet felhőtlenül derülni sem rajtuk, sem a szereplőkön, hiszen az élénk tartott tükörben felismerhető felfordult világunk, látszanak benne a frusztrációink.

E legújabb kötetében a szerző tizenöt-húsz év alatt írt novelláit gyűjtötte egybe. A reális és szürreális között mozgó történetei, melyek esetenként az abszurdot súrolják, úgy tesznek fel kérdéseket, ahogy egy jó színházi előadás, és úgy szólnak emberekről, hogy a kort, korszakot is megmutatják. Reális térben alakulnak ki a szürreális helyzetek, meglepő fordulatokat vesznek a novellák. Az egész könyv tele van meglepetéssel, váratlan helyzetekkel, kezdve a panaszkodó fülszövegtől, az *Előszó* című novellán át a könyv közepére tévedt *Utószóig*, az egymásnak siránkozó folytatásos írásokon (*Folytatásos cikk*) át a történetek váratlan fordulatáig, a hatásig, amit kíváltak.

A besúgót megfigyeli a besúgott (*Besúgó*), a főmű vászna üres (*Főmű*), a színészt kétségbe ejti a szünni nem akaró, lanyha taps (*Taps*), a filmből még egy kockát sem forgattak le (*Forgatás*), a barát nem jön el a találkozóra (*Találka*), a feleségét megcsaló férj az asszonyába szerelmes (*Kínai mosószalón*), a professzor nem operál zsidó nőket abban

SIMON JUDIT újságíró, kritikus (1956, Nagyvárad). A Majomsziget, a Bihari Napló, az Erdélyi Napló, a Brassói Lapok, majd a Krónika munkatársa. 2002 óta az Erdélyi Riport hetilap újságírója, később felelős kiadója. MÜRE nívódíjas (1993).

a kórházban, amely egy hatalmas könyvtár melléképülete (*A nagy gyűjtemény*), a tanút elzárják a külvilágtól (*Koronatanú*), a szabadságélmény borzalma a fogoly számára (*Kivégzés*) és megannyi szürreális helyzet, történet és egyben emberi dráma.

A novellák szereplői általában alkotó értelmiségiek, férfiak törékeny önképpel, frusztrációkkal, de a lényeg mégis az, ahogy a szerző lát, ahogyan megmutat, ahogyan az összetéveszthetetlen forgáchi félmosollyal, megértő iróniával szemléli a világot, és osztja meg

* Forgách András: *Valami fiatal szélhámos*, Libri Kiadó, 2015, szerkesztő: Nagy Boglárka.

tapasztalásait, érzelmeit, kételyeit, élményeit; mert hogyan is lehetne másképpen közelíteni, mesélni emberi történeteket ebben a szürreálishoz, abszurdhoz közelítő országban, közegben, ahol vékony az örület és normalitás közötti mezsgye.

„Nem kellett volna elutaznom.” Ezzel a mondattal kezdődik az *Elutazás* című írás, melyben a mesélő elindul Budapestről a Küküllő mentére, és kiköt Belgrádban egy félig megrázkódtatásokkal teli, félig átaludt út végén.

A mellőzéssel örületbe kergetett tudós azt bizonygatja, hogy a hallgatásra kárhoztatás számára a legjobb állapot (*A megrázó beszéd teljes, rövidítettlen szövege*). A szerkesztő, aki a silány írásból alkot irodalmi művet, aki ismeri a szavak súlyát, erejét, harmóniáját, dallamát, megátkozza a szerzőt, aki a változtatások miatt nem engedi közölni a novellát (*Szerkesztő*). Komikus és drámai, mint amikor az ember nem ismert önmagára a fényképén. (*Fénykép*) Ez akár kulcsnovella

is lehetne, ha körülnéznünk a világban, ha egyszerre tudunk kint és bent lenni, de mindenképpen képesek vagyunk felülemelkedni a napi iszapbirkózásokon, és felülről figyelni a reális térben szürreálissá váló helyzeteket úgy, ahogyan Forgách teszi.

Mégis, mindezekről függetlenül, vagy éppen ezekért, ott van a győzelem lehetősége: a film elkészül, az írás megjelenik, megmarad a szó ereje, az én szabadsága és integritása, mert „ha lemondunk énünk egy darabjáról, azzal egyszer és mindenkorra kilépünk saját magunkból”.